Poštarina plaćena u gotovom

BROJ 1. i 2. ZAGREB, SIJEČANJ

1924

NIK MJESEČN KA

Dr Pavičić Slavko
odvjetnik
Palmotićeva 26. Zagreb

Sadržaj:

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost, dr. Fran Milobar, sveučilišni profesor . . . 1

Liga naroda i unifikacija mjeničnog prava, dr. Milorad Stražnicky, sveučilišni profesor 14

Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika sa strane psihijatrije, dr. Ivan Hercog, ... 19

Osnova unificiranog zakona o šumama, dr. Ivan Krbek, kotarski predstojnik i žup. komasacijoni povjerenik 26

Nove takse, dr. Ivan Kiršner, odvjetnik u Mitrovici 53

Jedna praznina u agrarnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, dr. M. Mondšajn 58

Još o jednoj praznini u izbornom zakonu, dr. Veselin Semiz, Mostar 60

Pravosudje: a) Gradjansko 65
b) Kazneno 68
c) Trgovačko-mjenbeno 77

Društvene vijesti 79

Literatura 79

21995

MJESEČNIK

GLASILO PRAVNIČKOGA DRUŠTVA

BROJ 1. i 2.
GOD. XLX.

Uredili:
Dr. Edo Lovrić, kr. sveuč. profesor,
Dr. Ivo Politeo, odvjetnik.

ZAGREB
SIJEČANJ
I VELJAČA 1924.

Najnovije teorije o novcu i njihova manjkavost.

Piše dr. Fran Milobar, sveuč. profesor.

Kulturno čovječanstvo poznaje novac već kojih 4000 godina. Svi slojevi pučanstva, počam od gavana pa do prosjaka, promeću ga svaki dan kroz ruke — pa ipak još do danas ne može niti sama znanost da dade jedinstvene, opće priznate i opće usvojene odgovore i na sama najelementarnija pitanja o novcu. Već prvo pitanje: »Što je novac?« Je li dobro, roba ili nešto robi oprečna, uvadja nas u pravo kreševo oprečnosti nazora. Daljnje pitanje: »Što je bivstvo novca: materija ili funkcija ili što god trećega?« još više komplicira kontraverzu. Još dalje je pitanje: »Koje zadaće, koje funkcije imade da obavlja novac?« čini zbrku nazora još većom. Ali na vrhunac sukoba dovodi pitanje o vrijednosti novca. Ovdje se nazori ili bolje razrožnost zasiljuje do dvije nepremostive opreke. Ovdje se znanost cijepa u dva velika i nepomirljiva tabora, jer jedan tvrdi, da novac mora imati, sadržavati, u sebi nositi potpunoma onu vrijednost koja na njemu piše. A to da je oživotvorivo samo u novcu iz drage kovine (nekoć srebra, a danas još jedino iz zlata). A to zato, jer da je novac općenito zamjenbeno ekonomsko dobro, roba, materijalna stvar. Drugi vele, da novac ne mora imati potpunu efektivnu vrijednost, nego da dostaje i nominalna, t. j. od države ispodvrijednome novcu pridana i priznata punovrijednost, pa da takav ispodvrijedni novac vrši potpuno iste zadaće kao i potpunovrijedni novac. Treći idu do skrajnih konsekvencija, te vele, da i potpuno u sebi bezvrijedni novac (papirne kartice) mogu da potpuno obavljaju sve zadaće i sve funkcije kao i najsavršeniji metalni novac, jer da vrijednost novcu daje državni poredak; — a drugi opet tvrde, da je izvor njegovoj vrijednosti u njegovoj funkciji kao posredniku izmjene dobara.

Kontraverza izmedju prve i druge grupe mogla je nastati, čim se je pojavio nominalizam u metalizmu t. j. kraj potpunovrijednoga metalnoga novca i ispodvrijedni (istrošeni) metalni novac. Iz slijedećega poglavlja razbrat će čitatelj, da je ta kontroverza vijekove, hiljade godina stara. Ali spor sa trećom grupom jest pojava novoga

vremena, koja se je rodila istom poslije pojave papirnoga novca. A u ovom obliku, kako se danas zašiljio spor, naime izmedju čistoga zlata i bezvrijednoga papira, mogla je ta borba nastati istom onda, kada je na jednoj strani preotelo maha uvadjanje zlatne valute u svim »boljim«, t. j. bogatijim i gospodarski najnaprednijim državama; a s druge strane kada je praksa u nekim zemljama papirne valute pokazala, da se izmedju obih ovih dade stvoriti neki paritet intervalutarnoga (mjeničnoga) kurza. Pa tako istom pod konac XIX. i početkom ovoga vijeka dolazi pitanje novca u diskusiju pod vidom: da li zlato ili papir? Da li potpuno vrijedni metalni novac ili potpuno bezvrijedni papirni znakovi »maraka«, »karta«? To je borba izmedju metalista i kartalista (nominalista). Danas stupaju na čelu kartalista dva oštroumna čovjeka: njemački profesor Georg Friedrich Knapp i argentinski trgovac i autodidaktični teoretik Silvio Gesell, utemeljitelj novo-fiziokratske škole. Knapp je napisao omašnu studiju »Staatliche Theorie des Geldes«. Prvo izdanje ugledalo svjetlo god. 1905., drugo 1917. Mi se držimo i citiramo po ovom novijem izdanju. — Gesell je napisao sustavno djelo »Natürliche Wirtschaftsordnung« te više rasprava financijalne struke. Nu na ovom mjestu nas zanima samo njegova studija »Nova teorija novca i interesa«, prevedena s njemačkoga od dr. Paje Stanišića. Mi se služimo Stanišićevim prevodom ne imajuć originala pri ruci.

Historički osvrt.

Svadja izmedju metalista i kartalista dosta je staroga datuma. Roscher piše, da se je već kod starih Grka o tom prepiralo. Jedni da su smatrali bogatstvom samo i isključivo posjed mnogoga novca, a drugi da su smatrali svaki novac nečim čisto imaginarnim *[λῆρος]*, što se temelji samo na ljudskim uredbama, zakonima. Tako Aristotel (Polit. I. 3. *Νόμισμα σύμβολον τῆς ἀλλαγῆς ἕνεκα* [Plato, De Repub. II]).Samo Aristotel misli, da se za novac mogu upotrebljavati koristne i prometne (kurentne) stvari. Moderno bi se to reklo: stvari, koje imadu svoju nutarnju vrijednost. Ksenofon pripisuje srebru svojstva, koja ga nad svu inu robu preporučuju za novac, jer da ga ne ima nikada previše, pa zato da mu ne će nikada cijena pasti (De vectig. Ath. 4). Medju novim piscima smatraju Melanchton (Corp. Ref. XVI. 498) i Seb. Frank (Chronik 760), novac pukim znakovima. Naprotiv merkantilisti kuju drage kovine u zvijezde. Horneck (1684) naziva zlato i srebro »unser (t. j. austrijski) bestes Geblüt, das innerste Mark unserer Kräfte« ili »die zwei unentbehrlichsten allgemeinen Werkzeuge menschlicher Handlung und Subsistenz«. Još dalje ide v. Schröder, koji već sam novi bakreni novac smatra umnoženjem bogatstva, dočim ostali bakar smatra običnom robom. Mi bi to nazvali danas bakrene »novčanice«. Ali uporedo javljaju se i odlučni kartalisti. Već u XVI. stoljeću tvrdi Davanzati (1588 Sulle monete), da vrijednost novca počiva samo na ljudskoj konvenciji, a ne na naravi, te opaža duhovito, da

je naravno tele »più nobile« nego li »zlatno tele«. U XVII. stoljeću dokazuje Montanari (* 1687) »Della moneta« po novcima iz kože i drugog materijala, da je autoritet države pravi i jedini faktor, koji novcu daje njegovo biće. U XVIII. stoljeću javljaju se već takovi kartalisti, koji već sasvim moderno rezoniraju. Dutot (1738) smatra zlatni i srebreni novac upravo tako kao i papirni novac tek »reprezentativnim« bogatstvom, te ga stavlja kao opreku naravnom bogatstvu. Još jasnije govori Berkeley (1735), koji veli: neka samo ostanu nazivi »livra«, »šiling« itd., a metal otpane, to će se moći sve stvari (i bez metalnoga novca) brojiti i prodavati, industrija unapredjivati, trgovački promet održati. Papirni novac dobiva kroz državno obilježenje (Stämpelung) lokalnu vrijednost, te postaje uslijed takova obilježenja upravo tako rijedak i dragocjen kao i metal. Jer pravi pojam novca nije commodity (roba), standart (vrjednota, Währung), measure (mjerilo vrijednosti), pledge (jamstvo, zalog) nego ticket (cedulja, doznačnica) ili counter (Zahlpfenige, pločice, marke mjesto novca kod nekih igara), »ticket entitling to power and filted to record and transfer such power« (doznačnica, koja daje ovlast ili naslov na moć te udešena koli za uzčuvanje toli za prenos te moći). Za Montesquieu-a (Esprit des lois XXI, 22) su zlato i srebro »une richesse de fiction ou de signe«. Forbonnais naziva novac pukim sredstvom, kojim se roba — koja jedina imade svoju originalnu vrijednost — stavi u promet. On razlikuje tri vrsti bogatstva: richesses naturelles (surovine), artificielles (industrijalne produkte) i de convention (novac).

U XIX. stoljeću se nastavlja dalje ova razrožnost. Tako v. Schlözer (1805.) drži novac za puku utvaru (etwas Eingebildetes). A Th. Smith (1807.) tvrdi, da je pravi novac samo neko idealno mjerilo vrijednosti, a novčanice (monete) da su toj idealnoj vrijednosti samo vidljivi reprezentanti. Oppenheim (1855.) veli, da je novac imao kvalitetu robe samo u početku prometa, dočim danas novac nije više roba nego samo reprezentant robe. Roscher hvali biskupa Nicolaus-Oresmius-a († 1382.) koji da je već u XIV. stoljeću u klasičnoj formi razvijao ispravnu nauku (richtige Doctrin) »Tractatus de originae et jure nec non et mutationibus monetarum«. Vrlo oštroumna i ispravna opažanja iznosi Hobbesov prijatelj Vilijam Petty (1623—1687, liječnik, fizičar, geodet i statističar), koji veli da svaka zemlja imade za svoj promet potrebnu samo neku stanovitu količinu novca, te da bi bila rasipnost umnažati novac, dok se sam promet ne umnaža. Narodno bogatstvo da ne leži niti u prvom redu niti isključivo u novcu. Interesantan je Ad. Müller, koji jednu veliku misao iznaša, ali ju neispravno naziva. On naime veli, da su sva individua, ljudi jednako kao i stvari — novac, u koliko imadu prometnu vrijednost ili socijalni karakter. Da je rekao mjesto »novac« — kapital, kako bi bio jednu veliku činjenicu utvrdio! Sam Roscher veli, da je sama misao ispravna, ali da ju je do mistične igrarije pretjerao, nazvavši ju novcem.

Mi smo sve ove primjere naveli po Roscheru (Grundlagen der Nationalökonomie. XV. izd. 1880. pg 263—266). Još nam je spomenuti, da je kako u XIX. tako i prošlim vijekovima bilo odlučnih zastupnika državne teorije novca, koji su zastupali mnijenje, da kako sama institucija novca, tako i njegova vrijednost dolazi jedino od države. Takove nazore zastupao je sredinom prošloga stoljeća Ravit (Beiträge zur Lehre vom Gelde 1862.), a prije njega u prošlim stoljećima kanonisti. Sve ove nominaliste otpravlja metalist prof. Nasse ovako: »Starije konfuzne nazore, prema kojima bi zamjenbena vrijednost novca počivala na nekoj neprotumačivoj utvari ili na volji državne vlasti (Staatsgewalt), što je kanoničkoj nauci o novcu služilo podlogom, moglo bi se smatrati otstranjenima«. (Erwin Nasse: Das Geld- und Münzwesen, Schönberg, Handbuch der Polit. Oekon. Bd. I. edit. 1882. p. 249).

Iz ovoga kratkoga osvrta može čitatelj razabrati, da i naše najnovije teorije nisu baš čisto »najnovije«, jer srodnih, kadkada i istih ideja nalazimo već i u prošlosti. — K ovomu osvrtu valja još da dodamo neke činjenice, koje su opstojale ili još opstoje, a koje valja držati na oku kod prosudjivanja dedukcija i doktrina, koje su iz njih ili bez njih izvadjane.

1. Od kada gospodarski život postoji ili točnije, od prvoga dana izmjene dobara pa do danas, vazda se dogadjalo pa će tako ostati i do vijeka: da onaj, koji svoju robu daje u zamjenu ili prodaje, zahtijeva potpunu protuvrijednost za nju, bez obzira na to, da li ta potpuna protuvrijednost nosi ime »dobro«, »roba«, »efekat« ili — »novac«.

2. Stari, Srednji i Novi Vijek (sve do pod konac XVIII. stoljeća) živi u uvjerenju, da se takova potpuna protuvrijednost osim in natura postizava u novcu, skovanom iz drage kovine, — srebra (i zlata), koji po svojoj metalnoj sadržini u istinu onoliko vrijedi, na koliko glasi.

3. Ali kroz cijelo to vrijeme dogadja se silom prilika, da uz potpunovrijedni metalni novac cirkulira uz potpunu vrijednost i ispodvrijedni kartalni novac krepošću naredbe državne vlasti.

To potiče odatle, što se novi potpunovrijedni metalni novac cirkuliranjem u prometu izliže, istroši, te izgubi na težini, pa prema tomu i na sadržini, na vrijednosti. Iz toga se radja pitanje: Tko će nositi taj gubitak? Da li država ili privatnik? ? Pokušaj da se ta šteta prevali na privatnika imala je za posljedicu, da ni privatnici nisu htjeli od države primati starije izlizane komade novca. Nadalje, da su se i najneznatnije oštećeni i istrošeni komadi vraćali u državne blagajne, a da ih privatnici opet nisu htjeli od blagajne primati. Uslijed toga bila je država prisiljena, ili da neprestano i najneznatnije otrošeni novac pretaljuje ili da proglasi, da će i otrošeni novac primati na svojim blagajnama uz potpunu vrijednost, dok ga sama ne povuče iz prometa. Ili drugim riječima: državna vlast podala je svojom naredbom i otrošenomu, dakle ispodvrijednomu novcu punovrijednost. I tako je nuz punovrijedni novac, koji je vrijedio svojom sadržinom onoliko, na koliko je glasio, kolao i ispodvrijedni novac uz istu cijenu, ali samo ponalogu države. Ovakav pako novac, koji cirkulira i prema tomu »vrijedi« ne po svojoj vlastitoj sadržini ili »unutrašnjoj vrijednosti«, nego po nalogu, proklamaciji državne vlasti nazivaju kartalisti — kartalnim novcem.

4. Prošli vijekovi poznavaju još i ovu pojavu: Dogodice znali su vladari dati stari novac prekovati u lošiji novi novac t. j. iz n. pr. jedne funte srebra napraviti za trećinu više »srebrnjaka«, nego li se je prije kovalo iz jedne funte srebra. Iskusno općinstvo je odma po težini i zvuku opazilo promjenu. I ovaj novi novac nosio je isto ime kao i prijašnji, te bi po nalogu vladara imao i vrijediti koliko i prijašnji. Ali posljedica je bila redovito ta, da mu je cijena pala t. j. da se je na pr. za robu, koja je prije koštala 2 stara šilinga sada zahtijevalo 3 nova šilinga. To jest: državna vlast nije mogla po volji ustanovljivati vrijednost novcu. Ovo su dvije starije vrsti kartalnoga novca, gdje je novcu samo neki dio vrijednosti manjkao do potpunosti »nutarnje vrijednosti«.

5. Najnoviji vijek, naročito u drugoj polovici XIX. stoljeća, donosi neke novosti:

a) kartalni novac bez ikakve vrijednosti samih novčanica t. j. papirni novac;

b) prevladjivanje kartalnoga novca u nutarnjem prometu u svim državama, pa i onim »najzdravije« zlatne valute;

c) dapače samovladu papirnoga novca kroz neko vrijeme u nekim državama (u Austro-Ugarskoj od 1878.—1892.)

d) Napokon ćak i nadvrijednost (agio) papirnog novca nad metalnim novcem n. pr. u Austriji (od 1878.) prije uvedenja zlatne valute 1892. imala je austrijska papirna forinta agio nad austrijskom srebrenom forintom; argentinski papirni peso imao je agio i naprama stranim zlatnim valutama.

Metalizam.

Kartalizam naperen je protiv metalizma, pa ćemo zato najprije u najkraćim crtama predočiti, o čemu se pri tom radi. Čitatelj će odmah opaziti, da je metalistička teorija najjednotsavnika, pa zato i najlakše razumljiva. Na pitanje: što je novac? odgovara metalist, da je to stanovita količina plemenitog metala. Za njih 1 kg ili 1 funta ($^1/_2$ kg) zlata (prije srebra) faktična je »vrijednosna jedinica«; dočim je nominalna jedinica n. pr. franak, marka, rubalj, stanoviti slomak ili procenat od 1 kg drage kovine. N. pr. austrijska srebrna forinta je 90. dio ($^1/_{90}$) jednoga kilograma čistoga, finoga srebra. Ili 1 Marka njemačkoga novca je 2790. dio ($^1/_{2790}$) od 1 kg finoga zlata. (Opaska: država kupuje 1 kg zlata po 2786 maraka, a iz toga iskuje 2790 maraka). Pošto 1 kg zlata ostaje 1 kg zlata svagdje na svijetu, to 1 kg zlatnoga novca franceskoga, talijanskoga, američkoga i kineskoga — kraj jednakoga legiranja (smjese) — ostaje iste vrijednosti. Uslijed toga automatski nastaje paritet novca (Münzpari), a kroz ovaj —

kraj čiste zlatne valute — i paritet intervalutarnoga (mjeničnoga) kurza. A to baš i jest konačni cilj novčane politike.

Kraj sve ove jednostavnosti i razumljivosti ipak metalistička teorija o novcu ne zadovoljava, jer je jednostrana, pa prema tomu manjkava. To se opaža odmah iz definicije metalista o novcu. Prof. Nasse definira novac ovako: »Novac jest jedno opće obljubljeno zamjenbeno dobro, koje obavlja funkcije koli mjerila vrijednosti, toli sredstva za izmjenu, plaćanje i spravljanje« (»Geld ist ein allgemein beliebtes Tauschgut, welches die Funktionen sowohl eines Werthmassstabes, wie die eines Tausch-, Zahlungs- und Werthaufbewahrungsmittels versieht«: »Das Geld- und Münzwesen« n. Schönberg, o. c. p. 237). Knies oštro luči ovih pet funkcija: Werthmass, Tauschwerkzeug, Zahlmittel, Werthtransportmittel i Werthaufbewahrungsmittel. (Karl Knies: Geld und Kredit, ed. 1873).

Svaki lajik opazit će na prvi pogled, da je ovo skroz jednostrana, samo dragomu metalu prikrojena nauka o novcu. One manje više otrcane i zamazane papirnate novčanice sve su prije nego li kakovo »opće obljubljeno«, a još manje kakovo ekonomsko »dobro«. A ipak su novac, ali koji se nekako ne da smjestiti u okvir gore navedene (metalističke) nauke o novcu. Zato i predbacuju kartelisti metalistima da im je teorija zaostala ne samo znanstveno, nego i za praksom.

Kartalizam.

a) Knapp-Bendixen. — Kako je već bilo spomenuto, Knapp je napisao omašnu knjigu o svojoj »državnoj teoriji« novca. Djelo je pisano velikom erudicijom i intelektualnom snagom. Da čitatelja ne umaramo premnogim citatima i da ne moramo tumačiti njegovu osebujnu terminologiju, navesti ćemo odma na početku temeljne misli njegove teorije. — Knapp se pokazuje u svojoj knjizi kao temeljit poznavaoc novčanih sustava i njihova razvoja u glavnim kulturnim zemljama. On temeljito poznaje sve vrsti novca; svakoj pojedinoj vrsti posvećuje pažnju, analizuje joj karakter, te ju prema značenju svrstava na svoje mjesto u novčanom sustavu. U glavnom dijeli on novac u dvije grupe: »Bargeld« i »Notalgeld« (ili Chartalgeld). »Bargeld« jest metalni novac (nekoć srebreni, danas još samo zlatni), koji realno onoliko vrijedi, koliko nominalno glasi. Dakle potpuno vrijedni novac, koji sadržaje u onoj količini odnosnu vrijednost metala (zlata), koliko na njemu piše. To je dakle novac, kojemu materijal (metal) daje potpunu vrijednost. Sve druge vrste novca su notalni ili kartalni novac, jer taj novac ili nema potpunu vrijednost (ako je metalni) ili uopće nikakvu materijalnu vrijednost (ako je papirni), — ali ipak onoliko vrijedi, na koliko glasi — po nalogu državne vlasti. — Njegova teorija sastoji se u tomu, da je ovaj zlatni, potpuno vrijedni novac nepotreban, suvišan, jer da ga može potpuno nadomjestiti kartalni, skroz bezvrijedni papirni novac i u nutarnjem i vanjskom prometu, te da je kadar držati intervalutarni (mjenični) »pari«-kurs. Knapp nije agresivan protiv metalista,

barem ne u formi. »Ništa nam ne leži dalje nego li preporučivati pravi papirni novac, kakov se je primjerice pojavio u austrijskim državnim notama 1866. Blago državi, koja kod zlatnoga novca (beim barem Gelde) hoće — ali i može ustrajati«. — On posmatra novac jednostrano t. j. kao plaćevno sredstvo, te ga samo sa ovoga gledišta prosudjuje.

Cijelu svoju studiju izgradio je Knapp na ove dvije misli: »Sav novac (alles Geld) bio on iz metala ili papira formiran, jest samo jedan posebni (besonderer) slučaj plateżnog sredstva uopće«. Zatim: »duša novčarstva (des Geldwesens) ne leži u materiji (im Stoffe) tablica (der Platten), nego u državnoj uredbi (Rechtsordnung), koja uporabu uredjuje (regelt)«.

Dakle: duša novca jest »Rechtsordnung«. Ali u riječi »duša« leži zagonetka. Što misli pisac pod »dušom«? Čovjek može tri puta pročitati njegovu knjigu, pa ipak ne će naći bistri odgovor na to, nego je upućen da si ga mučno sam nadje. Kod metalnoga novca znademo, što je njegova duša. To je metalna sadržina, odnosno vrijednost te sadržine iliti »nutarnja vrijednost« toga novca. Imade li da isto znači duša novca i kod Knappa? Knapp se vrlo malo bavi s pitanjem vrijednosti novca. Samo letimice na jednom ili dva mjesta govori o tom dosta nejasno. A i ovdje kao da hoće da rekne, da novac ne treba ili ne može imati svoju vlastitu vrijednost.

Knapp čini razliku izmedju »zamjenbenog dobra« (Tauschgut) i »zamjenbenoga sredstva« (Tauschmittel). Ono prvo mora biti podesno i za kakovu tehničku uporabu; ovo potonje ne. Papirni novac je zamjenbeno sredstvo, ali nije zmajenbeno dobro. — O vrijednosti uopće, a plaćevnim sredstvima napose govori ovako (pg 7/8): »Tko hoće da proda neko dobro, taj kaže, koliko je voljan primiti za to od nekoga drugoga dobra. Svaki put mora se dakle imenovati ono dobro, za koje se prodaje neka stvar, da predočba o vrijednosti postane jasna i nedvoumna. Ovdje se vidi odmah, da vrijednost počiva na odluci, te se ona ne može opažati. Neki treći može svakako opažati, što neka stvar vrijedi, ali samo tako, da on promatra odluku onih, koji prodavaju, i onih, koji kupuju. Ako se izričito ne imenuje ono dobro, za koje se neka stvar zamjenjuje, tada vrijednost neke stvari znači uvijek »lytričnu vrijednost« t. j. onu vrijednost, koja dolazi do izražaja uporabom sa opće priznatim zamjenbenim sredstvom (t. j. novcem ili quasi-novcem). Odakle opet slijedi, da se u tom smislu ne može govoriti i o vrijednosti zamjenbenoga sredstva samoga. Litričnu vrijednost imadu samo ona dobra, koja sama nisu zamjenbena sredstva«. Prostonarodno rečeno glasila bi ova izreka ovako: novčanu vrijednost imadu sva ona dobra, koja sama nisu novac. »Litron« je plaćevno sredstvo. A pod ovim si, veli Knapp, zamišlja metalist uvijek neko zamjenbeno dobro, naravno — metal. Ali imade plaćevnih sredstava, koja nisu nikakvo »dobro« u tehničkom smislu riječi. Najvažniji primjer takova plaćevnoga sredstva jest pravi papirni novac. A taj nema nikakove uporabne, nikakove tehničke, nikakove svoje unutarnje vrijednosti. Nešto

jasnije izriče Knapp svoje mnijenje o vrijednosti novca za nekoliko stranica dalje (pg 25.): Onaj novac, koji dobiva vrijednost putem proklamacije (nalogom) — a to je slučaj kod svake vrsti novca osim »kurantnoga« t. j. potpuno vrijednoga metalnoga novca — obično se naziva nominalna vrijednost, te ju se naročito ističe kao opreku t. zv. »nutarnjoj vrijednosti« metalnoga novca, koja počiva na količini drage kovine, sadržane u tom novcu. Ali proklamiranje vrijednosti nije nipošto vezano na materijal novca; ona se može najplemenitijemu i najneplemenitijemu materijalu podati. »Osim toga, kako je poznato(?), ne smijemo pojam vrijednosti i na plaćevna sredstva sama, dakle niti na novac uporabiti, nego samo na stvari, koje nisu plaćevna sredstva, pošto kod vrijednosti uvijek stanovito plaćevno sredstvo predpostavljamo kao mjerilo pri usporedjivanju«.

Iz ovoga može razabrati čitatelj, da kod Knappa »dušu« novca ne sačinjava niti najplemenitija kovina, niti »nutarnja vrijednost«, niti uopće kakova vrijednost novca, nego nešto drugo. A što? — Ako na oko skroz nuzgrednomu pripovijedanju najveću pozornost posvetimo, otkrit ćemo na slijedećim dvim stranicama (26,27) i tu pravu »dušu«. Evo kako nas dovodi do nje Knapp: »Ako svoje kaputе, kod ulaza u kazalište predamo na čuvanje, tada dobijemo za njih mjedenu pločicu stanovite forme, koja nosi neki znak, obično brojku. Dalje ne stoji ništa više na njoj, ali ova »marka« imade neko pravno značenje, ona je dokaz za to, da imam pravo, da odloženi kaput natrag dobijem. — Kada pisma šaljemo, prilijepimo na njih »marku«, koja dokazuje, da smo uplatom poštarine stekli pravo, da svoja pisma poštom otpremimo... I naša plaćevna sredstva, bila ona iz metala ili papira (Münzen oder Scheine) imadu takodjer spomenuta svojstva; one su plaćevne marke t. j. marke, koje služe kao plaćevno sredstvo... Pojam marke ne kazuje ništa o materijalu, iz kojega se imadu napraviti pločice marke — imade maraka iz plemenitih i neplemenitih metala, kao što i iz papira. ...Kao kod svih drugih maraka, tako je i kod plaćevnih maraka (novca) od važnosti, da nose znakove, koji su od države (Rechtsordnung) točno propisani... Nu što ovi znakovi znače, to se ne razabire iz čitanja ovih znakova, već iz uvida u državnu normu (Rechtsordnung)... Pravno značenje kartalnih plaćevnih sredstava, ne da se dakle razpoznati na samom novčanom komadu (novcu); on nosi samo znakove, ali što oni znače, to stoji u zakonima ili drugim pravnim vrelima. Predmeti, koji ovakove znakove nose, mogli bi se nazvati i simbolima (pg 28)...« samo se pri tom ne bi smjelo misliti, kao da su to tek simboli kakova boljega ili pravoga novca, dok su oni sami taj pravi novac.

Tu se moramo zaustaviti, jer je ovdje jedina staza, kojom se dopire do Knappove »duše novca«. Tko tu dosta zaraštenu stazu ne opazi nego dalje čita, taj u cijeloj knjizi ne će više naći puta da ugleda tu »dušu«. Samo ova mjedena pločica kazališne garderobe i listovna marka otkrivaju ovu tajnu. Po Knappu sasvim je irelevantno iz kakova je materijala ona pločica, koju sam dobio u garderobi za

svoj kaput. Bila ona iz zlata ili papira ona znači isto: ona je znak i dokaz, da imam pravo tražiti svoj kaput natrag, a »Rechtsordnung« mi jamči, da ću za ovu mjedenu pločicu ili marku dobiti svoju stvar. Listovna marka može biti umjetničko remek-djelo na najfinijem papiru ili najprimitivniji znak na najprostijem papiru, u jednom i drugom slučaju dokazuje ona isto t. j. da sam stekao pravo na činidbu od strane pošte, — na otpravu pisma poštom. U svakom dakle slučaju skroz je sporedna stvar iz kakova se materijala sastoji dokaz, već je glavna stvar ono, što taj znak dokazuje. A to je ono, što »Rechtsordnung« kaže, a ne što materijal kaže. Isto vrijedi i za »plaćevne marke« ili novac. Nije duša novca u materijalu novčanih pločica, već u onom, što »Rechtsordnung« kaže i nalaže, pa je zato svejedno, da li su te novčane pločice iz zlata ili iz papira. Ili drugim riječima: po Knappu »duša novca« je dakle pravne naravi.

Ovo Knappovo shvaćanje i razlaganje sa kazališnim i listovnim markama, koje dokumentiraju pravo vlasnika na dobra i činidbe živo podsjeća na Berkeleyev ticket entitling to power itd., pa prema tomu Knappova ideja ne bi bila čisto originalna. — Inače sa stanovišta Knappova sasvim je logički ispravno, da novac ne treba biti nikakvo zamjenbeno dobro, niti treba da ima svoju vlastitu »unutarnju«, materijalnu, vrijednost t. j. može da bude bez ikakve tehničke vrijednosti. Ali Knapp je izveo još i dalje konsekevencije, i to dvije vrlo zamašite. Prva je, da ovakav bezvrijedni novac može činiti svu službu potpuno vrijednoga metalnoga novca ne samo u unutarnjem već i u medjunarodnom prometu. Druga ide još dalje t. j. da za plaćanje uopće nije potrebit novac, već samo »Werteinheit«, vrijednosna jedinica. Ali ni ova ne ima nikakve realne vrijednosti već samo nominalnu, samo historički definirljivu. — Kasnije ćemo pokazati i razložiti, gdje leži tuberkulozno sjedište ove inače zamjerne i svakoga respekta dostojne Knappove duševne konstrukcije ili djelotvora. Sada još imamo posla sa njegovim »plaćevnim sredstvima«, sa prikazivanjem, što se sve može sa bezvrijednim novcem i — bez njega.

Plaćevna sredstva.

»Sav novac, bio on napravljen iz metala ili iz papira, samo je jedna posebna vrst plaćevnoga sredstva... Plaćevno sredstvo je gornji (širi) pojam, kojemu je pojam novca subordiniran, jer imade plaćevnih sredstava, koja još nisu novac; — kasnije takovih, koja jesu novac; — još kasnije takovih, koja već nisu više novac« (pg 2).

U vrijeme, kada još novac nije bio plaćevno sredstvo, bilo je plaćevno sredstvo neko opće obljubljeno ekonomsko dobro, zamjenbeno dobro (Tauschgut). Neko dobro, koje je imalo uporavbnu, tehničku vrijednost, te se je moglo tehnički izkoristiti ili dalje cirkulatorno (kao plaćevno ili kupovno) sredstvo upotrijebiti. Onda je došao novac. Ovaj se više tehnički ne upotrebljuje nego samo cirkulatorno, pa zato i nije više »zamjenbeno dobro«, nego samo »plaćevno sredstvo«. Nije »Tauschgut« nego »Zahlungsmittel«.

Iz dojakošnjeg razmatranja uvidjesmo, da po Knappu novac nije ništa drugo nego znak, marka ili dokumenat, koji dokazuje, da njegov posjednik imade ovlast, pravo na neku količinu dobara ili činitaba. Sadržina, vrijednost, novca je juristićke naravi. Pločica novca, bila ona iz zlata ili papira, niti povećava niti umanjuje kvantitet toga prava. Pa zato je posve irelevantno, da li se taj kvantum prava dokumentira zlatnim ili papirnatim znakom, pločicom, tehnički bezvrijednim novcem. Bio dakle novac ma iz kakova materijala on je samo plaćevno sredstvo, jedno sredstvo, samo jedna vrst sredstva za obavljanje plaćanja — ali ne jedina i jedino moguća. Jer imade i još jedna vrst plaćanja, koja se ne obavlja predajom novca. A to je plaćanje »girom« ili »žiralno plaćanje«.

»Naše gospodarsko uredjenje ne počiva na novcu, makar ga rado nazivamo novčanim gospodarstvom; ono se samo pričinja, kao da počiva na novcu, jer mi gotovo sva plaćanja obavljamo izručivanjem novca« (pg 144). Ali to nije bitno, već je bitno na količini vrijednosnih jedinica glaseća obaveza. I zato bi se moglo novac i odstraniti, dokinuti, ali bi vrijednosne jedinice ostale i žiralno se rukovodile.

A to se teoretski dade zamisliti, ako bi država bila žiralna centrala. Autor dozvoljava, da se praktički ne da provesti posvemašnje žiralno plaćanje, naročito kod malih kupnja i prodaja, koje se odma na mjestu imadu provesti... Ali za teoretsko obrazlaganje valja aptrahirati ovakove praktički nepodesne slučaje, pa on razlaže ovako: »Kada bi država žiroinstituciju sama u svoje ime upravljala... moglo bi se nabaciti pitanje, da li bi se cijeli plaćevni promet dao barem teoretski zamisliti kao žiropromet tako, da bi plaćanje novčanicama otpalo. Tada bi bio novac odstranjen, jer žiro-plaćanje ne upotrebljuje nikakav novac! Ali neka se nitko zato ne uznemiruje. Novac bi bio dakako odstranjen, ali što bi ostalo, to bi bilo plaćanje. Naše gospodarstvo ne počiva na novcu, itd. (kako gore već citiramo). u razvoju plaćanja, jer se obavlja bez novca, — pomoću »vrijednosne Žiro plaćanje javlja se kao zadnji najsavršeniji stupanj jedinice«. »Bivstvo cijeloga plaćanja je tvorevina državne uredbe..... Ona regiminalna pojava, koju nazivamo plaćanjem, jest najuže vezana uz pojam vrijednosne jedinice, koji (pojam) se u društvenim zajednicama stvara, te se (plaćanje) bez toga pojma ne da zamisliti; doista je moguće plaćanje bez authylizma (gdje je opće zamjenbeno dobro rudača ili žitak ili uopće kakova materija, koja se vagom odmjeruje kao količina plaćevnog sredstva); bez hylogeničnoga novca (metalnoga), dapače i bez autogeničnoga (papirnoga) novca, dakle bez ikakva novca — ali bez uredbe koja bi vrijednosne jedinice doznačivala, nije plaćevni promet moguć. Medjutim tim uredbama, izgleda, da je žiropromet najviša, koja se dade zamisliti« (pg. 145.).

Kako se iz ovoga razabire, Knapp podaje veću važnost »vrijednosnoj jedinici« (franak, lira, marka, rubalj itd.), nego li samomu novcu. Plaćanje može eksistirati — barem teoretski — i bez novca, ali ne bez »vrijednosne jedinice«. A što je ta »vrijednosna jedinica«?

Kod metalista znademo, što je to. To je jedan dio od 1 kg zlata. Ali što je kod Knappa? Na stranici IX. u pregledu sadržaja govori o toj vrijednosnoj jedinici ovako: »Die Werteinhert ist nicht mehr definierbar als eine Gewichtsmenge Metalls; sie ist ein juristischer Begriff, der nur historisch definiert ist durch den Anschluss an die vorausgehende Werteinheit«. To će reći: metalist veli, da je austrijska srebrena forinta = $^1/_{00}$ kg finoga srebra; a kartalist veli: austr. zlatna kruna jest $^1/_2$ forinte. Mi smo uzeli iz pregleda zadržaja zato, jer se kasnije iz teksta ne razabire jasnije što on pod tim misli. Tako na str. 6. govoreći o »plaćevnom sredstvu« veli: »Kada bi čovjek od prilike ovako rekao: plaćevno sredstvo je jedna gibiva stvar, koju država smatra nositeljicom vrijednosnih jedinica, — tada bi to bilo sasvim u našem smislu«. Ali on daleko odbija od sebe, da to prizna za definiciju svoga »plaćevnoga sredstva«. A to radi te nesretne »vrijednosne jedinice«. Jer se u takovoj definiciji »vrijednosna jedinica« zamišlja kao neka predočba, koja se sama po sebi razumije, — a što ona nipošto nije«!

Ali ostanimo kod gornjega, jasnijeg navoda. Ako je vrijednosna jedinica samo nominalna vrijednota i juristički pojam, koji se historički definira priključkom na prediduću i preiduće vrijednosne jedinice, onda tu i Knappova vrijednosna jedinica vuče lozu iz metalizma i povraća se na koncu na »Gewichtsmenge«. Kao što i ona gibiva stvar, »welche von der Rechtsordnung aufgefasst wird als Trägerin von Wertheinheiten«, nije više samo puko »plaćevno sredstvo«, već je to — novac. Najbolje je pogodio Knapp na str. 137., gdje veli: »Svaka plaćevna zajednica, a to je država, u prvom redu može sebi vrijednosnu jedinicu stvoriti«. A ta ne mora biti samo juristički pojam.

Kartalni novac u nutarnjem i vanjskom prometu.

Svaka država ima u svojem novčanom sustavu raznih vrsti novca. Ali jedna od tih vrsti je glavni, valutarni, novac. Ovim novcem država sama plaća i sili svoje državljane, da ga primaju. Taj novac je definitivan t. j. nije zamjenjiv za kakov bolji ili vrijedniji novac. To valja držati na umu, jer se dešava, da i kartalni novac, n. pr. papirne note, može postati valutarnim novcem. Nu to se dešavalo samo kod siromašnih država ili samo u teškim časovima. Bogate, industrijalne države kao n. pr. Francuska, Engleska, sjeveroamerička Unija, Njemačka itd. prije rata imale su za ovakav glavni novac samo potpuno vrijedni zlatni novac. Nuz ovaj zlatni novac cirkulirale su u prometu još i druge vrsti novca: papirni novac glaseći na veće svote (od 50, 100, 1000 jedinica) i sitniš, sitni novac iz drugih metala (srebreni, nikljasti, bakreni, pače i željezni novac). Zlatni se je novac kovao iz tehničkih razloga u komadima od 10 i 20 jedinica, te je služio za plaćanje iznosa od 10 do 50 jedinica; sve druge iznose plaćalo se u kartalnom novcu. Veće svote plaćale su se u papirnom novcu (a uz njega čekom, žirom), jer je veća svota u zlatu bila već neprilična za prenos. N. pr. 10.000 maraka u zlatu ponijeti sobom

značilo je natrpati žepove sa blizo tri kilograma zlata. Pošto se je mogao papirni novac u svako vrijeme zamijeniti za zlatni, to je svatko radje nosio sobom papir nego li kilograme zlata. Na taj način i u zemljama zlatne valute prevladjivao je u prometu kartalni novac.

Ova pojava, veli Knapp, ne da se metalistički protumačiti, ali zato tim lakše kartalistički, t. j. da je za unutarnji promet dostatan kartalni novac. »Naravski ostaju one države, koje imadu zlatnu valutu, i s pravom postojano kod toga, da im valutarni novac bude potpuno vrijedni zlatni novac. Ali one to ne čine radi unutarnjega prometa, nego radi toga, jer se tim olakšava eksodromička uprava (t. j. reguliranje mjeničnoga ili intervalutarnoga kurza).

Sustav potpuno vrijednoga novca imade već odavna samo još neki eksodromički smisao. Takav sustav novca je jedno — ali nipošto jedino — pomoćno sredstvo za učvršćenje intervalutarnoga kurza (p. 269). »Nigdje se nije tako jasno pokazalo, kao u Austriji, da se za unutarnji promet odabire notalni (kartalni) novac... To bi bila neoprostiva sljeparija, kada bi bilo od ikakve važnosti za unutarnji promet da novac imade potpunu vrijednost. Ali to zbilja nije od nikakve važnosti (p. 270).« »Za unutarnji promet — tako mi reasumiramo razloženo — je notalni (kartalni) novac gotovo posvuda već prevladjujući, a mogao bi sasvim dobro biti i samovladajući (p. 272).

Time zaključuje Knapp svoje razlaganje i dokazivanje, da je za unutarnji promet potpuno dostatan notalni (kartalni) novac — ali nuz opstojeći potpuno vrijedni zlatni novac!! Ali to nije dosta. Za gornju tvrdnju, kao i za konsolidovanje svoje teorije morao je pisac navesti takovu zemlju, gdje nema upravo nikakova potpuno vrijednoga novca do li onakovih »maraka«, bezvrijednih »zahlmarken«, kakove on spominje. A to je bilo tim nužnije, što je kanio poći do skrajnih granica t. j. dokazati, da je potpuno vrijedni metalni novac dostatan i za internacionalni promet, odnosno za podržavanje intravalutarnoga kurza.

Kako je bilo već malo prije prikazano, tvrdi Knapp, da zemlje zlatne valute podržavaju potpunovrijedni zlatni novac jedino zato, jer se time olakšava učvršćivanje intervalutarnoga kurza. »Ali je lahko uvidjeti, veli Knapp, da je u smislu njegove teorije, da se učvršćenje intervalutarnoga kurza može postići i bez reguliranja zlatom (hylodromije). U tu svrhu nije ništa više potrebno, nego da se obadvije države, koje svoj intervalutarni kurz žele učvrstiti, najprije sporazume, kakav će »pari« držati. N. pr. Engleska i Njemačka sporazume se, da se uz 1 funt štelina jednako 20 Maraka, imade držati kao pari. Je li to uglavljeno, tada će novčana uprava Engleske za 1 funtu sterlina vazda liferovati 20 Maraka u njemačkom novcu; dočim će njemačka novčana uprava za 20 M. vazda 1 funtu st. davati. Ali valja dobro paziti: ne će se liferovati niti sovereigni (engleski zlatni novac), niti (njemačke zlatne) dvokrunke (20 M), nego valutarni notalni novac, n. pr. neiskupivi papirni novac. To bi bilo reguliranje intervalutarnoga kurza neodvisno o reguliranju kurza zlata. Cijene zlatu postale bi svakako tako promjenljive kao što su sada cijene srebru. Jer mi uzimamo, da bi obje države napustile učvršćivanje kurza zlatu. Ali što bi bilo čvrsto, to bi bio intervalutarni kurz!«

— — — — — — — — — — — — — — — —

»Odatle slijedi dalje: punovrijedni valutarni novac, koji nije više niti za unutarnji promet neobhodan, može postati i za vanjski promet nepotreban, bez da se kroza to uzdrma intervalutarni kurs — ali naravski samo onda, ako uredbe za reguliranje toga kurza u označenom smislu postoje... Na taj način lišen je potpunovrijedni zlatni novac i svojeg posljednje uporišta, u koliko se je takav novac teoretski nuždnim smatrao. Treba samo postojeći kartalni sustav staviti u vezu sa onim uredbama za reguliranje intervalutarnoga kurza — i više ne će biti nužno valutarni novac iz zlata (hylogenski) praviti. Zlato i srebno potrebovala bi još jedino tehnika (industrija); za novčane sustave postali bi ovi metali isto tako nepotrebni kao što olovo i cin (p. 278—280).

Svoju teoriju završuje Knapp ovako: »Novčarstvo nije vezano na materiju metala niti u unutarnjem niti u vanjskom prometu. Svi metali mogli bi biti tako obilni kao voda ili tako rijetki kao helium — pa bi u oba slučaja bilo ipak moguće svrsishodno novčarstvo; jer je doduše vrlo preporučivo imati metalni punovrijedni novac, ali teoretski nije potrebno. Novac je tvorevina prava, te može i bez dragih metala dalje opstojati, u posljednjem razlogu zato, jer novčana jedinica nije tehnički definirana nego pravno. Državna uredba vrijedi doduše samo na području države — ali države mogu tvoriti ugovore, te na taj način ono ograničenje (teritorijalno), maknut i to bi naravno morale učiniti, hoće li se postići, da metalni novac općenito nestane — inače se neda postići nikakvi čvrst valutarni kurs« (p. 281).

Da u kratko reasumiramo:

(1) Novac je dakle, po Knappu, samo kartica ili marka koja dokazuje, da vlasnik novca imade stanovitu količinu ovlasti ili prava na stanovitu količinu dobara ili činidaba. Vrijednost novca ne počiva na materijalu iz kojega je novac napravljen, već u onom pravu ili ovlasti, što ga novac dokumentira. Materijal novca to pravo niti povećava niti umanjuje, pa je zato posve isto iz kakvoga materijala »marka«, »karta« ili »pločica« sastoji. Zato nije potrebno zlato za novac, jer njegovu službu, plaćanje, može obavljati i papirna karta.

(2) Zlatni, potpuno vrijedni novac sve više izčezava u nutarnjem prometu, a mogao bi i sasvim izčeznuti. Ako ga unatoč tomu podržavaju države zlatne valute, to je jedino radi vanjskoga prometa. To je radi lakšega učvršćivanja intervalutarnoga kurza i podržavanja »pari«-a toga kurza. Ali niti

(3) za vanjski promet nije takodjer potreban potpuno vrijedni (zlatni) novac jer se intervalutarni kurz izmedju dvije države dade

učvrstiti i podržavati i sa papirnim novcem, samo treba da obje napuste zlatni novac i uvedu kartalni novac i uglave medjusobno relaciju i »pari«.

Svaki objektivni čitatelj, koji Knappovu knjigu pozorno pročita, rado će priznati, da je to impozantna znanstvena gradjevina i to ostaje i onda, ako se i s pravom prigovori, da joj pogrješke konstrukcije leži u samom temelju ili još točnije, da je sagradjena na pijesku.

A zašto? Možda zato, što zabacuje zlato? Ili zato, što bi zlato bilo apsolutno potrebno za novac? Ne; jer je zlato obljubljeni materijal za novac samo iz oportuniteta, iz shodnosti, a nipošto iz apsolutne neobhodnosti, kako ćem oto kasnije drugom zgodom vidjeti. — Ili možda Knappov grijeh leži u tome, što koplje lomi za papirni novac, koji kao materijal ne predstavlja nikakovu vrijednost? Odgovaramo: niti to ne. Jer — možda će to komu čudno zvučiti, ali će kasnije vidjeti, da je ipak tako — jer, velimo, i papirni novac može imati tako dje r svoju »unutarnju vrijednost« baš tako kao i zlatni novac. U tom slučaju može da zamijeni, nadomjesti, istisne, odstrani zlatni novac i u nutarnjem i u vanjskom prometu. — Ali zar je to što drugo nego što Knapp tvrdi? Tako barem izgleda na površni pogled. Ali je ipak golema razlika u temelju. Pogrješka Knappova leži u tomu, što on novcu udahnjuje isključivo čisto juristič ku dušu, dočim pravi novac imade samo juristič ko tijelo, ali bezuvjetno čisto ekonomsku dušu. Svaki i najveći defekt tjelesne ljepote oprašta s epotpuno novcu, samo ako ima ekonomski zdravu dušu.

Toliko budi ovom prilikom samo letimice nabačeno, da se izbjegne opetovanju. Podrobnije bit će govora o tome kasnije. Prije nam se valja osvrnuti na Bendixena, koji Knappovu teoriju nastoji učvrstiti, obrazložiti i mjestimice nadopuniti. Nadalje valja prikazati i Gesellovu teoriju, koji na jednako prhkom temelju gradi, ali ne kao Knapp europske palače, već amerikanske »nebodere«.

Liga naroda i unifikacija mjeničnoga prava.

Piše: dr. Milorad Stražnicky, univ. profesor.

I. Konvenciju o uniformnom mjeničnom pravu[1]), spremljenu i sklopljenu na konferansama medjunarodnim u Haagu (1910., 1912.) potpisalo je 27 država (Convention sur l'Unification du Droit relatif à la Lettre de Change et le Billet à ordre, 31 art. — sa dodatkom: Règlement uniforme sur la Lettre de Change et le Billet à ordre u 80 art.).[2]) Neke se od tih država ozbiljno spremiše, da ovu konvenciju

[1]) Vidi o tom Stražnicky, O unifikaciji mjeničnoga prava, Mjesečnik 1914.

[2]) Deuxième Conférence pour l' unification du droit en matière de lettre de change ,de billet à ordre et de chèque 1912. Actes. Ministère des affaires etrangères. (Izdanje nizozemske vlade.).

ratificiraju. Amo spadaju napose Njemačka[3]) i Austro[4])-Ugarska.[5]) A bilo ih je, koje se za rad konferansa u Hagu izjaviše i tada, kad je misao o ratifikaciji bila ratom potisnuta u pozadinu. To su južno-amerikanske države, kojih se predstavnici sastadoše na kongresu u Buenos-Airesu god. 1916. (Alta comisión internacional de legislación uniforma, reunida in Buenos Aires del 3 al 12 de Abril de 1916.)[6])

Bez dvojbe je svjetski rat glavnim razlogom, da nije došlo do ratifikacije konvencije o unifikaciji mjeničnoga prava.

II. Poslije svjetskoga je rata pomisao na normalizaciju gospodarskoga života, napose u Evropi, izazivala težnju za unifikacijom mjeničnoga prava. Izjasnila se prvi puta na Conference financière internationale u Bruxellesu god. 1920.[7]) Njena je komisija internacijonalnih kredita »à faciliter les opérations de crédit« predložila plenumu rezoluciju (XII.) kojom se traži unifikacija mjeničnoga prava; tu je rezoluciju plenum jednoglasno usvojio. Mnogo se zainteresovao za ovo pitanje internacijonalni kongres trgovačkih komora, održan god. 1923. u Rimu (questionnaire o rezervama konvencije, sklopljene u Hagu) kao i izvršni odbor inter-amerikanske komisije. Prva je stvorila rezoluciju, da se nastavi i dokonča rad konferensâ od g. 1910. i 1912. — odnosno da se definitivno riješe pitanja, koja su na tim konferansama ostala in suspenso.

Medjutim u ovim je nastojanjima najvažniji glas spomenute financijalne konferanse, kojim zove Ligu naroda, da pitanje unifikacije uzme u svoje ruke. Kasnije ćemo vidjeti, da li je to opravdano s pravnoga gledišta, to jest spada li to pitanje i ukoliko u nadležnost Lige naroda. Liga je naroda poziv taj prihvatila, pitanje je to pokrenuto — a praktički posljedak?

Da vidimo razvitak djelatnosti Lige naroda.

Savjet Lige naroda opunovlašćuje svoj Comité économique, da ispita ovo pitanje. Comité podje dvojakim putom: najprije izvrši

[3]) Reichtagsvorlage; vidi Deutsche Juristenzeitung 1923. str. 790.

[4]) Regierungsvorlage über die Vereinheitlichung des Wechselrechtes 1914.

[5]) Nekadanji je hrvatsko-ugarski sabor stvorio na osnovi te konvencije novi mjenični zakon, od 10. februara 1914. Nije stao na snagu. Vidi Nagy, A nemzetközi váltójogi egyezmény és az uj magyar (!) váltótörvény, 1914. — Sa specijalnoga hrvatskoga gledišta ocijenio ga na poziv hrvatske vlade te sastavio hrvatski tekst pisac.

[6]) Vidi njen izvještaj »Estudio sobre una legislación uniforma en materia de letras de cambio. 1918.«

[7]) O odnosu te konference k Ligi naroda vidi Léon Bourgeois, L' oeuvre de la Société de Nations 1923. str. 365. i sl. — Sravni i publikacije Lige naroda o toj konferenciji u dva sveska (Les recommandations et leur application).

anketu kod raznih vlada (g. 1921.) napose u pogledu nove konferanse, a onda se stavi u svezu s nizozemskom vladom, koja je sebi stekla najviše zasluga za oživotvorenje unifikacije mjeničnoga prava. Imajući pred očima potrebu jedne »procedure prudente et même peutêtre lente« Comité predlaže: da nizozemski učenjak prof. Jitta izradi memorandum o aktuelnoj pravnoj situaciji, a takav treba da izrade i jedan engleski i jedan francuski učenjak (Lyon-Caen). Na osnovi tih će izvještaja jedna komisija experata prosuditi, da li je i ukoliko momentano moguće provesti unifikaciju mjeničnoga prava. A tada će se tek moći ustanoviti, je li oportun saziv jedne svjetske konferanse. Comité predlaže što užu saradnju Lige naroda s nizozemskom vladom u tom pitanju. Savjet Lige naroda — a tako i treća Assemblée (V. rezolucija druge komisiie [god. 1922.]) — usvojiše[9]) ove predloge.

Eksperti, što ih je predložio Comité Lige naroda (Jitta, Lyon-Caen; zatim Chalmers i Franz Klein)[10]) sastadoše se mjeseca jula 1923. u Hagu. I ako nosioci svojih posebnih izvještaja složiše se ipak u glavnim pitanjima (9 tačaka), koja se tiču unifikacije mjeničnoga prava[11]). Zaključke njihove predlaže Comité Savjetu Lige Naroda, koji ih usvaja (izvjestilac Hanotaux). U svom izvještaju na četvrtu Assemblée Comité konstatira, da u svim državama svi krugovi — i pravni i politički i gospodarski — smatraju uniformnost mjeničnoga prava nužnom: ona će olakšati trgovačke odnošaje medju narodima resp. državama. Četvrta Assemblée (god. 1923.) odobrava izvještaj i stanovište Comité-a (VII. rezolucija II. komisije).

III. Prije negoli ocijenim zaključke experata — što ih je usvojio i Conseil i Assemblée Lige naroda, treba, držim, osvijetliti odnošaj Lige naroda k pitanju o unifikaciji mjeničnoga prava. Uporište za to daje art. 24. pakta[12]) Lige naroda.

U I. alineji pakt ima pred očima medjunarodne bureau-e. Stavlja ih »sous l'autorité« Lige naroda, i to prošle, nastale kolektivnim ugovorima, ako stranke na to privole, buduće (i komisije za uredjenje pitanja medjunarodnoga interesa) i bez obzira na tu privolu.

Jasno je, da amo ne spada konferansa u Hagu. Ali ne će se moći buduća treća konferansa o unifikaciji mjeničnoga prava smatrati ni k o m i s i j o m, o kojoj je gore riječ.

U d r u g o j alineji art. 24. obuhvaća pakt sva pitanja medjunarodnoga interesa, uredjena generalnim konvencijama. Ako ta pitanja nisu stavljena pod kontrolu medjunarodnih bureau-a ili komisija, moći će im Liga naroda posvetiti svoju pažnju t. j. podati i sabrati informacije, pružiti glede njih »toute l'assistance nécessaire ou désirable«. Ipak se pretpostavlja, da to stranke traže.

Unifikacija se mjeničnoga prava smije smatrati ovakovim pitanjem; stranke su ovdje: interesovane države.

Prema tome je ograničena djelatnost Lige naroda u pitanju unifikacije mjeničnoga prava na sakupljanje informacija i davanje pomoći.[13]) To znači s a r a d n j u. Nije dakle zadaća Lige naroda, da ona uzme to pitanje isključivo u svoje ruke, da ona sazove, organizira i rukovodi konferansom. A ne bi ni bilo svrsishodno, da Liga naroda u tom pravcu predje odredjeni joj po pravu djelokrug.

U stvari to ne znači veliku deminuciju. Djelatnost je Lige naroda i u pravcu sabiranja informacija te p o m o ć i u sazivu, organizaciji i rukovodjenju konferanse dragocjena. Sredstva, koja su na dispoziciju Ligi naroda, a proizlaze iz njene organizacije, autoritet, što ga ima u svijetu, osiguravaju joj i u ovom pitanju utjecaj, adekvatan pozivu njenome, a snažan za mogućnost ostvarenja u n i f i k a c i j e m j e n i č n o g a p r a v a.

IV. A sada da se obazremo na predloge experata.

1. Njihova je konstatacija, da je s v j e t s k o mjenično pravo danas nemoguće —tačna. Velika Britanija i Sjeverna Amerika, dakle grupa anglo-saska, ne ulaze u unifikaciju. Tako je to bilo i god. 1910., 1912.,[14]) a od onda do danas nije se situacija tih velevlasti u tom pravcu izmijenila. Isti oni razlozi, s kojih su u ono vrijeme otklonile prihvat uniformnoga mjeničnoga zakona, sile ih na jednaki korak i danas, pa i u — budimo iskreni — doglednoj budućnosti. Ti su razlozi dvojaki i unutarnji i izvanjski. Unutarnji je razlog: pomanjkanje specijalnoga prava trgovačkoga i mjeničnoga, jedinstveni sistem common law-a, averzija — možda i opravdana — spram dualizma u pravu, koji bi se uveo novim uniformnim mjeničnim pravom. Od izvanjskih razloga važi za britanski imperij neizvjesnost, hoće li dominioni prihvatiti uniformno mjenično pravo te obzir na Sjevernu Ameriku. A za potonju odlučuje činjenica, da mjenično pravo ne ulazi u kompetenciju federalnoga parlamenta, već u nadležnost 35 saveznih država. Uočigled ove činjenice opravdana je velika dvojba o mogućnosti unificiranja mjeničnoga prava u Sjevernoj Americi.

U pogledu anglo-saske grupe bez temelja je svaki optimizam u pogledu unifikacije mjeničnoga prava, uzaludan je i suvišan svaki pokušaj u tom pravcu — bar za sada. Averzija engleskoga i sjevernoamerikanskoga pravničkoga svijeta (»Nolumus leges Angliae mutari«) spram kontinentalnoga pravnoga sistema — i u formalnom pogledu, recimo u pogledu legislativne tehnike — opazio se i prigodom provadjanja unifikacije u drugim pravnim područjima.[15]) Ona je općenita.

[8]) Cit. publikacja Lige naroda I. str. 243.

[9]) S o c i é t é d e N a t i o n s. A c t e s d e l a t r o i s i è m e A s s e m b l é e, vol. I. str. 312.; vol. II. str. 186.

[10]) Austrijski učenjak! S obzirom na g e r m a n s k i sistem mjeničnoga prava. (N j e m a č k a nije članom Društva naroda!)

[11]) Vidi p u b l i k a c i j u Lige naroda: »U n i f i c a t i o n d e l a l é g i s l a t i o n s u r l a l e t t r e d e c h a n g e e t l e b i l l e t à o r d r e«.

[12]) S t e p a n o v i ć D u š a n, Društvo naroda. 1922. str. 24. i 135.

[13]) Istraživao je to pitanje i K l e i n. Vidi cit. publikaciju Lige naroda str. 133. i sl.

[14]) A c t e s 1910. str. 68; 1912. str. 180; vidi izvještaj C h a l m e r s - a u cit. publikaciji Lige naroda str. 95. i sl.

Prema tome bila bi moguća samo unifikacija mjeničnih prava tipa kontinentalnoga (evropsko, južno-amerikansko, azijsko pravo).

2. Predlog experata, da se u pitanju unifikacije mjeničnoga prava nadoveže na rad konferansa od 1910. i 1912., osnovan je. Bila bi dakle slijedeća konferansa trećom; bila bi conférence de la revision. I baš ta revizija treba da bude prudente. Što to znači? Već sam god. 1911. istaknuo, da se unifikacija ne smije uzeti idealno. Mnogobrojne rezerve probijaju jedinstvo. U tim je rezervama ključ situacije, kako to ponovo dokazuje anketa medjunarodnoga kongresa trgovačkih komora. Klein ih smatra tributom za unifikaciju. Ako dakle ta revizija treba da bude prudente — bit će to samo tada, bude li tih rezerva što manje u pogledu objekta i u pogledu subjekta t. j. i glede broja pravila i glede broja država. Smijemo li se tome nadati? Istina je, znanje se poslije rata ni u pogledu mjeničnoga prava nije uvećalo. Ali se ne smije smetnuti s uma, da danas drugi ljudi odlučuju sudbinom država i naroda, da danas postoji posve druga grupacija država, da je politička teža posve druga. Što to znači, znade onaj, tko je pomnjivo pratio političku stranu rada konferansa u Hagu. A ta je često izbijala i diktirala kompromise. I sama se konvencija često klasificirala kao politička pobjeda ili poraz.[16]) Prema tome će se tražiti kompromisi u drugom pravcu, resp. nastojati ishoditi druge, nove rezerve.

3. Ako experti upućuju u pogledu saziva nove konferanse Liga naroda na saradnju s nizozemskom vladom — koju saradnju smatraju nužnom — u pravu su. S jedne se strane uzdržava poželjni kontinuitet, a s druge se strane uvažuje opravdana osjetljivost. Uvaživši načelno stajalište, što ga Liga naroda treba da zauzme u ovom pitanju — treba prepustiti saziv i organizaciju treće konferanse nizozemskoj vladi. Već je to utoliko bolje, što nizozemskoj vladi nisu vezane ruke u pogledu onih država, koje nisu članovima Lige naroda. Prethodna šira komisija stručnjaka ukazuje se doista suvišnom.

Da političke prilike sadašnjice ne izazivlju novu konferansu, u tom smo svi složni. Kad će one povoljnijie biti, napose kad će dozvoliti saziv treće konferanse, odlučit će — po predlogu experata — Liga naroda sporazumno s nizozemskom vladom.

Konferansa se ima sazvati u Hag. Prigodom sazivanja nizozemska će vlada konstatirati veliku korist, što je daje za oživotvorenje unifikacije mjeničnoga prava potpora i saradnja Lige naroda.

4. Experti smatraju nužnim, da u radu treće konferanse sudjeluju i Engleska i Sjedinjene države Sjeverne Amerike — unatoč toga, što otklanjaju unifikaciju. Zahtjev opravdan. Zacijelo će odatle crpsti korist i jedna i druga strana — i ako u prvi

[15]) Na pr. u pomorskom pravu (Bruxelles 1922.—1923.).

[16]) Vidi Straznicky l. c. 1911. str. 611.

[17]) Vidi cit. publikaciju Lige naroda str. 145.

mah tek malenu. Protivnici će unifikacije stajati pod dojmom snažnoga esprit-a d'internationalisme; pristaše će opaziti, gdje se sa protivnicima može naći dodirnih tačaka. Akoprem je sigurno, da će Engleska i Sjeverna Amerika pokušati izvršiti upliv na pravila unificiranoga prava u onom pravcu, u kom će to tražiti njihovi interesi — ipak će taj utjecaj unifikaciji dati smjernicu, koja vodi k svjetskoj — ma i dijelomičnoj unifikaciji. Ipak ne držim podesnim predlog Kleinov,[17]) da se uporedo odnosno napose s unifikacijom tipa kontinentalnoga raspravlja i sa grupom englesko-amerikanskom o mogućoj unifikaciji.

5. Experti su skeptici, bar kad su zajedno. Vide mogućnost, da gdjekoja od država ne će moći privesti u život pravilnik ograničen rezervama. Zato predlažu, da treća konferansa izrazi želju, da bi takova država uvažila pravilnik bar u svom nacijonalnom zakonodavstvu.

V. Koja je dakle prognoza za budućnost? Možemo očekivati dijelimičnu unifikaciju mjeničnoga prava i u pogledu prostornomiquoadmateriamrei. Ali i tu će unifikaciju pomanjkanje jedinstvene prakse resp. sudišta[18]) kao i tumačenje unificiranih propisa u perspektivi nacijonalnih zakona (napose trgovačkoga i gradjanskoga) u nekom pogledu učiniti iluzornom. Bit će nužna i još koja konferansa, kojoj će biti zadaća otstraniti nastale sporove i dvojbe.

Medjutim u tom pitanju — kao i u drugim internacijonalnoga normiranja — treba naći i zadovoljiti se s onim, što se može postići.

Primjedbe k projektu kaznenoga zakonika sa strane psihijatrije.

Napisao dr. Ivan Herzog.

Psihijatar biva često pozivan, da kao vještak suradjuje u kriminalnim stvarima. O njegovu mnijenju često ovisi sudbina optuženoga. Pače čini mi se, da se u praksi na njegova ledja natovaruje više odgovornosti i da se njegovu prikazu daje veća odlučnost, nego što to zakon i kriminalna znanost zahtijeva. Razlog je tomu, što današnji pravnici nemaju redovito dosta psihijatričkoga znanja, da bi mogli u svemu slijediti i analizirati izvode psihijatra i prema tome ih sami prilagoditi pravnim formulama, već zahtijevaju od psihijatra, da stvara odluke, da izriče mišljenje o pojmovima, koji su zapravo čisto juridički, a ne medicinski, dakle da se psihijatar, liječnik, izjavljuje kao

[18]) Svjetsko mjenično sudište? Predlog Felixa Meyera u »Njemačkom udruženju za međunarodni sporazum« u Berlinu 1923. Vidi Deutsche Juristenzeitung 1913. str. 1307.

vještak u stvarima, koje su juridičke naravi, a ne medicinske. Razlog je djelomice i u tome, što se izrazi i pojmovi zakona ne podudaraju sasvim s terminima psihijatrijske znanosti. Budući da je praktično nije i laglje provedivo, da se psihijatar uputi u ono nekoliko zakona i u značenje njihovih izraza, glede kojih dolazi u priliku, da se izjavljuje, to se većinom iz praktičkih razloga i psihijatar služi terminima zakona, premda se oni ne pokrivaju s izrazima njegove znanosti. Držim ipak uputnim, da bi se u buduće i zakon služio onim izrazima, koje je prihvatila psihijatrija tako, da bude sucu i psihijatru laglje, da se medju sobom sporazume. To je i razlog zašto držim potrebnim, da se i psihijatri izjave o prijedlogu projekta novoga kaznenoga zakona. Prije nego predjem na samu stvar, hoću da razjasnim neke točke, u kojima se način mišljenja pravnika i liječnika razilazi.

Način gledanja na čovjeka sa strane liječnika i sa strane pravnika je redovito vrlo različit. Liječnik, psihijater, s jedne strane, gleda u svakome čovjeku predmet prirode i nastoji, da u njemu nadje ono, što mu je zajedničko sa svim drugim ljudskim bićima, — dakle općenite zakone psihologije i fiziologije, a s druge strane nastoji, da u njemu nadje bitne karakteristične oznake, koje ga čine posebnim individuom, eventualno da nadje još pojedine slične egzemplare i da sve skupa svrsta pod pojam jednoga tipa. I u svim njegovim psihijatričkim emanacijama ne vidi ništa drugo do funkcije njegova živčevlja, uvjetovane funkcijom čitavoga organizma i medjusobne korelacije svih organa. Liječnik, koji vidi upliv jedne infekcije moždanskih opnica ili jednostavne groznice na dušu i bolesne promjene, koje se otuda rode; — liječnik, koji vidi potpunu promjenu duše uslijed prekomjerne ili manjkave funkcije pojedinih žlijezda, kao n. pr. muških i ženskih spolnih žlijezda, štitnjače (gl. thyroidea) na karakter čovjeka ili uopće živih bića; — koji vidi djelovanje pojedinih kemičkih supstanca kao na pr. alkohola, etera i raznih drugih otrova; koji konačno vidi, kako se neke psihičke osebine povlače kroz mnogo generacija; — dakle liječnik, koji vidi toliko determinanta, koje sve kao faktori djeluju na konačni duševni produkt: djelo čovjeka, taj će se liječnik teško snaći sa stanovištem pravnika, koji odredjujući kaznu u ime pravde, ipak polazi s indeterminističkoga stanovišta. (Ova tvrdnja je u svojoj općenitosti netočna. Op. ur.) Liječnik, vjeran svojemu prirodoznanstvenomu stanovištu, nabraja i navodi sve determinante, koje su psihičku radnju promotrenoga individua modificirale; on ne misli time uvijek reći, da su sve te determinante zato i bolesne pojave, ali redovito će to sudac ovako shvatiti i često izadje pravorijek, koji se čudno dojimlje pravne svijesti liječnika, a za koji mora priznati, da ga je svojim vještačkim mnijenjem provocirao ili može se reći i skrivio. Stanovište liječnika prema sudjenju ne može biti drukčije no socijološko i on vidi u sudjenju resp. u kazni samo socijološki lijek protiv društvenoga zla, zločina, koje poremećuje socijalni red. (Pravnik determinista jednakoga je naziranja. Op. ur.).

Moglo bi se prigovoriti, da je za suca svejedno, kakvo stanovište zauzima liječnik prema pojmu sudjenja i kazne, ili bar samo toliko važno, koliko je važno, što o tom tamničar misli. Ali ja držim, da nije čak ni to indiferentno, koje pojmove ima tamničar o krivnji i kazni, jer je i on jedan kotač u velikom stroju vršenja pravde, pa ovisi ponešto i o njegovu shvaćanju i mišljenju, kako će u praksi izgledati to vršenje pravde, zamišljeno po najvećim umovima. Tako isto mislim, da je važno, da i sudac zna, iz kojega načina mišljenja i iz kojega naziranja na svijet je niklo vještačko mnijenje, pa da mu prema tome dade važnost, koja ga ide. — U praksi se radi najčešće o tome, da se psihijatarski vještak izjavi o tome, da li je koje lice ubrojivo ili ne. U teoriji zapravo nema liječnik, da na to pitanje odgovori, nego ima samo da kaže, da li je dotična osoba duševno zdrava ili nije, a sud o ubrojivosti imao bi sebi sudac sam stvoriti. U praksi ipak ne će moći psihijatar da izbjegne jasnomu, afirmativnomu ili negativnomu, odgovoru na to pitanje, ma koliko nastojao, da se otme direktnomu odgovoru; — prije ili kasnije mu ipak makar u kondicionalu ta riječ izbjegne.

Kada stvar stoji ovako, da liječnik ima da bira izmedju pojmova »zdrav« i »bolestan«, što znači za pravnika »ubrojiv ili neubrojiv«, tako dugo bila bi stvar bez važnosti, jer je svejedno, da li se radi o ovoj ili onoj riječi, dok su jasni odredjeni pojmovi. Mnogo češće ima se psihijatar izraziti o stanjima abnormalne duševne konstitucije, o raznim stanjima psihijatričkih defekata o stanjima, koja su izmedju jasnih bolesnih stanja i izmedju stanja potpune duševne krepčine; a eto tu počinju teškoće u medjusobnome saobraćaju izmedju pravnika i liječnika. To su ona stanja, za koja je pravna znanost stvorila pojam umanjene duševne ubrojivosti a baš prosudjivanje tih stanja zadaje najveće neprilike. — To sam htio da kažem obzirom na svoje principijelno stanovište, a sada bih htio da predjem na ustanove projekta, o kojima se mogu i treba da i psihijatri odrede:

§ 19. projekta glasi: »Ne će se kazniti onaj, koji u vrijeme izvršenja djela nije mogao shvatiti prirodu i značaj svoga djela ili prema tome shvaćanju raditi uslijed bolesnoga duševnoga rastrojstva ili uslijed besvjesnosti ili uslijed neke nerazvijenosti.« — Ova je stilizacija izvrsna, jasnija i točnija od stilizacije njemačkoga projekta (§ 18. od g. 1919.): »Nicht zurechnungsfähig ist, wer zur Zeit der Tat wegen Bewustseinsstörung, wegen krankhafter Störung der Geistestätigkeit oder wegen Geistesschwäche unfähig ist das Ungesetzliche der Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen«, a bolja je i od formule § 3. austrijskoga projekta: »Nicht strafbar ist, wer zur Zeit der Tat wegen Geistesstörung, Geistesschwäche oder Bewustseinsstörung nicht die Fähigkeit besass das Unrecht seiner Tat einzusehen oder seinen Willen dieser Einsicht gemäss zu bestimmen«. Doduše 1912. je i taj pasus po želji psihijatra promijenjen u »oder dieser Einsicht gemäss zu handeln.«

Jedino moram da se protivim riječi »besvjesnost«. Ona je, mislim uzeta iz staroga § 51. njemačkoga kaznenoga zakona: »Eine strafbare

Handlung ist nicht vorhanden, wenn der Täter ... sich in einem Zustande von Bewustlosigkeit befand ...« U onom stanju, koje medicinar nazivlje besvjesnost (Bewustlosigkeit), uopće nema nikakve duševne funkcije; besvijesni niti se percipira niti se miče, dakle uopće ne može nikoje djelo počiniti. Zato su i njemački pravnici već i prije taj pojam raširili i pod njim razumijevali svako poremećenje svijesti (Berner), pa se kao takova navode: opitost, sanenost, delirija grozmice, abnormalna stanja rodilja, somnambulizam, abnormalna stanja uslijed otrovanja i t. d. Bilo bi dakle bolje, da se mjesto izraza »besvjesnosti« upotrijebi jasniji izraz »ili uslijed poremećene svijesti«, kako bi preveli »Bewustseinsstörung«.

Velikom dobiti u predloženoj stilizaciji smatram, što se izbjeglo riječi »volja« i pojmu »spoznaja, da je čin kažnjiv ili protivan socijalnom redu (Gesetzwidrigkeit ili Sittenwidrigkeit)«. Jer na sva pitanja, koja bi sudac gled tih pojmova na psihijatra stavio, moglo bi se vrlo teško odgovoriti, a da se pojmovi psihijatrije ne navlače na tudje kalupe i da se ne unese jedna nedovoljna mjera subjektivnosti. Pod tri kategorije: 1. bolesnog duševnoga rastrojstva, 2. poremećene svijesti; 3. umne nerazvijenosti — moći će se smjestiti sva stanja duševna, o kojima se psihijatar treba izraziti obzirom na potpuno pomanjkanje ubroja. Pod stanja bolesnoga duševnoga rastrojstva spadaju sve prave psihoze; pod stanja poremećene svijesti doći će t. zv. iznimna stanja histeričke i epileptičke naravi i sva stanja patoloških afekata, bilo da su se razvila kod ljudi, koji uopće po svojoj bolesnoj konstituciji laglje zapadaju u ta stanja, bilo da su nastala kod sredjenih individua uslijed prigodnoga afekta abnormalnoga intenziteta, bilo da su posljedica patološke reakcije na alkohol; — dalje abnormalna stanja rodilja, neki slučajevi sugestije u gomilama; dok ostala stanja kao sanena, somnambulna, jedva da ulaze praktički u obzir[1]). I pojam umne nerazvijenosti je jasan. Ovamo ulaze samo ona stanja, koja psihijatrija nazivlje idijotijom i teža stanja imbeciliteta.

Isti § 19. uvadja i pojam umanjenoga ubroja: »Ako je jedno od pomenutih stanja bilo takovo, da su uslijed toga kod učinioca u vrijeme izvršenja djela shvaćanje prirode: značaja djela i mogućnost rada prema tome bili smanjeni, sud može ublažiti kaznu po slobodnoj ocjeni.«

Psihijatrička studija 19. vijeka su dokazala, da izmedju pravih duševnih bolesti i potpunoga duševnoga zdravlja i ravnovjesja postoje još mnogi tipovi s labilnom psihom i s defektima u raznim duševnim sposobnostima, a najviše se to ističe u sferi nagona, emocija i raspoloženja. Da samo neke spomenem: ima na pr. karaktera, koji vrlo lako zapadaju u vrlo teško bjesnilo, uvijek su odviše egoistički, tupi za obzirnost prama okolici; periode razmjerno mirnoga raspoloženja izmijenjuju se kod njih s periodama razdražljivosti, nemotivirane nikakvim vanjskim uplivima i depresije. To su karakteri najjače izraženi kod epileptičara, a pojavljuju se i kod ljudi, koji nikada nisu imali epileptičkoga napadaja. Takove karaktere zovemo epileptoidima. Kod drugih ljudi izmjenjuju se periode depresije o periodama neobično dobroga raspoloženja, poduzetnosti i obijesti. Ovakova su stanja u potenciranoj mjeri slika manijakalno depresivnoga ludila; u maloj mjeri izražena još ih smatramo abnormalnim konstitucijama. — Nadalje spadaju ovamo i posebno karakterizirani histeričari, pa konačno i oni tipovi, kod kojih je najnapadnija osebina karaktera defekt altruističkih osjećaja — dakle t. zv. moral insanity i seksualni perverziteti.

[1]) Čitaj dr. Milan R o j c, Hipnotizam i sugestija prema pravu, Mjesečnik 1923. str. 156. i sl. (Dodatak uredništva).

Sva ta i mnoga slična stanja, koja psihijatrija nazivlje psihopatskima, degenerirana (Grenzzustände, dysgéneriques), dolaze baš vrlo često pred forum, jer ti individui uslijed neizjednačenosti njihovih raznih duševnih sfera, uslijed često povećane afektivnosti, uslijed manje sposobnosti, da se bore za svoju egzistenciju, laglje i posrnu, ogriješujući se o društveni poredak. Dok je s jedne strane sigurno i pravo, da ti svi individui, koji nisu krivi, što ih je maćuha priroda s nedovoljno snage bacila u vrtlog životne borbe, ne nose svu težinu društvene odmazde; s druge strane je društvo i društveni poredak baš od njih najviše ugrožen i treba da se baš od njih najenergičnije brani, ako takova obrana uopće ima smisla. Jer sigurno ne može biti intencija socijalne i pravne znanosti, da remedium protiv rušenja društvenoga reda, dakle kazna ili izolacija, stizava samo one punovrijedne članove toga društva, koji su po sebi potpuno socijalni tipovi, ali im je preteško breme socijalnih ili ekonomskih prilika svinulo grbaču.

Spomenuli smo, da je dužnost psihijatra, koji je bilo kojeg optuženika promatrao, da istakne njegove osebine, da ga svrsta u znanstvene kategorije, da istakne utjecaj tih osebina na shvaćanje čina i na sposobnost rada. Ali neugodno bi se kosnulo našega pravnoga osjećanja, kada bismo vidjeli, da je naše psihijatričko vještaštvo pridonijelo, da se blaže kaznio ili pače riješio histerički klevetnik, fantastički pseudološki hohštapler, surovi alkoholičar, moralno insani zločinac. — Mislim dakle da bi trebalo naći načina, da se zapriječi takvo shvaćanje 2. alineje § 19. Tako na pr. veli Motivenbericht k öst. Strafgesetzentwurf — u: »Je mehr die Tat der typische Ausdruck der Persönlichkeit des Täters ist, je mehr die äusseren Ursachen für das Verbrechen zurücktreten und die Tat aus dem Charakter des Täters entsprungen ist, desto grösser ist die Schuld.«

Glede kvalifikacije čina počinjenih u pijanstvu nema u ovom zakonu odredbe. Nema sumnje, da je opojenost sa čisto teoretičkoga stanovišta jedno bolesno duševno rastrojstvo, pa bi prema tomu za svaki čin, u tom stanju počinjen, vrijedio § 19. S druge strane ima autora, koji sasvim poriču, da bi pijanstvo moglo odgovornost za čin umanjiti n. pr. Laignel-Lavastine kaže: »L'ivresse est un délit; ce n'est pas une excuse légale.« — Razlika je, da li je koji čin počinjen u nehotičnom pijanstvu ili ako se krivac kanio napiti, ili se pače napio, da nadje srčanosti za čin, koji je trijezan smislio. Razlika je i u

tome, da li je čin počinjen u običnom pijanstvu ili u stanju t. zv. patološke pijanosti (path. Rauschzustand). Razlika je dalje, da li je počinitelj kronički alkoholičar, ili se samo prigodice napio.

§ 21.: »Lica, koja imaju četrnaest, ali nijesu navršila osamnaestu godinu (mladji maloljetnici) ne mogu se kazniti, ako nisu mogla da shvate prirodu i značaj svojega djela i prema tomu shvaćanju da rade« — nije jasan, jer se po § 19. uopće ne mogu kazniti lica koja nisu shvatila prirodu i značaj djela itd. Po svoj prilici želi se time reći, da se ne mogu kazniti mladjahna lica, koja po svojem čitavom duševnom razvitku nisu ravna prosjeku svojih vršnjaka, ali to bi trebalo formulirati.

Velika blagodat novoga zakona bit će mjere bezbjednosti, samo će se morati pobrinuti, da prije nego zakon stupi u krepost, budu posagradjeni zavodi i institucije, koje su potrebne, a to su različiti azili za pijanice, skitnice, tatove, te posebni odjeli za umno bolesne zločince.

§ 54.: »Ako sud nadje, da je u interesu javne bezbjednosti, da se neuračunljivi ili onaj, kod koga postoji smanjena uračunljivost, treba da uputi u kakav zavod za liječenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju njege i čuvanja, sud će ovo upućivanje i narediti. — Upućivanje u kakav zavod za liječenje ili za čuvanje ili kod privatnih lica, koja se primaju njege ili čuvanja, naredit će sud i onda, kad nadje, da je to u interesu zdravlja samoga neuračunljivoga ili onoga, kod koga postoji smanjena uračunljivost. — Otpuštanje iz zavoda naredjuje takodjer sud, kada po liječničkom pregledu nadje, da je dalje liječenje ili čuvanje nepotrebno. — Vrijeme, koje je osudjenik sa smanjenom uračunljivosti proveo u zavodu za liječenje ili čuvanje, uračunat će se u vrijeme izdržavanja kazne, ako je ovaj osudjen na kaznu lišenja slobode. — Ako u trenutku puštanja iz zavoda za liječenje ili za čuvanja nije još proteklo vrijeme dosudjene kazne, to će on ostatak kazne izdržati u kaznenom zavodu« — time, što odredjuje potanko postupak s duševno bolesnim, odstraniti će dosadašnju nezgodnu praksu, po kojoj je neubrojivo lice, koje je počinilo kakav zločin, bilo riješeno pred sudom, ali sud nije ujedno mogao da naredi, da se to lice internira u zavod za umobolne, niti je mogao kontrolirati njegov boravak u zavodu.

Ovaj projekt predvidja progon homoseksualnih čina i t. zv. sodomije § 281. i § 282.: Za protivprirodni blud izmedju lica učinilac će se kazniti strogim zatvorom, u koliko ta radnja ne prelazi u koje teže djelo. — Za protivprirodni blud lica sa životinjom učinilac će se kazniti strogim zatvorom do godinu dana. — Napose su još zaštićeni maloljetnici od tih čina i posebno se progoni silovanje muških lica § 269.: »Tko muško lice silom ili prijeteći mu smeta opasnošću za život ili tko prinudi na blud ili bez upotrebe sile i prijetnje, ako je ono u stanju neuračunljivosti, ili oko još nije navršilo 15 godina, ako nad njim izvrši blud, kaznit će se robijom do 10 godina«. — Sodomijom kano surogatom za normalni seksualni akt služe se poglavito slaboumna lica, najviše pastiri, vagabundi i slični. Zakonodavstvo

kao izraz eugeničke volje ljudskoga društva u svrhu čuvanja rase nema nikakva interesa, da se baš ta lica rasplodjuju. A samim aktom ne povredjuje se nikako ljudsko lice, dok prema sadašnjemu pravnomu shvaćanju životinje ne stoje pod pravnom zaštitom. Ako se životinja smije ubiti, smije se i obljubiti. Dakle ovaj zakonski paragraf, koji ne čuva nikakov javni interes, lako bi mogao otpasti. (?!).

Druga je stvar s homoseksualitetom. Zadnjih decenija vodi se u Njemačkoj živa borba o § 175. k. z., koji po prilici odgovara § 281. ovoga prijedloga. Ja ću se ograničiti na to, da iznesem sadašnje stanje znanja o tom pitanju ne uzimajući stava prema njemu, jer mislim, da zakon treba u prvom redu da fiksira pravno-etički nazor naroda, a meni nije dosta točno poznato mišljenje noroda u svim krajevima, pa će se moći tek debatom u skupštini to mišljenje saznati, kada se povede o tom u istinu iskrena debata. U našim se krajevima naime misli, da je u dijelovima naše države, koji su do nedavna bili pod turskim i uopće orijentalnim uplivom, homoseksualitet vrlo čest i tako reći uobičajen i da nipošto nije u protimbi s općenitim etičkim osjećajem, slično kao što je to bivalo u klasičnom svijetu tako, da na pr. Platon, znameniti filozof, čija etika je sigurno jedna od najčistijih, pledira za homoseksualnu ljubav i stavlja ju nad heteroseksualnu. — Nema sumnje, da imade muškaraca, kojih je nagon od iskona homoseksualan, te se kroz čitav život ne mijenja. Nadalje imade muškaraca, kod kojih je do puberteta i nešto preko njega nagon biseksualan, t. j. postoji putena sklonost k jednomu i drugomu spolu, te ovisi o doživljajima u djetinstvu i za puberteta, kako će se taj nagon razviti. Budući da je i u interesu tih individua i u interesu rase, da taj nagon podje smjerom normalnoga razvitka, potrebno je i pravo, da mladež bude od upliva homoseksualnih zaštićena, kako to i zakon predvidja. — Da li se imadu homoseksualni čini odraslih ljudi kažnjavati, to je naravski pitanje pravne svijesti. Zastupnici kažnjivosti, a to su u prvom redu religiozni krugovi, polaze sa stanovišta religioznih propisa, a i s utilitarističkoga socijalnoga stanovišta, da se takovi individui kano antisocijalni imadu eliminirati, dotično učiniti neškodljivima. Pristaše nekažnjivosti poloze sa stanovišta, da je nagon nešto, što je priroda svakomu individuu u njegovu klicu stavila, pa da nije pravo, da se pojedinac kažnjava za ono, za što nije kriv. — Mnogo jači je argumenat, da se time, što se dotični paragraf nalazi u kreposti, doduše ne sprečava homoseksualitet, ali da se time širom otvaraju vrata sistematičnom iznudjivanju, koje je već mnoge inače vrijedne ljude moralno i materijalno uništilo i prisililo na samoubijstvo.

Smatrao sam svojom dužnošću, da kažem ovo nekoliko stručnih riječi k projektu kaz. zakona, a nadam se, da će se i drugi kolege moje struke izjaviti o njem. Time će se doprinijeti, da naš novi kazneni zakon izadje što savršeniji i savremeniji, pa da i ovaj važni kamen u temelju naše države u pravdi — bude što jači i trajniji.

Osnova unificiranog zakona o šumama.

Piše dr. Ivo Krbek, kot. predstojnik i žup. komasacijoni povjerenik.

A.

Već koncem godine 1922. izradilo je ministarstvo šuma i rudnika iscrpljivi projekt zakona o šumama, kojim bi se unificirali mnogobrojni zakoni i propisi, koj vrijede na području naše države. No prebrza izradba ostavila je svoje tragove: osnova nema nikakova obrazloženja, vrlo je opširna s mnogim stvarima, koje ni ne spadaju u sam zakon, a pogotovo joj je manjkav sam sistem. Ipak je osnova u pojedinostima sadržala mnogo dobrih ustanova. U kritičan čas zahvatilo je u rad oko donošenja ovog zakona jugoslavensko šumarsko udruženje, koje je nastalo stapanjem raznih dosadanjih pokrajinskih šumarskih društava u jedno jedinstveno društvo i postoji već treću godinu, kroz koje vrijeme je razvilo veliku i opće korisnu djelatnost. Udruženje je zapazilo kraj mnogih dobrih strana ministarske osnove i one loše i zaključilo, da izradi novu osnovu zajedno s obrazloženjem tako, da u tu novu osnovu preuzme sve dobre dijelove ministarske osnove. Izradbu je osnove udruženje povjerilo zagrebačkomu sveučilišnomu profesoru dr. Aleksandru Ugrenoviću i ing. Anti Ružiću. Ova se medjutim gospoda nisu mogla u izradbi projekta složiti, pa je svaki od njih izradio svoju posebnu osnovu. Glavni uzrok tome razilaženju leži u skroz oprečnim osnovnim načelima, koje oni zastupaju: Ugrenović liberalno, Ružić konzervativno s velikom ingerencijom državne vlasti[1]). — Ugrenović je podjedno k svojoj osnovi izradio iscrpljivo obrazloženje[2]). Udruženje je prihvatilo Ugrenovićevu osnovu i podvrglo ju temeljitoj i višednevnoj raspravi, održanoj godine 1923. na sjednicama u Mariboru, Beogradu i Zagrebu. Kod toga su sudjelovali i zvanični delegati ministarstva šuma i rudnika, pa je prihvaćeno i više dopunjaka, a naročito i neke ustanove iz projekta Ružića. Tako je dobila Ugrenovićeva osnova značaj službene osnove samoga udruženja. Osnova je zajedno sa obrazloženjem štampana u šumarskom listu pa i napose u dvije zasebne brošure. Projekat je i usvojilo ministarstvo šuma i rudnika, samo što ga je nešto dalje razgradilo, pa ga namjerava u najkraće vrijeme podnijeti narodnoj skupštini[3]). Nažalost ta preradba projekta sa strane ministarstva nije nigdje objelodanjena[4]), pa se tako moramo držati samoga projekta Ugrenovićeva, kako je ispao nakon redakcije jugoslavenskoga šumarskoga udruženja.

[1]) Usporedi o tome članak Ing. Ante Ružića: Da li je i u nas moguć i koristan liberalizam u šumskom gospodarstvu, Šumarski list br. 6. od god. 1923.

[2]) Ovakova obrazloženja nisu samo od silne koristi kod ocjene nekoga zakonskoga projekta nego i kasnije, kada stupi kao zakon na snagu, kod njegove primjene. Stoga moramo vrlo žaliti, da kod nas ulazi upravo »u modu«, da se zakonski projekti podnašaju bez obrazloženja.

[3]) Usporedi o toj preradbi kratak prikaz dr. M. Nedeljkovića u Šumarskom listu od god. 1823. br. 11., str. 689—690.

Sa stručno-šumarskoga gledišta je osnova na pravoj visini. Ta njezin je sastavljač odličan šumarski teoretičar i praktičar, a uz to je ona prošla kroz stručno udruženje. Glede njezine pravne strane se u motivima (str. 12. i 95.) ponovno naglašuje, da još nije u tom pravcu dotjerana i da još mora proći kroz ruke stručnoga pravnika. Ovdje uzimamo osnovu, samo s te pravne strane u pretres, puštajući hotice po strani sva ostala gledišta, koja su potrebna za potpunu ocjenu zakonske osnove. Kako je god osnova u svojoj cjelosti jedno izvrsno djelo, tako je ona i s pravnoga gledišta u glavnom dobro uspjela, pa se ovdje napose navode oni nedostaci, koji se mogu bez većih poteškoća ispraviti.

Kraj poteškoća kod unifikacije našeg zakonodavstva, koje leže poglavito u velikoj raznoličnosti pravnih područja i često skroz oprečnim odnošajima[5]), prilikama i potrebama u pojedinim pokrajinama, — ta unifikacija stvara sebi još i sama uslijed svoje nesistematičnosti nepotrebne poteškoće. Jedna tako mučna unifikacija, kao što je naša, iziskuje jedinstveni, veliki plan, po kome će se postojano provoditi. Prije svega su potrebna osnovna načela, te unifikacija temeljnih i najvažnijih zakona, a tek nakon toga unifikacija pojedinih specijalnih zakona. Ne može se bez opasnosti po čitav pravni sustav po miloj volji uzimati kojagod materija za unificiranje. Naročito je i zakon o šumama specijalan zakon, koji pretpostavlja, da su već izradjeni opći zakoni kao njegova nužna podloga. Od unifikacije pak tih općih zakona mi smo još vrlo daleko, naročito od onih privatnoga prava. Uslijed toga je posve prirodno morala naša osnova ispasti iz svoga okvira, te normirati odnošaje, čije normiranje ne spada u zakon o šumama, pa to i katkad učiniti na način, kojega ne možemo prihvatiti. Malen je broj već unificiranih zakona, na koje se mogla naša osnova osloniti kao na čvrsti temelj. Amo ide sam ustav, zakon o općoj upravi, zakon o oblasnoj i sreskoj samoupravi, pa projekt kaznenoga zakonika. Kod primjene potonjega bila je naša osnova manje sretne ruke nego li kod prvih, što valja dobrim dijelom na to svesti, što još nemamo predvidjenoga projekta policajskoga kaznenoga zakonika, — da i ne govorimo o postupku —, koji je od naročite važnosti po zakon o šumama.

[4]) Vrlo bi bilo korisno po valjanu izradbu neke zakonske osnove, da se uvijek prije, nego što će se predložiti narodnoj skupštini, javno objelodani i da se time omogući opća stvarna kritika. To je s uspjehom učinjeno kod projekta kaznenoga zakonika, kako se to vidi iz njegovih ocjena, koje su izašle, naročito u »Mjesečniku«.

[5]) Skroz različni posjedovni odnošaji vladaju: u Sloveniji preteže, privatni, mali šumski posjed; u Srbiij državne i općinske šume; u Bosni u velikom opsegu servituti na državnim i privatnim šumama; u Hrv. i Slav. poglavito je zastupan šumski posjed imovnih općina i zemljišnih zajednica, pa zatim privatni posjed (ogromnom većinom veliki šumski posjed) i državne šume.

Sa stanovišta pojedine pokrajine vrlo je važno kod unifikacije zakonodavstva, da ova unifikacija bude za nju evolucija na bolje, a ne bacanja razvoja unatrag. Zadaća ispravne unifikacije sastoji u tome, da općenito digne pravno stanje, a ne da provede prosto mehaničko niveliranje. Specijalno u pogledu šumarskih zakona i propisa stoje Hrvatska i Slavonija, u relaciji spram ostalih pokrajina naše kraljevine, prilično visoko. Na osnovu šumskoga zakona od 1852., uvedenoga patentom od 1857., razvila se u autonomnom djelokrugu velika djelatnost u izdavanju zakona, naredaba i propisa kao i jedna odlična judikatura [6]). Te se tekovine ne smiju naprosto uništiti. I u tom je pogledu naša osnova ispunila svoju zadaću. Pače se može ustvrditi, da ona najvećim dijelomi počiva na tim hrvatskim šumarskim propisima, pa i u onim slučajevima, kada na osnovu ovdje stečenoga iskustva mijenja dosadanje ustanove. Stoga ćemo pojedine važnije, nove ustanove usporedjivati dosadanjima.

Izvrstan, logičan i pregledan je sam sistem osnove. Prije svega je iz nje izbačen sav suvišan detalj, uslijed kojega je i ispala prvobitna osnova ministarstva tako glomaznom, te ovaj detalj ostavljen specijalnim zakonima odnosno uredbama sa zakonskom snagom u smislu čl. 94. ustava. Čitava je gradja razredjena u pet grupa: 1. šumarska policija, koja čuva javne interese i služi se prisilnim mjerama; 2. ekonomisanje, koje služi privatnim interesima vlasnika, no uz slobodu raspolaganja ustanovljuje se kod izvjesnih kategorija šuma nadzor nad raspolaganjem; 3. šumarska politika, koja ide za unapredjivanjem kulture tla, te šumarstva uopće; 4. uprava i 5. kažnjavanje. Kao uvod nalaze se opća naredjenja, u kojima su odredjeni osnovni pojmovi, a kao zaglavno poglavlje prelazna naredjenja. Tako se ta čitava osnova raspada u sedam dijelova, prema kojima ćemo ju i redom pretresti.

B. Opća naredjenja.

I. dio osnove (čl. 1.—6.) obuhvaća pojam šume i podjelu šuma prema vlasništvu.

1. Zakoni zaziru općenito, iz opravdanih razloga, od davanja definicija pojedinih pojmova, prepuštajući to nauci. No kod naše osnove bilo je iz posve praktičnih razloga potrebno, da se točno odredi šumsko zemljište, na koje se imadu primjenjivati propisi zakona o šumama, koji su diametralno oprečni propisima, koji vrijede za poljoprivredno zemljište. Naša osnova zaokružuje odmah u § 1. taj pojam, ne pružajući skroz opravdano nikake znanstveno-teoretske definicije, koja bi bila izvrgnuta svakoj promjeni ili napretku u nauci, već takav opis, koji odgovara praktičnim potrebama. Ovaj je opis mnogo bolji od onoga u prvobitnoj osnovi ministarstva šuma i rudnika. Šumskim zemljištem se smatra zemljište: 1. koje je dosada služilo ili ima da u buduće služi trajnoj proizvodnji šumskih produkata; 2. koje je po prirodi svoga staništa, bilo trajno, bilo privremeno, nesposobno za ma koju drugu vrst kulture osim šume (tako zvano apsolutno šumsko tlo); 3. sva ispasišta (pašnjaci), koja nisu potrebna u druge nacijonalno—ekonomske ciljeve i 4. koje je makar i indirektno potrebno za racijonalno ekonomisanje, upravu i čuvanje šuma.

[6]) Vidi izvrsnu i opširnu zbirku šumarskih propisa od dr. A. Goglie (Zagreb, 1917.), popraćenu s rješidbama i vlastitim tumačenjem.

Time je pojam šume lišen formalne strane, upisa u katastar, i stavljen na skroz materijalnu bazu. Taj je stari formalizam i u dosadanjoj našoj praksi rodio vrlo lošim posljedicama. U prvom redu je pojam šume vezan o trajni ekonomski cilj, zato se u smislu osnove ne mogu šumom smatrati: parkovi, aleje, vrtovi i slično. U drugom se redu smatra šumskim zemljištem svako apsolutno šumsko tlo bez obzira na to, da li je momentano na njemu šuma ili nije. Najteže je bilo riješiti pitanje, koja se ispasišta imadu supsumirati pod šumsko zemljište. U tom pogledu nailazimo na ustanovu i u hrvatskom zakonu od 26. ožujka 1894. »kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod osobitim javnim nadzorom« (§3.), prema kojoj se u izvjesnom pravcu imadu šumskim zemljištem smatrati svi pašnjaci, koji se nalaze na apsolutnom šumskom tlu, a na relativnom šumskom tlu samo oni drvljem obrasli pašnjaci, u koliko nisu potrebni ovlaštenicima za pašu blaga. S ovim zaokruženjem imade i naša osnova mnogo sličnosti, premda je ona znatno šire obuhvatila taj pojam. Prvobitna osnova ministarstva je u tom pravcu još dalje pošla, pa je napram tome naša osnova mnogo opreznija. Konačno se imade prema našoj osnovi smatrati šumom sve ono posjednikovo zemljište, koje makar i ne bilo šumom obraslo, zasjeca u šumsko zemljište, te čini s čisto šumskim zemljištem jednu makar i samo ekonomsku cjelinu. Da li se odredjeno zemljište imade smatrati šumskim, nadležna je, da odluči šumarsko—policajska vlast.

2. Prema vlasništvu podijeljene su šume u četiri kategorije: a) državne, b) samoupravnih tijela, c) javnopravnih lica i privatnopravnih lica i d) privatnih fizičkih lica. Kod svake diobe odlučno je gledište, s kojega se dioba provodi. U našem je slučaju bio odlučan stepen zahvatanja državne vlasti u raspolaganje sa šumama, pa je prema tome gledištu i čitava dioba ispravno provedena. Naglasujemo, da ustanovljenje, što se ima smatrati pojedinom vlasničkom kategorijom (državna samoupravna šuma i t. d.), ne spada u zakon o šumama, već u gradjanski zakonik, pa bi ove ustanove (vrijedi naročito za čl. 3. i 4.) valjalo izlučiti iz zakona o šumama. Uostalom je i sama osnova preuzela ove ustanove iz prvobitne osnove ministarstva. Jednako nije ispravno provedeno izbrajanje javno- i privatnopravnih lica (2. stav. čl. 5.), pa su medju javnopravne uvrštene i neke privatnopravne. Vrijedi to naročito za naše imovne općine i zemljišne zajednice [7]). Naša osnova se u tome drži samo dosadanje

[7]) Usporedi moju knjigu: Zemljišna zajednica str. 84.—89., gdje se dolazi do zaključka, da u zemljišnim zajednicama imade doduše mnogo primjesa javnoga prava, ali da su one unatoč toga privatno-pravne korporacije.

prakse, koja faktično ove pravne osobe uvrštuje medju javno pravne. Tako napose naš šumski zakon od 3. pros. 1.852. (§ 1) dijeli šume u tri kategorije: državne, općinske i privatne, a naša praksa uvrštuje i imovne općine i zemljišne zajednice medju općinske šume. No s tom praksom valja sada pročistiti i ne unositi u novi zakon netačnosti, koje se ne mogu složiti s pravnom teorijom. Na kraju, to ni nije tako čisto teoretsko pitanje, kako to u prvi mah izgleda. To može za neko pravno lice postati i vrlo fatalnim. Primjerice bi se na osnovu toga moglo s našim zemljišnim zajednicama početi na sličan način disponirati, kao što se sada disponira s bosanskim općinskim pašnjacima.

C) Šumarsko-policijska naredjenja.

1. II. dio osnove raspada se u dvije glave. Prva obuhvaća ograničenja u interesu javne sigurnosti, koja idu za čuvanjem tla i njegove produkcijone snage (čl. 7.—23.): krčenje, pustošenje, pošumljenje, zaštitne šume i zabrane. Druga glava sadržaje mjere, koje se redovno dodiruju s onima, što ih u pravilu preduzima sam posjednik šume (čl. 24.—39.): zaštita od vjetra, zaštita od insekata i zaraznih bolesti, paša i žirovina, šumski požar. Pod te ustanove spadaju bez razlike šume sviju vlasničkih kategorija, dakle i državne šume. — Odlična je strana ovoga sistema, što je šumarska policija strogo odijeljena od ekonomisanja šumom, šumarska policija od državnoga nadzora nad ekonomisanjem šumom. Zatim su i pojedini pojmovi odlično izradjeni i zgodnim poretkom uvršteni u sistem. Samo ustanove o požaru su ponešto neprilične sa sistematskoga gledišta, kako ćemo to kasnije pod G. 2.) predočiti.

2. Za pojam krčenja je potrebno, da se zemljište trajno oduzima šumskoj produkciji (čl. 8.). Time je pojam krčenja mnogo pregnantnije izražen nego u postojećem našem šumskom zakonu (§ 2.). Načelno se zabranjuje (čl. 9.) krčenje šume na apsolutnom šumskom tlu, šuma zaštitnih i zabrana. Naprotiv se načelno dozvoljava (čl. 10.) krčenje relativnog šumskog tla, ali su podjedno i točno izbrojeni slučajevi, u kojima se ono može dozvoliti. Dozvolu krčenja izdaje za površinu od 10 ha sreska, a za veću površinu oblasna upravna vlast (čl. 11.). Ova vlast imade prije toga pored ostalog i saslušati samoupravni odbor. Prema sadašnjim našim propisima (§ 25. toč. 2. zakona od 5. II. 1886. o upravnim odborima u županijama) spada pravo podijeljenja dozvole, da se šumsko zemljište pretvori u drugu vrst kulture, u djelokrug županijskog upravnog odbora. Po svom razvoju ne odgovara oblasni odbor, kako je ustrojen novim zakonom o oblasnoj i sreskoj samoupravi, našem županijskom upravnom odboru; jer dok je kod potonjeg samo kombiniran birokratski sastav sa samoupravnim načelom, oblasni odbor je organ oblasne samouprave (čl. 3. zak. o oblasnoj i sreskoj samoupravi), a oblasti su kao samoupravne jedinice pravna lica i po javnom i po privatnom pravu (čl. 1. istog zak.), a isto vrijedi i glede srezova kao samoupravnih jedinica (čl. 101.) i sreskih odbora (čl. 103.). Na osnovu pozitivnih, novih zakona o opštoj upravi i o oblasnoj i sreskoj samoupravi bilo je posve opravdano ovu stvar dati u nadležnost upravnoj vlasti, ali zbog naročitih lokalnih interesa propisati saslušanje samoupravnog odbora. Osobito je bilo praktično, nasuprot dosadanjim našim propisima, za neznatnije slučajeve odrediti nadležnost sreske upravne vlasti.

3. Velike poteškoće zadaje odredjenje pojma pustošenja (devastacija). Po našem šumskom zak. od 1852. (§ 4.) razumjeva se pod pustošenjem tako postupanje, da time plodjenje drva bude ili pogibelji izvrgnuto ili posve onemogućeno. Po našoj se praksi pak može kazniti radi pustošenja ne samo vlasnik odnosno posjednik šume nego i svaka treća osoba.[8])

Preko svojih osnovnih načela dolazi Ugrenović do posve novog pojma pustošenja. Tlu podaje on naročitu važnost, i drugačije nego drvnu masu, smatra on tlo općim dobrom sviju generacija. Za to ima državna vlast da odredi bez razlike protiv sviju vlasnika šuma ograničenja glede pustošenja tla. U okvir općih šumarskih policijskih mjera ide po našoj osnovi samo pustošenje tla — koje se može i indirektno izazvati s izvjesnim postupkom s nekom drvnom sastojinom —; naprotiv se djela uperena protiv same drvne sastojine, bez obzira na njeno tlo, ne supsumiraju pod pojam pustošenja u šumsko-policijskom smislu, već su taki propisi, koji su potrebni samo za izvjesne kategorije šumskih vlasnika, uvršteni medju propise gospodarske prirode (III. dio naše osnove). Time je na sretan i originalan način fiksiran ovaj mnogo preporan pojam pustošenja. Druga je odlika ovog pojma pustošenja, što se pod njim razumjevaju samo djela, počinjena po vlasniku odnosno posjedniku šume, a nipošto po nekom trećem licu.

4. Pošumljenje spada medju najvažnije mjere šumarske politike. O tome donosi naša osnova potanje ustanove, koje spram današnjeg tašeg šumskog zak. (naročito § 3.) znače veliki napredak.

U jednom pogledu nije ipak naša osnova u skladu sa svojim vlastitim sustavom. U izdvajanju pojedinih slučajeva, u kojima može državna vlast odrediti pošumljenje (čl. 14.), navodi naša osnova i slučaj onih ispasišta, koja prema odluci samoupravnog tijela nisu potrebna — bilo kojem drugom poljoprivrednom cilju. Čitava ta procedura kod samoupravnih tijela nije prije svega nikako odredjena. Uostalom se ta ispasišta i onako smatraju šumskim zemljištem (čl. 1.), a u spornim slučajevima odlučuje samo nadležna šumarsko-policijska vlast. Bilo bi uopće najlogičnije nadležnost glede pošumljenja ustanoviti analogno onoj kod krčenja, pa propisati samo saslušanje samoupravnog odbora. To bi bilo i posve u skladu s onim propisima, koji se odnose na pošumljenja, koja provode kraške komisije (čl. 69. i 86.) a te komisije moraju jednako samo saslušati samoupravna tijela. Posve je nova ustanova[9]) glede zašumljivanja zemljišta, koje prije toga nije bilo pod šumom (tako zv. Umforstung). Takim se

[8]) Usporedi Dr. Goglia: Uredovna zbirka šumarskih propisa str. 32.

[9]) Vinogradarski red za Hrvatsku i Slavoniju od 28. VII. 1885. zabranjuje (§ 21.) samo u blizini vinograda saditi šume.

zašumljenjem može u pojedinom slučaju nanijeti velika šteta susjednom poljoprivrednom zemljištu. Po našoj je osnovi (čl. 16.) kod zašumljavanja takog zemljišta potrebno saslušati i neposredne susjede i uvažiti njihove opravdane prigovore.

5. Šume zaštitne i zabrane. O njima radi § 6. i 7., te 19. i 20. našeg šumskog zakona od 1852. Sam naziv zaštitne šume nailazimo prvi puta u provedbenoj naredbi k zakonu od 22. I. 1894. Naša je osnova točno odijelila pojam zaštitne šume od one zabrane. Zaštitna šuma štiti svoje vlastito stanište u interesu njenog vlasnika, pa time istodobno u javnom i općem interesu. Uslijed toga ona nosi to svojstvo već od prirode u sebi samoj, a ne treba da joj bude tek nametnuto po državnoj vlasti. Zato se proglašenje zaštitne šume u pravilu vrši po službenoj dužnosti, zaštitna je funkcija trajna i sa strane vlasnika šume nema nikakvog otštetnog zahtjeva. Zabrana naprotiv štiti u prvom redu objekte van svog staništa u interesu javnom i općem. Ona ne nosi tih osebina od same prirode, već ih dobiva na osnovu posebnog naredjenja državne vlasti. Njena je zaštitna funkcija privremena, vlasnik šume imade pravo na otštetu, a proglašenje neke šume zabranom vrši se u pravilu po traženju interesovane stranke. Medju šume zabrane ubraja osnova (čl. 19.): koje služe obrani otadžbine, interesima šumarske nauke i zaštićuju objekte izvan svog staništa. Naša osnova naročito odredjuje (posljed. stav. čl. 18.), da se sa šumama, koje su proglašene na osnovu posebnog zakona prirodnim spomenicima, imade postupati kao sa zaštitnim šumama. Držeći se gornje principijelne razlike, držimo, da bi bilo opravdanije take šume smatrati zabranom. Ustanove o oglašivanju šuma za zabrane (čl. 21.) odredjuju medju ostalim, da rješenje ima sadržati i visinu otštete, razvrstane na pojedine interesente. U našoj osnovi nema ali nikakovih ustanova o tome, kako bi se imala visina te otštete odrediti i po kojem ključu i na koje interesente podijeliti. U tom bi pravcu bilo potrebno nadopuniti osnovu.

Već sam naš Ustav (2. stav. čl. 41.) odredjuje, da zemljište čije pošumljavanje traže klimatski i kulturni obziri, prelazi eksproprijacijom u vlasništvo države ili samoupravnih tijela, ukoliko se pošumljavanje ne može drugim načinom postići. Naša osnova (čl. 23.) razradjuje ovu ustanovu odredjujući, da se eksproprijaciji u korist države uz pravednu otštetu može tek onda pristupiti, ako se prethodnim kažnjavanjem posjednika, podržavljenjem njegove uprave, te pokušajem slobodnog kupa, nije moglo osigurati provodjenje mjera, odredjenih za šume zaštitne i zabrane. Za slučaj prodaje tako eksproprisane šume zajamčuje se starom vlasniku pravo preče kupnje. Osobita ustanova vrijedi za stanovnike planina, kojima gotovo čitav posjed leži u području zaštitnih šuma. Za njih se naročito odredjuje, da im se eksproprijacijom ne smije ugroziti egzistencija.

6. Prema postojećem našem šumskom zakonu (§ 5.) ima se plašt šumski u slučaju pogibelji ostaviti barem u širini od 37 metara. Praktična funkcija ovog plašta nije medjutim osobita. Stoga naša osnova (čl. 24.) s pravom veoma ograničuje uporabu tog instituta.

7. Kod insekata i biljnih bolesti radi se poglavito o tome, da se ustanove sredstva, kojim će se u slučaju potrebe prisiliti posjednici šuma na vršenje potrebnih mjera odnosno da se te mjere provedu na trošak istih posjednika. Vrlo je praktično, što je naša osnova izričito navela (čl. 25.), da prigovori protiv naredjenja sreske vlasti nemaju odgodne moći. Naša osnova opravdano odredjuje, da troškove snose posjednici napadnutih i ugroženih šuma, ali ne navodi nigdje,[10]) po kome bi se ključu ti troškovi imali podijeliti medju pojedine posjednike. U tom bi pravcu trebalo nadopuniti osnovu.

8. Paša i žirovina. Za naše prilike kolosalno važna partija, koja ide za tim, da policijskim mjerama zaštiti šumu od neracijonalnog i prekomjernog izrabljivanja po stoci. S čisto formalno-pravnog gledišta moramo zamjeriti stilizaciji čl. 33., koji glede nadležnosti nije jasan, jer po njemu izgleda, da bi sreska vlast bila nadležna i za rješavanje posve privatno pravnih pitanja.

9. Šumski požarevi. Naša osnova uvrštuje ovamo (čl. 34.—39.) sve preventivne i represivne mjere. One su u glavnom recepirane iz našeg šumskog zakona (§ 44.—49.).

Kod gašenja požara doneta je ustanova (čl. 36.), da se svi stanovnici sposobni za gašenje moraju odazvati pozivu. To nisu radnici već svi stanovnici i stoga je opravdano, da se pitanje njihove otštete za eventualne ozlijede i štete riješi u istom zakonu, koji im i nameće dužnost gašenja. Ta ustanova ne ide u zakon o osiguranju radnika, kako to hoće sam predlagač osnove naprotiv ostale komisije. Tek bi trebalo ovu ustanovu (čl. 39.) malo izraditi i proširiti: 1.) da se ustanovi općenito pravo na otštetu za upotrebljeni rad, sve imovinske štete, prouzročene tim radom, a ne samo za slučaj tjelesne ozlijede ili smrti. To je posve opravdano, kad moraju ići požar gasiti svi bliži stanovnici, bez obzira da li pojedini od njih time i od sebe odstranjuje kaku pogibao; 2.) ključ po kome se plaća otšteta trebalo bi malo pregnantnije izraditi, te naročito istaći, da se kod odmjerenja te otštete mora obzir uzeti, da li je dotičnim gašenjem i samom oštećeniku uklonjena kaka veća pogibao; 3.) nema nikake ustanove za naknadu one štete, koja se nanosi gašenjem tudjem zemljištu[11]).

D) Šumarsko-privredna naredjenja.

1. III. dio naše osnove (čl. 40.—66.) se raspada u 4 glave: 1.) opće odredbe, 2) posebne uredbe, 3) iznošenje šumskih produkata i 4) ispasišta (pašnjaci). Opće odredbe su posve kratke i u njima se samo principijelno (čl. 40.) naglašuje pravo posjednika, da slobodno

[10]) § 51. postojećeg našeg šumskog zak. određuje glede toga: »Troškove imadu plaćati dotični vlasnici, po mjeri njihovih šumskih prostorina, koje se obranjuju.

[11]) Naš stari šumski zakon određuje glede toga u svom § 49.: »Oštete, koje se gašenjem nanesu tuđem zemljištu, imadu nadoknaditi oni, kojima se na korist gašenje poduzelo, osim ako se i sam koji oštećenik izbavio gašenjem od većih šteta«.

gospodari svojom šumom. Posebne se odredbe raspadaju prema kategorijama posjeda u četiri skupine: 1) državne šume, 2) šume samoupravnih, javnopravnih i privatnopravnih lica, 3) šume opterećene servitutima i 4) privatne šume.

2. Za gospodarenje u državnim šumama odredjuje se načelo potrajnosti koje mora naći svoj izražaj (čl. 41.) u gospodarskim osnovama. Ustav (posljed. stav. čl. 41.) je prepustio zakonu o šumama, da odredi uslove pod kojima se zemljoradnici i oni, koji se uzgred bave zemljoradnjom, mogu koristiti sečom drva za gradnju i ogrjev, kao i za ispašu stoke, u državnim i samoupravnim šumama. Naša je osnova (čl. 43.) u tom pravcu glede državnih šuma odredila, da će ove šume samo u slučaju ekonomske nužde uzeti učešće u podmirivanju ovih obveza, i to ukoliko to stanje šume i racijonalno gazdovanje bude dozvoljavalo. Iz motiva (str. 102.) se razabire, da je ekonomska nužda kao glavni uvjet za ovo namirivanje uvrštena s razloga, da se ne bi ta obaveza bilo kada tumačila kao legalni servitut. K navedenim obim uvjetima dolaze još daljnji uvjeti: što u obzir dolaze samo one potrebe, koje čine minimum egzistencije, čime je unaprijed isključen svaki spekulativni interes; što državne šume imadu tek onda da priskoče u pomoć, kad pojedina lica ne mogu da namire tih potreba iz vlastitih šuma ili iz šuma samoupravnih i onih javnopravnih lica, čiji su pripadnici; i konačno, što se za te produkte plaća njihova vrijednost po panju. Iz gornjega se razabire, da je naša osnova ovu obavezu državnih šuma stegnula na minimumu. No ako je naša osnova time i formalno udovoljla naredjenju čl. 41. ustava glede državnih šuma, nije ona nikako udovoljila i naredjenju glede šuma samoupravnih. Naredjenje pak ustava je strogo imperativne naravi, i nije samo pravo, nego i dužnost zakona o šumama da donese i tu ustanovu, čije mu je donešenje ustav stavio u dužnost. Zakon o šumama nije vlastan, da tu dužnost prevali na koji drugi zakon. Sve to tim više, što naša osnova predvidja pokrivanje rečenih potreba iz državnih šuma tek onda, kada u tu svrhu više ne dotiču šume samoupravnih tijela. U tom bi pravcu bilo potrebno, da se osnova nadopuni.

3. Upada uoči, da naša osnova (čl. 46. i 48.) sadržaje mnogo blaže odredbe o izradbi elaborata za uredjivanje šuma samoupravnih tijela, javnopravnih i privatnopravnih lica, nego što su odredbe postojećeg našeg zakona od 26. III. 1.894., kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod javnim nadzorom«. Iskustvo je pokazalo, da je taj naš zakon stavio odveć velike zahtjeve, a konačni je rezultat bio taj, da smo nakon dugog niza godina postigli neznatno maleni broj tih elaborata, dok smo u ogromnoj većini ostali uopće bez ikakvih elaborata[12]). Na ovome mjestu ne bi se ni upuštali u ovu čisto šumarsku-tehničku stranu zakona, da nam nije tako simpatična ova racijonalna odredba i da ne strahujemo pred konačnom redakcijom osnove. Kod nas se mnogo u tome grješi, što se bez dovoljnog kriticizma prenose iz tudjeg zakonodavstva najmodernije ustanove. Kod primjene tih ustanova, nije najveće zlo u tome, što te ustanove u većini slučajeva ostaju tek na papiru, već što ne polučujemo ni onu najelementarniju svrhu, koju bi sigurno polučili kraj nešto jednostavnijih propisa, koji odgovaraju našim prilikama.

[12]) O tim elaboratima naših zemljišnih zajednica usporedi str. 126. moje knjige »zemljišna zajednica«.

4. Naša je osnova imala za cilj, da kod šuma opterećenih servitutima, riješi čisto ekonomsko pitanje, to jest odnos servituta prema valjanom, trajnom šumskom gospodarstvu, dok hoće opravdano da izluči iz zakona pitanja čisto pravne naravi. Ipak je ona zadrla i u pitanja posve pravne naravi.

Naša osnova ustanovljuje (čl. 52.), da se može na neko vrijeme smanjiti obim onih servituta, koji ugrožavaju potrajnost gospodarenja, a pače prema potrebi može se uživanje šuma za neko vrijeme posve obustaviti. Ustanova je posve opravdana sa šumarsko-gospodarskog stanovišta. No sa stanovišta privatnog prava jedino je moguće, da se stranci, koja je time oštećena, ostavi put redovite pravde, kojim će se ustanoviti, da li i koja joj otšteta pripada[13]). Ustanova naše osnove o tom pravu na otštetu svakako je preuska (2. stav. čl. 52.), pa i ne spada u zakon o šumama.

Jednako ide predaleko, i odveć je općenito stilizirana, ustanova čl. 54. naše osnove, kad odredjuje, da je kod servituta gradjevnog i ogrjevnog drva dužan ovlaštenik da svaki put dokaže faktičnu potrebu i uporabu drveta.

Glede nadležnosti o preporima posve je ispravno i u skladu s našim postojećim šumskim zakonom (§ 9. i 18.) odredjeno (čl. 55.), ako je nepreporno postojanje servituta i njegov obim, da odlučuje u sporovima o načinu, vremenu i obimu njihovog izvršavanja isključivo upravna vlast, a naprotiv o postojanju i obimu servituta redovni sudovi.

5. Iznošenje šumskih produkata (čl. 57.—63.). Naša je osnova ispravno ograničila ovaj predmet, rješavajući samo pitanje iznošenja šumskih produkata iz mjesta izradbe do najbližeg saobraćajnog središta i prepuštajući daljnju fazu transporta drugim zakonima. Naš postojeći šumski zak. 1852. je u tom pravcu, a to je i odgovaralo potrebi onog vremena i nedostatku ostalih zakona, pošao mnogo dalje (§ 25.—43.). Na žalost razabiremo iz kratkog prikaza ministarske preradbe Ugrenovićeve osnove, da je baš u tom pravcu nadopunjena i uvršten posebni odjelak o plavljenju i splavljanju. Dijelimo posve nazor Ugrenovićev, da ovaj odjelak ne spada u moderan zakon o šumama.

No za primudne (nužne) puteve postoje specijelni zakoni (naročito je u Hrv. Slav. na snazi zakon od 6. IV. 1906. »o nužnim prolazima«), pa nastaje pitanje, da li je uslijed toga uopće potrebno normirati ovo pitanje specijalno za iznošenje šumskih produkata u za-

[13]) Usporedi o tome rješidbu bečkog upravnog sudišta od 19. IX. 1902. br. 8062., Goglia: Zbirka str. 57.

konu o šumama. Smatramo to iz praktičnih razloga opravdanim, pa je tako i naš moderni zakon »o nužnim prolazima« (poslj. stav. § 1.) izričito za šume ostavio na snazi ustanove (§24.) šumskog zakona. Pogotovo to vrijedi danas, kad izgleda, da ćemo vjerojatno prije doći do unificiranog zakona o šumama nego li do onog o nužnim prolazima (prinudnim putevima). Svakako bi bilo najnormalnije donijeti taj opći zakon o nužnim prolazima, a u zakon o šumama uvrstti samo one specijalne ustanove, kojima se ovaj odvaja od općeg zakona, dok bi u svim ostalim stvarima i ovdje vrijedile ustanove općeg zakona o prinudnim putevima.

Od našeg postojećeg šumskog zakona (§ 24.) razlikuje se naročito naša osnova u tome, što pravo traženja iznošenja šumskih produkata preko tudjeg zemljišta daje ne samo posjedniku šume, već i posjedniku šumskih produkata (čl. 57.) i nadalje što kao iznošenje smatra i uskladištavanje, istovarivanje i utovarivanje drveta. Naša je osnova ujedno, poput hrvatskog zak. »o nužnim prolazima« (§ 1. toč. 2.), donijela ekonomsku ustanovu (čl. 58.), koje nemamo u postojećem šumskom zakonu, da se iznošenje šumskim produkata mora vršiti na takav način, da šteta nanešena posjedniku zemljišta, preko kojega se vrši iznošenje bude manje od koristi posjednika šume. Umjesna je i ustanova (čl. 58.) naše osnove, koje nemamo u našem šumskom zakonu, prema kojoj može posjednik zemljišta tražiti samo otštetu u novcu. Slična ustanova postoji i u hrv. zak. o nužnim prolazima (2. stav. § 10.), samo što je ovdje još tačnije rečeno »glavnični iznos«, tako da se otšteta ne može dosuditi ni u kakoj godišnjoj renti. Bilo bi uputno, da se i naša osnova u tom pogledu jasnije izrazi.

Naša osnova sasma pravilno daje postupak oko otvorenja prolaza zajedno s odredjivanjem visine otštete u nadležnost upravnim vlastima (čl. 59., u prvoj molbi sreska vlast). Time u vezi, bilo bi logično i opravdano, donijeti sličnu ustanovu hrv. zak. o nužnim prolazima (§ 42. stav. 2.), da sve prepore o posjedu i načinu izvršavanja i uzdržavanja takvih po pravnim vlastima odredjenim prolazima rješavaju iste te vlasti. U tom bi slučaju valjalo donekle modificirati čl. 63. naše osnove.

Hrv. zak. »o nužnim prolazima« poznaje i privremenu odredbu tečajem postupka (§ 23.—27.), pače i iznimnu privremenu odredbu (§ 28.—29.), kojima je svrha bezodvlačno otvorenje prolaza. Ovakva hitna i nenadana nužda može nastati i kod izvoženja šumskih produkata, pa bi u tom pravcu trebalo nadopuniti našu osnovu.

Naša osnova nije namjerice donijela ustanove glede otkupa prinudnog puta, prepuštajući to zakonu o eksprorijaciji (motivi str. 64.). Stanovište opravdano, kad je taj otkup u interesu ovlaštenika. Ali otkup može biti i u interesu opterećenog, kojemu je zemljište postalo prolazom bezvrijedno. Stoga bi bilo opravdano pod stanovitim uvjetima, slično kao što je to učinio i hrv. zak. o nužnim prolazima (§ 11.), dati opterećenomu pravo da traži, da mu ovlaštenik otkupi stanovito zemljište.

Posvema u duhu sistema hrvatskog upravnog prava (članak 11. zakona od 28. II. 1.874. o sudačkoj vlasti, posljed. stav. § 24. šumskog zakona i § 36. zak. o nužnim prolazima) otvara naša osnova (čl. 62.) stranci, koja je glede otštete nezadovoljna odlukom upravne vlasti, put redovite pravde. U pitanju je samo, koliko to odgovara današnjem našem sistemu upravnog sudovanja, kako je provedeno organizacijom upravnih sudova i državnog savjeta. O tome ćemo još napose progovori pod G'). Pokraj mnogih ostalih nejasnoća i nepotpunosti nije čl. 11. zak. »o sudačkoj vlasti« odredio u kojem roku i kada (da li tek nakon punosnažne rješidbe upravne vlasti) valja podići tužbu pred redovitim sudom. Isti nedostatak ima i naš šumski zakon (posljed. stav. § 24.), a evo i naša osnova. U tom pravcu donio je zgodnu ustanovu hrv. zak. »o nužnim prolazima« (§ 36.)[14]) odredjujući, da otštetom nezadovoljna stranka mora u roku od 14 dana, iza kako joj je dostavljena presuda, izjaviti, da je voljna udariti sudbenim putem; a protustranka može položiti dotični otštetni iznos kod realnog suda, te čim se iskaže o tom pologu, valja da se punosnažna presuda provede bez obzira na sudbenu parnicu. Ostane li se kod čl. 62. naše osnove, trebalo bi ga u tom pravcu nadopuniti, te uzeti analogno čl. 21. zakona o državnom savetu i upravnim sudovima rok od 30 dana.

E. Unapredjivanje kulture tla te šumarstva uopće.

1. Ovaj IV. dio naše osnove (čl. 67.—119.) je sistematski točno odijeljen od II. dijela, koji čuva produkcijonu potrajnost i od III. dijela, koji čuva prihodnu potrajnost. Odredbe IV. dijela idu za podizanjem i stvaranjem produkcijone potrajnosti ili za jačanjem prihodne potrajnosti. Ovaj se dio raspada u pet glava: 1.) kraš, goleti, živi pijesak, bujice; 2.) diobe šuma i šumske zadruge; 3.) šumarska nastava i prosvjećivanje; 4.) šumski fond i 5.) šumarski savjet.

2. Glede prevažnog pitanja zašumljavanja kraša stavila se ispravno naša osnova (2. stav. čl. 68. i čl. 89.) na stanovište, da imadu u sam zakon o šumama ući tek osnovna načela, dok bi se sav detalj imao propisati uredbom sa zakonskom snagom u smislu člana 94. ustava. Rad oko zašumljavanja kraša povjeren je zasebnoj kraškoj komisiji (1. stav. čl. 68.), u koju ulaze zastupnici državne šumske uprave, samoupravnih tijela, posjednika šuma, šumarski i poljoprivredni stručnjak. Nadležnost tih komisija je vrlo široka, ona obuhvaća naročito i zemljište, koje se ni ne može u smislu osnove smatrati šumskim (2. stav. čl. 70., čl. 77.). To je u vezi s vrlo ispravnim nacijonalno-ekonomskim i socijalno-političkim načelom naše osnove, što zašumljavanje kraša ne posmatra tjesnogrudno s čisto šumarsko-tehničkog gledišta, već vidi u tom problemu u isti čas pitanje sre-

[14]) Sličnu ustanovu je već prije toga donio zakon od 31. XII. 1891. »o vodnom pravu« (§ 172.) i obrtni zakon, zak. čl. XVII. od 1884 (§ 176.).

djenja pašnjačkog gospodarenja i pitanje opstanka kraškog stanovnika. Prema našoj osnovi leži uopće težište kraškog pitanja baš u pašnjačkom pitanju(motivi str. 69., 73. i 74.) Samo ne razabiremo iz osnove, koja je druga, viša vlast nad kraškom komisijom.

Posebnu ustanovu donosi naša osnova (čl. 79.) za slučaj, ako se nebi moglo putem sporazuma s posjednikom provesti zašumljavanje, nekog zemljišta, koje je od osobite važnosti po opći interes. Ne može li se ovo zemljište nabaviti putem slobodnog kupa, imade se eksproprisati u korist države. Ustanova je slična onoj čl. 23., (o kojoj smo već progovorili pod C 5.), pa bi bilo uputno ju i stilistički istoj približiti, te naročito vlasnku šume zajamčiti pravo preče kupnje.

3. Pitanje uredjenja bujica (vododerina) — za koje pitanje imademo i zasebni hrvatski zakon od 22. X. 1.895., koji je uostalom izuzev tri paragrafa čisti prijevod austrijskog — spada po svojoj naravi svakako u nadležnost ministarstva šuma i rudnika. Kod nas je prošle godine odsjek za bujičarstvo i gradjevine prenešen iz resora ministarstva šuma i rudnika u resor ministarstva poljoprivrede i ruda. Naša osnova (čl. 88.) vraća to opet natrag ministarstvu šuma i rudnika, prepuštajući uredjenje detalja (čl. 89.) uredbi u smislu čl. 94. ustava.

4. Diobe šuma. Šumska se produkcija bitno razlikuje od poljoprivredne, pa se to naročito primjećuje kod dioba, koje posve drugačije djeluju kod poljoprivrednog, a drugačije kod šumskog zemljišta. Stoga je opravdano, da zakon o šumama reguliše sa šumarsko-tehničkog gledišta ovo pitanje, pazeći ipak, da bez potrebe ne prekorači svojih granica.

Osnova izriče načelno (1. stav. čl. 90.), da je zabranjena dioba šuma i šumskog zemljišta bez dozvole nadležne vlasti, ukoliko se to ne vrši po ustanovama gradjanskog zakonika. Držimo, da ova stilizacija nije zgodna i da bi, gledom na praktičnu primjenu ove ustanove, bilo najprikladnije točno navesti one slučajeve, kad je potrebna taka dozvola.

Praktično je odredjena nadležnost za podijeljivanje diobnih dozvola: za šume veće od 100 ha ministarstvo šuma i rudnika, a za manje od 100 ha oblasna vlast (2. stav. čl. 90.). Iz naše osnove ne možemo razabrati, (čl. 78. i 94.), da su i kraške komisije nadležne za podijeljivanje diobnih dozvola.

Tamo gdje provede diobu mješovita povjerenstva sa šumarsko-tehničkim stručnjacima, kao u Hrv. i Slav. kod dioba zemljišnih zajednica komesacijona kao razgodbena povjerenstva, bilo bi najpraktičnije istim povjerenstvima predati u nadležnost i podijeljivanje ove dozvole.[15]).

Glede pravnih lica sličnih našoj zemljišnoj zajednici ili imovnoj općini, koja vuku svoj korjen iz stare općine, a koja su se na području naše države na razne načine organizirala, bio bi potreban jedan

[15]) Usporedi o tome moj članak: Nadležnost razgodbenih povjerenstava u Mjesečniku god. 1923. str. 326., nota br. 10.

poseban unificirani zakon, u koji bi morali naročito ući i ustanove o diobi.[16]). Naravno da je posve isključeno sva ta raznolika pravna lica strpati pod isti kalup, već bi se u unificiranom zakonu morali u obzir uzeti razni tipovi tih tijela. I to možda u većem opsegu nego što su to učinili hrv. zadružni zakon i zakon o uredjenju zemljišnih zajednica za urbarsku, krajišku i plemićku zadrugu odnosno zemljišnu zajednicu. Uostalom naše agrarno pravo upravo vapi za hitnom reformom. Sjetimo se samo zadružnog zakona, zakona o uredjenju zemljišnih zajednica, propisa o imovnim općinama, zakona o nužnim prolazima i zakona o poljskom redarstvu! Sve se to odlaže pozivom na unufikaciju zakonodavstva, za koju će još trebati vrlo mnogo vremena. Zato bi valjalo najprije, prije teške i zamršene unifikacije, novelirati pojedine zakone. Tim manjim reformama ne samo što bi se izašlo u susret najnužnijim životnim potrebama; već bi te reforme, vodjene jedinstvenim planom, usput obavile kolosalnu funkciju, što bi pravno stanje u raznim pokrajinama medjusobno približile. I mi smo u Hrvatskoj u našoj prošlosti imali dva posve oprečna pravna područja: gradjansko i krajiško. Iz unifikacije ovih dvaju područja mogli bismo i danas mnogo da naučimo. God. 1871. provedeno je razvojačenje Krajine, a 10 godina nakon toga ona je tek faktično utjelovljena bivšem provincijalu. Kroz to je vrijeme redom i sistematski izdan i proveden čitav niz uredaba, kako bi se što većma stanje u Krajini približilo onome u provincijalu i kod konačnog ujedinjenja omogućio što pravilniji prelaz i izbjeglo većim trzavicama.[17]).

Kod kraškog zemljišta bez obzira na to, da li je šumom obraslo ili nije, zabranjuje naša osnova (čl. 94.), diobu, izuzevši jedino malene površine zemljišta, potrebnoga i prikladnoga za podkućnice i najnužnije poljoprivredno zemljište. I ako se posve slažemo s kritikom iznešenom protiv Wesselya (motivi str. 81.), koji je energični i načelni pristaša diobe kraškog zemljišta, te principijelno pristajemo uz zabranu kraškog zemljišta, ipak držimo, da je zabrana preoštro stilizirana i da bi bila od potrebe nešto veća elastičnost.

Svakako je naša osnova prekoračila svoj djelokrug, kad je odredila (čl. 95.), da se kod diobe moraju i diobni dio uračunati one površine, koje su već prije diobe nadijeljenici bespravno zauzeli. Ova

[16]) Prema novinskim vijestima prihvatio je već ministar za izjednačenje zakona osnovu unificiranog zakona o komasaciji zemljišta, što ju je zajedno s motivima (pobudama) na jedan odličan način izradio dr. Gavra Gojković, šef odelenja za unutarnje poslove u Zagrebu. Ta je osnova, u nešto izmijenjenom obliku s pojačanjem sudačkog elementa, pridržala naša stara komasacijona povjerenstva. Postane li osnova zakonom, dobit ćemo izvrsne oblasti, koje su se razvile na osnovu dugog iskustva u velikim agrarno-pravnim operacijama. Te bi oblasti, slično kao u nas kod dioba i razgodbi zemljišnih zajednica, mogle preuzeti slične poslove po gore navedenom unificiranom zakonu.

[17]) Usporedi o tome 4. knjigu djela Fr. Vaniček: Spezialgeschichte der Militärgrenze.

ustanova ne spada uopće u zakon o šumama, već eventualno u onaj gore navedeni specijalni zakon. U tom pogledu nema opreke izmedju šumskog i poljoprivrednog zemljišta, koje bi opreke iziskivale neke naročite ustanove za šumsko zemljište. Pored toga nije ova ustanova posve ni stvarno opravdana. Primjerice kod dioba naših zemljišnih zajednica se u pravilu i tako postupa, da se iusurpacije uračunavaju u dio; no ipak ima izuzetnih slučajeva, gdje se mora otstupiti od toga načela. Diobni bi postupak ovakovom odredbom bio odveč skučen.

5. Propisi o zadrugama su posve novi, pa ih ne nalazimo u našem dosadanjem zakonodavstvu. One će biti od osobite blagodati za krajeve (naročito Sloveniju), gdje preteže sitni privatni šumski posjed. Naša osnova poznaje dva tipa zadruge (čl. 96.): tijesniju šumarsko privrednu u cilju zajedničkog šumskog i pašnjačkog gospodarenja i širu šumsku zadrugu, koja je ograničena na zajedničku upravu i čuvanje šuma. Zadruge se smatraju pravnim licima, te uživaju sve povlastice javnih zadruga, ukoliko su ove u skladu s propisima zakona o šumama. Odnosi zadruga, te način uprave i raspolaganje sa šumskim proizvodima i prihodima regulisat će se zadružnim pravilima, odobrenim po nadležnoj upravnoj vlasti (čl. 97.). U daljnjim odredbama nije dovoljno jasno izraženo, da li se pojedine odredbe odnose na oba ili samo na jedan od rečena dva tipa šumske zadruge. U tom bi pravcu trebalo sve ove članove nadopuniti.

6. Iz razdjela, koji radi o šumskoj nastavi i prosvjećivanju, zanima nas naročito s pravne strane ograničenje, nametnuto posjednicima šume, da bez posebne otštete dopuste u svojim šumama naučno istraživanje, u koliko to nije na uštrb redovnog gospodarenja (čl. 106.). Za oborena ili oštećena stabla ima posjednik pravo na potpunu naknadu štete. Ovdje bi bilo potrebno, da se odredi neki put, kojim bi oštećenik brže došao do te naknade.

F. Šumska uprava.

V. dio naše osnove (čl. 120.—146.) raspada se u dvije glave: opće i posebne odredbe. I ovdje izbija na vidjelo poteškoća, što još nije gotov zakon o centralnoj upravi.

1. Najviša šumarska vlast je ministar šuma i rudnika (čl. 120.). On je najviša šumarsko-policijska i nadzorna vlast nad svim šumarskim ustanovama išumama, kao i najviša upravna vlast nad svim državnim šumama i šumarskim ustanovama i nad onim nedržavnim, koje su uzete u državnu upravu. Tako je u ministarstvu kao vrhovnoj instanciji provedena unifikacija sviju posala šumske uprave. U nižim se instancijama slična unifikacija nije mogla provesti. Nastojanje naših šumarskih stručnjaka išlo je zatim, da se šumarska služba strogo emancipira od političke i zasnuju u svim instancijama posebna nezavisna nadleštva, koja bi bila koordinirana političko-upravnim vlastima. Po našem pozitivnom zakonu o opštoj upravi nemoguće je ovaj plan izvesti, pa se tek u njegovom okviru može stručnim šumskim referentima osigurati neka veća samostalnost, odnosno bolji položaj.

Naša osnova ne izilazeći iz danog okvira zak. o opštoj upravi[18]) dala je u tom pravcu za šumarske stručnjake najprikladnije riješenje. Od ministarstva su niže molbe: oblasna i sreska (kotarska) upravna vlast. No upravne su vlasti dužne (čl. 125.) prije donešenja svoje odluke uvijek predhodno iziskati mišljenje svog šumarskog referenta, a gdje ovog nema mišljenje koordinirane državne šumarske vlasti. Ukoliko bi rješenje bilo donešeno mimo ili protiv predloga šumarskog referenta odnosne državne šumske uprave, dužnost je ovima, da se žale na višu vlast. Taka će se odluka moći izvršiti tek po odobrenju ministra šuma i rudnika. Na taj način koncentrisana je ipak konačno odluka kod ministarstva šuma i rudnika. Stvar je jednostavna, gdje je oblasna vlast prva, a ministarstvo druga molba; no teže tamo, gdje je oblasna vlast druga molba, jer sad dobivamo ujedared treću molbu, dok čitava naša osnova bazira na sistemu dviju molbi. Daljnja samostalnost šumarskog referenta omogućena je odredbom (čl. 123.), prema kojoj se imade djelokrug šumarskih referenata propisati zasebnom uredbom u smislu čl. 94. ustava. Tu će biti opet prigode, da se ojača i osigura njegov položaj.

Potpuno neovisno mogla se provesti organizacija šumarske službe kod uprave državnih šuma, koji poslovi u smislu zak. o opštoj upravi čl. 1.) ne spadaju u opštu upravu, već ih vode zasebne ustanove: direkcije šuma i šumske uprave kao drugo i treće stepeni organi ministra šuma i rudnika (čl. 127.). To biva tim važnije, što naša osnova (čl. 128.) predvidja podržavljenje uprave općinskih šuma i šuma drugih javnopravnih lica (prema terminologiji osnove!). Taka se uprava povjerava (čl. 130.) ili zasebnim nadleštvima ili nadleštvima državne šumske uprave ili šumarskim referentima upravnih vlasti. U tom slučaju imadu šumarski referenti upravnih vlasti (čl. 131.) isti djelokrug kao starješine koordiniranih državnih šumarskih nadleštava i vrše službeni saobraćaj s ministarstvom šuma i rudnika preko nadležnih direkcija šuma. Konačno mogu i posjednici ostalih nedržavnih šuma povjeriti upravu svojih šuma državnim šumarskim nadleštvima ili šumarskim referentima upravne vlasti po privoli ministra šuma i rudnika (čl. 132.). Osnova očito i u tom slučaju želi ovim referentima dati istu samostalnost kao i u slučaju, kad upravljaju šumama općinskih i javnopravnih lica, no propustila je, da to naročito istakne. Bilo bi najjednostavnije, da se čl. 131. i 132. po svom položaju izmjene, te zatim u novi čl. 132. uvrsti iza riječi »šuma navedenih u čl. 128.« riječi »i 131«.

[18]) U opštu upravu spadaju svi poslovi iz sadašnje nadležnosti ministra šuma i ruda, ukoliko se ne odnose na upravu državnim domenama (čl. 1.). Poslove opšte uprave vrši pod nadzorom nadležnih ministara u oblasti oblasni veliki župan, u srezu sreski poglavar (čl. 2.). Veliki župani i sreski poglavari vrše poslove, koji spadaju u njihovu nadležnost samostalno i za njih lično odgovaraju. Njima dodeljeni referenti i pomoćno osoblje vrše svoj rad po njihovim uputstvima i pod njihovom odgovornošću. U davanju stručnih mišljenja i u čisto tehničkom poslovanju referenti su samostalni (čl 3.).

Tim putem dobivamo, izuzev jedino nedržavne šume s vlastitom upravom, u većini slučajeva šumarsku upravu, neovisnu od političkih vlasti; pa je kod provodjenja privrednih naredjenja (III. dio osnove) polučena u većini slučajeva potpuna samostalnost šumarske službe.

Iznoseći ovu organizaciju šumarske službe mi ju posmatramo samo s posve formalnog gledišta, to jest je li moguća po zakonu o opštoj upravi. Ne želimo pak istraživati, da li je ona i opravdana obzirom na čitav sistem uprave. No provede li se ta organizacija kod šumarske službe, naći će ona odziva i kod posala iz drugih ministarstava, koji spadaju u opštu upravu, što će biti od velikog upliva za čitav naš upravni sistem.[19]).

2. Kako je već napred razloženo, može ministar »prema potrebi« podržaviti upravu općinskih i šuma drugih javnopravnih lica. Glede termina »javnopravnih lica« upućujemo na izvode pod B. 2.). Za Hrvatsku i Slavoniju dolaze ovdje u obzir najviše zemljišne zajednice i krajiške imovne općine. Podržavljenje stručne uprave šuma ovih pravnih lica predvidja se izričito u prelaznim naredjenjima (čl. 262. i 263.). Naše zemljišne zajednice — izuzev jedino plemenitu općinu turopoljsku, koja ima vlastitu šumarsku upravu — su mahom ukotarene, to jest u njima vode stručno šumsko gospodarenje šumarski tehničari nadležnih kotarskih oblasti. Samo uslijed pomanjkanja šumarskih tehničara nije još ovo ukotarenje kod nekih kotarskih oblasti (naročito u bivšem krajiškom području) provedeno. Tu bi dakle bila neka faktična baza za daljnje podržavljenje uprave. Već je teže kod krajiških imovnih općina, premda ima i zato oslonca u vrlo opsežnom pravu državnog nadzora i u nekim posebnim propisima naročitoj novijij naredbi od 4. V. 1922. br. 13054. U pitanje opravdanosti ovog podržavljenja ne želimo ovdje ulaziti. Svakako stoje nasuprot ovom šumarsko-stručnom stanovištu, s kojega se i ovo podržavljenje zagovara, prevažna samoupravna načela. Koje će stajalište prevladiti, pitanje je političke naravi. Sve ako se i usvoji u načelu podržavljenje ove uprave, držim, da bi ovlaštenicima pravnih lica trebalo osigurati neku širu ingerenciju na ovu upravu odnosno saradnju s istom. U tom pravcu nema naša osnova nikakvih propisa. Samo se u prelaznim naredjenjima (čl. 262.) odredjuje za krajiške imovne općine, da će zastupstva i gospodarstveni odbori krajiških imovnih općina i nadalje vršiti onaj djelokrug, koji im je pored državne uprave ostavljen naredbom ministra šuma i rudnika od 4. V. 1922. br. 13.054.

[19]) Uostalom i sama nova uredba o razvrstavanju činovnika — ne izmjeni li ju narodna skupština — unijeti će veliki kaos u našu upravnu službu i odnošaje šefova upravnih vlasti spram njihovih stručnih referenata. Ta uredba ne vodi računa o zakonu o opštoj upravi i onom položaju, koji po tom zakonu zauzimaju oblasni veliki župani i sreski pglavari kao šefovi opšte uprave s pomočnim pravnim referentima. Upravni činovnici grupisati su nesrazmjerno niže nego ostali činovnici s fakultetskom kvalifikacijom. Tako su sreski poglavari, premda samostalni šefovi (čl. 3., 18. i 19. zak. o opštoj upravi), uz očitu povredu čl. 9. i 11. činovničkog zakona, uvršteni čak po 50% u 7. pomoćnu grupu, kamo idu samo pomoćna zvanja. Kako se rang činovnika iste kategorije odreduje po grupi (čl. 117. činovničkog zak.), to će redovno stručni referent imati viši rang od svog sreskog poglavara.

Samo još jedna historijska reminiscencija. Prigodom donošenja našeg šumskog zakona sastao se u Beču godine 1.849. poseban kongres, kome je vlada izmedju ostaloga predložila i ovu (V.) točku svog programa: »No potrebni državni nadzor nad gospodarenjem u šumama općinskim, korporativnim i zakladnim može se najshodnije vršiti, ako se sve te šume zajedno s državnim slože u jednu cjelinu i bez obzirka na posjedovne kategorije razdijele u šumske kotare, te povjere upravi šumarskih činovnika. Time će se umanjiti upravni troškovi i za državu i za korporacije. To bi se djelovanje imalo protezati samo na stručno gospodarenje, a ne na raspolaganje, razdiobu i prodaju šumskih proizvoda, što bi bilo pridržano dotičnom tijelu«. Na samom kongresu vodila se o tom vrlo živa debata, kod česa su svi šumari zastupali i branili ovaj konzervativni zahtjev, dok su tome naprotiv nešumarski članovi kongresa zauzeli liberalni pravac[20]).

3. Naša osnova donosi i posebne ustanove glede administrativnog postupka pred upravnim vlastima.

Čl. 145. osnove odredjuje, ako je u prvoj molbi nadležna sreska vlast, onda je u drugoj molbi nadležna oblasna vlast, odnosno ako je potonja prva molba, onda je ministarstvo šuma i rudnika druga molba. No samo kod nekih pojedinih slučajeva odredjuje naša osnova izričito, da li je sreska ili oblasna vlast prva molba. Bilo bi stoga potrebno, da se čl. 145. nadopuni sličnom ustanovom ,koju imadu kaznena naredjenja naše osnove (čl. 208.), da u pomanjkanju posebnih naredjenja presudjuje sreska u prvoj, a oblasna vlast u drugoj i posljednjoj molbi.

Predaleko ide čl. 142. osnove, po kome se administrativni postupak po službenoj dužnosti ne može zametnuti bez predloga šumarskog referenta ili koordiniranog državnog nadleštva. Kraj prava žalbe, koju imadu ovi referenti odnosno nadleštva, ova je ustanova nepotrebna.

G) Kaznena naredjenja.

1. VI. dio naše osnove je najopsežniji (čl. 147.—256.), te se raspada u tri glave: a) opće odredbe b) posebne odredbe i c) nadležnost i postupak. Odličan je sistem naše osnove, po kome su kaznena naredjenja strogo odijeljena od čisto administrativnih.

Ovaj dio zakona pretpostavlja normalno već izradjeno materijalno i formalno, kriminalno i policijsko kazneno pravo; pored kojih bi općih ustanova imao zakon o šumama donijeti samo izvjesne posebne ustanove. Medjutim je u istinu naša osnova uvažila samo projekat kaznenog zakona. U taj su projekat ušli samo zločini i prestupi, dok su istupi izdvojeni i ostavljeni za zaseban policijski kazneni za-

[20]) Usporedi o tome uvod zbirke Borošić-Goglia: Zakoni i naredbe šumske uprave. Zagreb, 1900.

konik.[21]). Uslijed toga morala je naša osnova ispasti izvan svog normalnog okvira i silom prilika normirati i odnošaje, čije bi reguliranje zapravo spadalo na opće zakone. Time nije samo ovaj dio osnove nepotrebno opširan, već će se bez dvojbe kasnije, kad budu iza zakona o šumama izdani policijski kazneni zakonik i postupnik, u mnogim ustanovama zakon o šumama nepotrebno odvajati od tih općih ustanova, a sve na štetu pravnog jedinstva. Jedan primjer više, kako opća unifikacija zakonodavstva iziskuje jedan stalan i jedinstveni plan i kako unifikaciji specijalnih zakona, kakav je i naš zakon o šumama, mora predhoditi unifikacija općenitih zakona.

2. Naša je osnova točno i konzekventno podijelila protupravna djela, počinjena u šumi odnosno njenim produktima u dvije grupe: 1.) djela počinjena po samom vlasniku i 2.) djela počinjena po trećem licu. Prva djela smatra osnova istupima, pa ih dijeli na policijske (čl. 147.) i administrativne (čl. 148.), već prema tome da li se kose s šumarsko-policijskim (II. dio osnove) ili šumarsko-privrednim naredjenima (III. dio osnove). Kod tog sistema čine neprilike samo ustanove glede šumskog požara, koje su uvrštene baš u taj II. dio osnove, a koje može počiniti i svaka treća osoba. Budući ih po svom sistemu nije mogla osnova uvrstiti medju policijske istupe, morala ih je posebno normirati (čl. 206.) medju nedopuštenim radnjama trećih lica. To je svakako jedan nedostatak u inače lijepo provedenom sistemu.

Protupravna djela trećih lica počinjenih u tudjoj šumi ne smatra osnova nikad istupom, već samo zločinom ili prestupom (čl. 149.). U teoriji je preporno pitanje, da li izmedju kriminalnog i policijskog neprava postoji, kaka načelna razlika[22]) ili se ta razlika načelno ne može uopće povući, već je odlučan čisto formalni momenat i nadležnost sudskih ili upravnih vlasti. Projekat našeg kaznenog zakonika stavio se na stanovište[23]) načelne razlike i u njegovim objašnjenjima čitamo (str. 114.), da krivična djela protiv imovine nikad ne predstavljaju svojom sadržinom policijske istupe. To je stanovište vjerojatno djelovalo na našu osnovu, da je uvrstila sva protupravna djela trećih lica medju šumske prestupe. Naša osnova razlikuje tri vrsti šumskih prestupa: 1) prisvajanjem 2) oštećivanjem i 3) nedopuštenim radnjama. Kod tih nedopuštenih radnja (čl. 197.—206.) radi se o neposlušnosti spram izvjesnih odredaba, tako da ova djela,

[21]) Usporedi § 1. projekta kaznenoga zakonika i iz objašnjenja str. 85 i 114.

[22]) Usporedi Fr. Liszt: Lehrbuch des deutschen Strafrechts, 17. Auflage str. 117. Obično se ta razlika nalazi u tome, što se kod prvog vredja neko pravno dobro, a kod drugog samo neki propis. Formalno stanovište zauzima medju ostalima Janka:

[23]) Protiv toga ustao je dr. Mih. Čubinski: Problem izjednačenja prava i t. d. Beograd 1921., dokazujući da nema načelne razlike i da je ona samo kvantitativna. Iz primjedaba Zgb. sudbenog stola (izvjestitelj Gogolja) projektu kaznenog zakona razabire se, da i ove primjedbe uzimaju za osnov diobe nadležnost sudskih odnosno policijskih vlasti (Mjesečnik god. 1923. str. 191.).

čak i po stanovištu projekta kaznenog zakonika t. j. stanovištu načelne razlike izmedju kriminalnog i policijskog neprava spadaju samo medju istupe. Kod delikta oštećenja nije ni sam projekat kaznenog zakonika ostao sebi vjeran, jer je normirao samo dolozno oštećenje (§ 330.), dok bi kulpozno oštećenje išlo pod policijsko nepravo. Prema tome predstavljaju kulpozna oštećenja samo istupe. Naša osnova je posve opravdano i kažnjavanje stanovitog dijela doloznih oštećenja kao i prisvajanja predala u nadležnost upravnim vlastima. I mi ovdje jasno vidimo, kako je praktički nemoguće povući načelnu razliku izmedju kriminalnog i policijskog neprava i držimo, da je jedino odlučan formalni momenat nadležnosti. Stoga smatramo policijskim istupima sva ona protupravna djela trećih lica, koja kažnjavaju upravne odnosno policijske vlasti i tražimo da se ti istupi tačno razluče od onih zločina i prestupa, koje kažnjavaju sudovi.

3. U čitavoj partiji protupravnih djela trećih osoba postoji jedna osnovna grješka, uslijed koje će grješke valjati čitavu partiju iznova preraditi. Naša osnova polazi sa stanovišta, da sve što spada pred kazneni zakonik mora biti i kažnjavano po istome i nesmije ući u zakon o šumama (čl. 151. i str. 98. motiva). No tumačeći, koja su protupravna djela regulirana novim projektom kaznenog zakonika, osnova (motivi str. 98.) je krivo shvatila taj projekat. Ona shvaća preusko pojam pokretne stvari i pojam posjeda (tudje prisvajanje) § 308. projekta kaznenog zakonika. Po našoj bi osnovi odnosno njenim motivima pod tu ustanovu kaznenog zakonika spadalo samo prisvajanje izradjene robe odnosno stabala, koja su već oborena. Zato naša osnova prisvajanje već izradjenog drveta (čl. 180.) ili već oguljene kore (2. stav. čl. 185.) prepušta posve kažnjavanju po kaznenom zakoniku, dok samo točno reguliše prisvajanje dubećeg ili barem još nepridjelanog drveta (čl. 181. i 182.), biljki (čl. 183.), kore koju je sam ogulio (čl. 184. i 1. st. čl. 185.), ležikovine, suvaraka i panjeva (3. i 4. stav. čl. 185.) i t. d. U istinu spadaju sva ta djela pod udar rečenog § 308. Nama je vrlo dobro poznato iz hrv. odnosno austrijskog kaznenog zakona (§ 171.), da nije potrebno, da bude neka stvar pokretna u času kad se izvršuje kradja, već da je dovoljno, da se ju može učiniti pokretnom i maknuti ju. Tako baš kad se drvo u šumi posiječe i prisvoji. Jednako je i pojam posjeda preusko shvaćen, dok se u istinu radi samo o protivštini spram utaje (zatomljenje, — § 313. projekta kaznenog zak.). U krivoj pretpostavci, da sve te kradje nisu kažnjive po našem projektu kaznenog zakonika, donosi naša osnova ustanovu (čl. 149.), prema kojoj se svako protupravno djelo u tudjoj šumi, ako vrijednost prisvojenog predmeta odnosno visina prouzročene štete ne premaša svotu od 5000 D. ima smatrati šumskim prestupom i kazniti po zakonu o šumama, ako pak premaša ovu svotu zločinom i kazniti po odredbama kaznenog zakonika. Savezno s time donešeni su i opsežni propisi (čl. 211.—256.) o nadležnosti i postupku u stvarima tih šumskih prestupa, kod česa je ustanovljeno (čl. 211.), da su u ovim stvarima do vrijednosti od 2000 D. nadležne upravne vlasti, a od vrijednosti dalje do 5000 D. redovni sudovi po zakonu o šumama.

Sličnu je grješku učinila osnova kod protupravnih djela oštećivanjem (čl. 190.—196.). Ovdje nije osnova uzela nikakav obzir na oštećenje, kako je regulisano § 330. projekta kaznenog zakonika. Ovdje je već regulisano dolozno oštećenje, pa je svakako kao policijski delikt (istup) trebalo regulisati kulpozno oštećenje. Namjesto toga, reguliše naša osnova iznova oštećenje, ne praveći razlike izmedju doloznog i kulpoznog. Po našoj bi se osnovi moglo dakle dogoditi, da bude netko radi kulpoznog oštećenja, gdje šteta premaša svotu od 5000 D., kažnjen zbog zločina po kaznenom zakonu.

Glede šumskih prestupa, počinjenih nedopuštenim radnjama, već smo napred pod G2.) istakli, da su to čisti istupi.

4. Točno razlikovanje izmedju protupravnih djela, počinjenih po samom vlasniku i takih, počinjenih po trećim osobama, vrlo je dobro, pa bi to principijelno razlikovanje valjalo zadržati. Jednako je praktična i daljnja dioba protupravnih djela, počinjenih po samom vlasniku u dvije grupe. Glede protupravnih djela te vrste nema zamjeraka ni u pojedinim ustanovama.

Posvema bi trebalo preraditi partiju o protupravnim djelima, počinjenim po trećim osobama. Protupravna djela prisvajanjem, izuzev jedino zauzeće zemljišta (čl. 189.), regulisana su već projektom kaznenog zakonika. Isto tako i dolozno počinjena oštećenja. Preostaje samo, da se kao policijski delikt ustanovi: zauzeće zemljišta, kulpozno oštećenje i nedopuštene radnje. No iz posve praktičnih razloga morat ćemo neminovno jedan dio protupravnih djela, koja spadaju pod udar kaznenog zakonika i koja bi morali presudjivati sudovi, izuzeti iz ove nadležnosti i predati u nadležnost upravnim vlastima. To su sitnija protupravna djela, koja se u praksi najviše javljaju i kojima bi se sudovi ozbiljno preopteretili. Mimo ovog rasterećenja sudova postizava se predajom ovih stvari u nadležnost upravnim vlastima veća brzina u postupku[24]). I naš je šumski zakon od god. 1852. (§ 60.) taka neznatnija protupravna djela kao šumski kvar predao u nadležnost upravnim vlastima. Potrebno je samo, da se točno i jasno fiksira granica izmedju jedne i druge nadležnosti. Kod našeg šumskog zakona bila je ta granica u nekim slučajevima nejasna, pa je naknadno ustanovljena praksom i naredbenim putem. Tako je primjerice kod drveta odlučen prema naredbi zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove srednji promjer od 10 centimetara.

Najpraktičnije bi bilo povući tu granicu prema vrijednosti prisvojenog predmeta odnosno visini prouzročene štete, kao što je to slično učinila i naša osnova (čl. 211. u vezi s čl. 149.). Iako bi se s teoretskog[25]) gledišta moglo tome prigovoriti, za praktične je potrebe ovako jasno odredjivanje nadležnosti najprikladnije.

[24]) Mi ovdje najbolje vidimo, kako se praktički neda upotrebiti teoretsko razlikovanje izmedju kriminalnog i policijskog neprava i kako smo prisiljeni neka neznatnija protupravna djela, koja vredjaju pravna dobra, uvrstiti medju policijske delikte.

[25]) Kod uporedjivanja hrvatskog odnosno austrijskog kaznenog zakona (§ 173. i 179.) s novim projektom kazn. zak. upada u oči, da potonji — izuzev jedino slučaj kradje stoke (posl. stav. § 310.) — ne uzima u obzir vrijednost ukradjene stvari za veću kvalifikaciju.

Odjelivši točno ona protupravna djela, koja će presudjivati sudovi po kriminalnom kaznenom zakonu, potrebno je da ustanovimo, da li su za ta protupravna djela potrebne kake posebne norme, kojima bi valjalo upotpuniti ustanove kaznenog zakonika i gdje bi se imale te ustanove donijeti. Glava XXIX. projekta kaznenog zakonika ne donosi o tome ni jedne posebne ustanove, a priroda tih delikata neminovno iziskuje iste. Ovim bi se ustanovama imao upotpuniti sam projekat kaznenog zakonika, dok bi u zakon o šumama imali ući samo oni propisi, koji se odnose na vlasti, koje provode taj zakon, to jest upravne vlasti. U tom bi pravcu bilo potrebno, da komisija za izradbu kaznenog zakonika i zak. o šumama nadopune dogovorno projekat kaznenog zakonika.

U zakon o šumama ušle bi potonje ustanove o istupima i o postupku. Neprilika je što još nemamo ni projekta za policijski kazneni zakonik i postupink. Koliko je ikako moguće valja i ovdje uspostaviti dogovorni rad odnosnih komisija.

5. Projekat kaznenog zakonika je namjerice[26]) ispustio da normira bespravno zauzeće općinske i t. d. zemlje i prepustio to unifikovanom zakonu o šumama. Regulisanje ovog pitanja kod općinskog zemljišta i zemljišta sličnih pravnih lica (tako naše zemljišne zajednice i imovne općine) vrlo je važno, jer su baš ova pravna lica najviše izvrgnuta usurpacijama i jer se ona protiv istih uslijed svoje organizacije najteže brane. Neminovno je potrebno, da se uz kaznenopravne donesu i civilno- pravne ustanove o tim usurpacijama, ali ne u zakonu o šumama, već u onom posebnom zakonu, kako smo već izveli pod E4.). Zakon o šumama može se odnositi samo na šumsko zemljište, a ova pravna lica imadu i poljoprivredno zemljište, koje je često mnogo više izvrgnuto usurpacijama nego šumsko zemljište (tako primjerice kod naših zemljišnih zajednica). Naša osnova (čl. 189.) je posve ispravno donijela ustanovu glede kažnjavanja usurpacija svakovrsnog šumskog zemljišta, pa će već i zato biti potrebne posebne ustanove za usurpacije općinskog i sličnog zemljišta.

6. Prema našem šumskom zak. od 1852. (3. stav. § 18.) smatraju se i kažnjavaju prekršaji onih, koji imadu pravo na drvarenje kao šumska kvar. Tako se primjerice u nas kradje ovlaštenika u zemljišnim zajednicama ili pravoužitnika u imovnim općinama, sve ako posjeku debla, koja su u srednjem promjeru šira od 10 centimetara, smatraju samo šumskim kvarom i kažnjavaju po šumskom zakonu. Naša osnova (čl. 150.) to izričito dokida, odredjujući da ustanove o šumskim prestupima vrijede i za djela, učinjena po licima, koja imadu izvjesna prava, no ta prava ne vrše onako, kako su to dužna. Ovu ustanovu valja pozdraviti iz pravno-teoretskog kao i iz zakonsko-političkog gledišta.

[26]) Usporedi objašnjenje str. 117.

7. Prema našoj osnovi (čl. 160.) može se naknada štete, prouzrečena protupravnim djelima samog vlasnika potraživati samo pred redovitim sudom; dak o naknadi štete kod protupravnih djela, počinjenih po trećem licu sudi nadležna vlast (dakle i upravna vlast, kad je ona nadležna za izricanje kazne) zajedno s izricanjem kazne. Isključivu nadležnost redovitih sudova za presudjenje otštetnih zahtjeva prve vrsti smatramo opravdanom, jer se radi o kompliciranim otštetnim zahtjevima, za koje je potrebno vrlo temeljito prosudjivanje. Naprotiv se kod protupravnih djela druge vrsti radi o jednostavnom otštetnom zahtjevu, koji je nazgodnije riješiti adhezionim postupkom. Prema našem šumskom zakonu od 1852. (§ 72.) može upravna vlast izreći presudu glede otštetnog zahtjeva samo zajedno s kaznenom presudom. Bez izrečenja kazne ne može se dosuditi otšteta. Iznimka postoji kod šumskog požara (§ 44.), gdje može upravna vlast presuditi na naknadu štete i bez kaznenog postupka. Naša osnova želi poput našeg postojećeg šumskog zak. strogo vezati nadležnost upravnih vlasti glede presudjivanja naknade štete s kaznenim postupkom. Mi medjutim držimo, da bismo mogli poći za korak dalje i dati upravnim vlastima pravo presudjivati na naknadu štete i ondje, gdje se ne može izreći kazna. Za to govore iskustva, koja smo stekli kod provadjanja zakona od 14. siječnja 1873. »o poljskom redarstvu«. Potom zakonu presudjuju upravne vlasti o naknadi štete počinjene na poljskom dobru (a taj je pojam § 2. i 3. ustanovljen na najširi način) uz (§ 5.) i bez (§ 4.) izricanja kazne. Tako proširenje nadležnosti upravnih vlasti bilo bi posve u skladu s organizacijom uprave u Hrv. i Slav., gdje je upravo sistematski gotovo čitavo agrarno pravo predano istima u nadležnost. Ne zatvaramo oči pred činjenicom, da je nasuprot ove uprave, kako je organizirana u Hrvatskoj i Slavoniji (koja ima pretežno sudačke funkcije i raspolaže sa upravnim činovnicima, koji imadu beziznimno pravno-fakultetsku izobrazbu), uprava u Srbiji gotovo isključivo stegnuta na policijsku djelatnost i imade maleni broj činovnika s pravno-fakultetskom kvalifikacijom. Umjesto da ovaj napredniji prvi sustav potiskuje drugi, nažalost, se drugi širi na štetu prvoga (za to je naročito poučan primjer Bosne!). I pred tom vrlo žalosnom činjenicom kvarenja uprave i zapostavljanja upravne službe ne zatvaramo oči[27]). Ovdje se radi o jednostavnim otštetnim zahtjevima, za čije presudjivanje dotiču upravne vlasti. Kod našeg zakona o poljskom redarstvu presudjuju pače općinska poglavarstva do stanovitog iznosa na naknadu štete (§ 37.), i kad se danas glede toga traži zakonska reforma, ne ide se zatim, da bi se ukinula ova nadležnost općinskih poglavarstava, već naprotiv da se podignu odnosne, za sadanje prilike preniske stavke.

Kažnjivost protupravnih diela zastaruje prema našoj osnovi (čl. 166.) za dvije godine, otkako su učinjene, a za zastaru tužbe na

[27]) Sam zakon o opštoj upravi znači u tom pravcu jedan veliki napredak, kad odredjuje, da oblasni veliki župan (čl. 13.), okružni načelnik (čl. 16.) i sreski načelnik (čl. 21.) moraju biti pravnici i kad za njih predvidja pravne referente.

naknadu štete vrijede propisi grdjanskoga zakona (čl. 169.). Čim je neki otštetni zahtjev kasnije podnešen, to će se i teže moći pretresti. Za presudjivanje takvih kasno podnešenih otštetnih zahtjeva nisu više upravne vlasti podesne. Hoće li se stranka poslužiti bržim uoravnim putem, mora ona u kratkom roku podignuti svoj zahtjev, a rok od dvije godine je svakako predug. Naš zakon o poljskom redarstvu odredjuje, da se procjena štete mora zatražiti u roku od tri dana (§ 34.), kako je ona učinjena odnosno za nju saznano i da se otštetni zahtjev mora podići u neprekoračivom roku od 30 dana (§ 35.) nakon istog vremena. U protivnom slučaju gubi stranka nadležnost upravnh vlasti (§ 46.) i mora svoj otštetni zahtiev podići kod redovitog suda (§ 47.). Oba su roka nešto prekratka, no načelo je posve uporabivo, pa bi ga trebalo primijeniti i kod zakona o šumama. Samo za tužbe podignute kod redovitih sudova može vrijediti gore navedena ustanova čl. 169. naše osnove.

Konačno držimo, da bi iz praktičnih razloga trebalo odsjeći nadležnost upravnih vlasti glede presudjivanja na naknadu štete na istoj granici, gdje im je odsječena i nadležnost za kažnjavanje pod G 4).

Uopće je ta čitava pometenost u našoj osnovi nastala odatle, što je za protupravna djela, koja presudjuju sudovi i upravne vlasti stvoren jedinstveni pojam šumskog prestupa i donešene jednistvene ustanove. Provede li se tačno onako razlučenje, kako smo razvili pod G 4.), te iz zakona o šumama izbace sudske stvari, ispast će čitava partija jasnija i bolja.

8. Za odštetne zahtjeve je od najveće važnosti, da se odrede lica koja će obavljati procjenu štete kao i načela, po kojima će se procjena vršiti. Time je olakšano presudjivanje otštetnih zahtjeva i samo uz održanje ovih propisa može se i presudjivanje otštetnih zahtjeva povjeriti upravnim oblastima. O licima koja će procjenjivati štete, ne donosi naša osnova nikake ustanove. O načelima procjene nedostatne, odredjujući načelno (čl. 162.),da imadu oblasne vlasti za odmjerivanje naknade štete izraditi posebne cjenovnike i donoseći uz to za pojedine slučajeve posebne otštete (čl. 181, 183, poslj. stav. čl. 185., 2. stav. čl. 186., 2. stav. čl. 187., čl. 188., 189., 1. i 2. stav. čl. 190. i 2. stav. čl. 191.). Ovo odredjivanje posebnih otšteta nije zgodno provedeno i ove otštete imadu gdjegdje karakter kazne. Oštećenik imade dobiti potpunu otštetu. Potrebno je da se u zakonu o šumama točno odrede lica, koja su zvana obavljati procjenu (slično kao što je to glede procjenitelja odredio zakon o poljskom redarstvu), a zatim na jednom mjestu glavna načela, po kojima će se obavljati procjena, prepuštajući oblasnim vlastima, da posebnim cjenicima izrade detalje. Gdje nema takvih procjena, ne bi bilo uputno da upravne vlasti prosudjuju o otštetnom zahtjevu, već bi iste trebalo otputiti na put redovite pravde.

Ujedno bi bilo potrebno da se šire i sistematski normiraju prava šumarskog i lugarskog osoblja glede čuvanja šuma i isljedjivanja šteta.

9. Za oštećenika odredjuje izričito naša osnova (čl. 169.), da ima pravo razliku izmedju tražene i dosudjene naknade potražiti pred redovnim sudom. Moramo ovdje odmah naglasiti, da bi bilo potrebno da se odredi rok u kome se mora tužba podnijeti kod redovitog suda, kako smo to već iznijeli pod D 5.). Po gornjoj je stilizaciji put redovite pravde otvoren samo oštećenome, a nipošto oštetitelju, a i oštećenome samo za razliku, a ne i za slučaj, ako je u cjelosti odbit sa svojim otštetnim zahtjevom. Take bi se stranke mogle samo žaliti na upravno sudište odnosno državni savjet prema čl. 18. zakona o državnom savetu i upravnim sudovima. Odgovora li, tako normiranje sistemu našeg upravnog sudovanja glede onih stranačkih sporova, koji su iznimno dani u nadležnost upravnim vlastima ?

Pitanje je u vezi s još uvijek nerazjašnjenim odnošajem člana 11. zakona o sudačkoj vlasti od 1874. spram novog zakona o državnom savetu i upravnim sudovima[28]). Do koje granice i u kojem slučaju je rješidbom upravne vlasti nezadovoljnoj stranci otvoren put redovite pravde, kad je taj put isključen nadležnošću upravnih sudova odnosno državnog savjeta i konačno da li i u kojim su slučajevima omogućena oba puta? To su pitanja na koja nam je morao dati jasan odgovor pozitivni zakon, što je on propustio. I ako će sigurno mnoge nedostatke, koje ima zakon o državnom savjetu i upravnim sudovima, praksa ovih tijela najbolje izgladiti, bit će teže s nazočnim nedostatkom, jer ovdje pored ove prakse dolazi i u obzir i praksa redovnih sudova.

10. Po našem šumskom zakonu (zapravo članku III. patenta od 24. VI. 1857.) utrnjuje istraga i kazna prekršaja ovoga zakona zastarom, ako prekršitelj za šest mjeseci od dana učinjenog prekršaja nije bio uzet pod istragu. Naša osnova uzela je kod zastare sistem projekta kaznenog zakonika, koji poznaje zastarjelost gonjenja (istrage — § 73.) i zastarelost izvršenja kazne (§ 76. i str. 94. objašnjenja). Prema tom projektu nastupa prva zastara za tri godine, ako je propisan stroži zatvor ili zatvor od jedne godine ili samo novčana kazna, a druga zastara kod strogog zatvora i zatvora dužeg od šest mjeseci za pet godina, a kod svake druge kazne za dvije godine. Po našoj osnovi (čl. 166.) zastaruje kažnjivost protupravnih djela za dvije godine otkako su učinjena, a izvršne presude u pogledu kazne izrečene kod protupravnih djela, počinjenih po trećim licima, za pet godina, a po vlasnicima)čl. 167.) za tri godine. Za prekid zastare važe (čl. 168.) propisi kaznenog zakonika. Odjelimo li pravilno, kako smo to naveli pod G 4.), sudska zločinstva i prestupe od istupa i uvrstimo li samo potonje u zakon o šumama, to nam još uvijek nedostaje projekat policijskog kaznenog zakonika, prema kome bi valjalo u sklad dovesti ustanove o zastari. No i bez obzira na to može se odmah kazati, da su za istupe rokovi zastare predugački.

Naročito dugački zastarni rok gonjenja od pet godina odredjuje naša osnova (2. stav. čl. 166.) za protupravno zauzeće šumskog zemljišta. To je u tom slučaju tim nepriličnije, što je osnova (čl. 189.)

[28]) Usporedi o tome vrlo lijepi članak dr. P. Rastovčana: Član 11. zakona o sudačkoj vlasti u Mjesečniku god. 1922. str. 286.—292.

opravdano odredila, da će se usurpant povrh kazne osuditi na povrat zauzetog zemljišta i naknadu štete. Da glede toga ne razvlačimo, upućujemo na pod G. 7.) izvedeno. Baš kod rješavanja usurpacija prijeti najveća opasnost, da upravne vlasti zadru u rješavanje pravnih sporova, koji moraju biti rezervirani redovnim sudovima. U tom bi pravcu bilo potrebno, da se čl. 241. osnove, koji o tom radi jasnije stilizira i metne na čelo članova, koji rade o nadležnosti i postupku.

Dapače prema našoj osnovi (1. stav. čl. 166.) ne zastaruje nikako protupravno zauzeće onog šumskog zemljišta, na kojemu imade zauzimač izvjesna prava iskorišćavanja (kao ovlaštenik zemljišne zajednice, pravoužitnik imovne općine i slično). Iz motiva (str.98.) razabiremo, da je ta osnova donešena iz razloga, što se i pravna judikatura priklanja shvaćanju, da ovakve osobe ne mogu dospjelošću steći odnosne nekretnine. Ta pretpostavka medjutim ne stoji već je naprotiv naša judikatura svjesno krenula protivnim pravcem[29]). Zato bi valjalo ovu ustanovu brisati. Valja ali otvoreno priznati, da take usurpacije ovlaštenika čine neke naročite pravne odnošaje, za čije nam riješenje ne dotiču ustanove naših zakona, a napose ni općeg gradjanskog zakonika. Naročito zakonsko reguliranje tih odnošaja je potrebno, ali se to normiranje ne može obaviti zakonom o šumama, već najbolje putem pod E 4.) navedenog zakona.

11. U odjeljku o nadležnosti i postupku u stvarima protupravnih djela, počinjenih po vlasniku, ustanovljuje se (2. stav. čl. 208.), da se postupak zameće ili na traženju interesovane stranke ili po predlogu šumarskog referenta odnosno koordinirane šumske uprave. Ide predaleko, da upravna vlast bez tog predloga ne može ureda radi zametnuti kazneni postupak. Šumarsko - stručna strana je kod ovih istupa posve dovoljno zaštićena ustanovom (čl. 209.), da bez mišljenja šumarskih referenata ili državne šumske uprave ne može upravna vlast donositi riješenja i da istima pripada pravo žalbe, ako je rješenje donošeno mimo ili protiv njihovog predloga.

Čl. 213. naše osnove, koji i kod protupravnih djela trećih lica daje šumarskim uredima pravo predloga i mišljenja, nije jasan. Uostalom kod tih djela nema ni potrebe za taku ustanovu, pa bi bilo najbolje taj član u cjelosti brisati.

12. Rok odredjen 2. stav. čl. 218. je daleko prekratak. Već za osam dana, računajući od časa zaplijene, može se zaplijenjena stoka prodati javnom licitacijom, ako je vlasnik ne iskupi. Glede toga upućujemo na ustanove (§ 26.—29., 33.) našeg zakona o poljskom redarstvu.

13. Za isljedjivanje i sudjenje protupravnih djela, počinjenih po trećim licima, propisuje naša osnova (čl. 228.) za upravne vlasti mandatni postupak za slučaj, kad visina novčane kazne ne premašuje svotu od 1000 D ili zatvor od dvije nedelje. Po tom postupku mogu upravne vlasti bez saslušanja okrivljenoga izdavati pismena naredjenja (kaznene odredbe) o kazni i naknadi štete.

[29]) Usporedi o tom pitanju moju knjigu: Zemljišna zajednica str. 108.—121.

U Hrv. i Slav. postoji posebni zakon od 29. IV. 1907. »o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim (redarstvenim) oblastima«. Zakon taj primjenjuje uz stanovite promjene i kod upravnih vlasti mandatni postupak, kako je odredjen kaznenim postupnikom od 17. V. 1875. (§ 409.—411.) za kotarske sudove. I ako su najviše mnogobrojni šumski prekršaji dali neposredni povod, da se ovaj zakon izda, ne vrijedi on isključivo za te prekršaje, već se uporabljuje i kod drugih prekršaja. Stoga nije načelno opravdano, da se mandatni postupak napose normira u zakonu o šumama, već bi bilo najlogičnije, da se rečeni hrv. zak. uz potrebne reforme protegne na čitavu državu.

Uz to nas ni sam način regulisanja ne zadovoljava. Prema našem je postojećem zakonu (§ 1. — preuzeto u glavnom iz 409. k. p.) glavni uvjet da se povede mandatni postupak, da je prijavu učinila na osnovu svog uredovnog opažanja javna oblast, javni urednik ili službenik ili po oblasti zaprisegnuta osoba, koja se smatra javnom stražom; pa zatim, da je za prekršaj primjerena kazna zatvor od najviše pet dana ili globa do 50 kruna. Baš taj prvi uvjet je najvažniji, kad se uvaži, da mandatni postupak vredja osnovno procesualno načelo: audiatur et altera pars; a njega naša osnova ni ne spominje, već uzima u načelu samo onaj drugi manje važan uvjet. Od tog se uvjeta ne može odustati. Na puku prijavu neke privatne stranke ne može se još odustati od kontradiktornog postupka.

U našoj osnovi (čl. 230.) nema spomena o žalbi (prigovoru) oštećenika protiv kaznenog naredjenja (odredbe), dok naš zakon (toč. 7. § 5.) posve opravdano daje i oštećeniku glede otštete to pravo, koje ga po našem kaznenom postupniku (2. stav. § 411.) ne pripada.

Nadalje nema u našoj osnovi ustanove o povratu u predjašnje stanje, ako stranke promaše rok za žalbu protiv kaznenog naredjenja. Ističemo naročito, da ni po našem zakonu (§ 8.) ne pripada oštećeniku pravo da traži povratu u predjašnje stanje. Držimo, da bi iz praktičnih razloga bilo potrebno ovu ustanovu preinačiti.

Savezno s propisima o mandatnom postupku odredjuje naša osnova (čl. 229.), da ondje,gdje naknada štete premašuje 1000 D. mora rasprava započeti u roku od 30 dana od podnešenja prijave. Time je i naša osnova, slično kao i naš zakon (§ 2.), odredila, da se mandatnim postupkom smije samo do stanovitog iznosa odredjivati naknada štete. Nije jasna ustanova »rasprava mora započeti u roku od 30 dana«, napose koje posljedice nastupaju, ako se ona ne provede u tom roku.

14. Posve je nova ustanova (čl. 247.), po kojoj uplaćivanje novčanih kazni i otštete izvršuju porezni uredi. Ovu bi ustanovu valjalo ocjeniti s posve praktičnog gledišta.

15. Osnova je sasma pravilno odredila (čl. 256.) da se državni organi za nebrižno vršenje svojih dužnosti kažnjavaju po zakonu o činovnicima gradjanskog reda; naprotiv može organe samoupravnih vlasti kazniti ministar šuma i ruda (čl. 255.) novčanom kaznom od 300 do 1000 D. Potonja je ustanova skroz neopravdana i organi samoupravnih vlasti mogu da odgovaraju za ovake krivice samo prema svojim disciplinskim propisima koji ne spadaju u zakon o šumama. To je slična grješka kao i ona našeg zakona o ustrojstvu vojske i mornarice od 9. VIII. 1923., po kojem u (čl. 55.) može i u miru komandant divizijske oblasti kazniti odgovorne organe ne samo upravnih općina nego i upravnih sreskih vlasti zatvorom od 10 do 30 dana ili odgovarajućom novčanom kaznom. Tim čudnija odredba, što je glede državnih organa u dijametralnoj opreci sa zakonom o činovnicima i ostalim državnim službenicima gradjanskog reda od 31. VII. 1923., koji normira (glava X.) za državne službenike iscrpljive disciplinske propise i ustanovljuje kao disciplinske sudove: upravne sudove i državni savet.

H) Prelazna naredjenja.

Izmedju ostaloga donosi se i ustanova (čl. 266.) koji sve zakoni i propisi prestaju važiti sa stupanjem u život zakona o šumama U Hrv. i Slav. prestaju važiti: šumski zakon od 3. pros. 1852. sa svim odnosnim naredbama i uredbama; zakon od 22. siječ. 1894., kojim se uredjuje šumarsko-tehnička služba, kao i zakon od 26. siječ. 1901., kojim se preinačuju neke ustanove toga zakona; zak. od 26. ožuj. 1894., kojim se uredjuje stručna uprava i šumsko gospodarenje u šumama, stojećim pod osobitim javnim nadzorom, i konačno zak. od 29. trav. 1907. o kaznenim odredbama u postupku pred upravnim oblastima. Za potonji zakon smo već pod G 13.) razložili, da se ne odnosi samo na šumske prekršaje. Prema tome nije nikako u redu, da se taj zakon u cjelosti dokine zakonom o šumama, već to ovaj smije uraditi tek za svoj djelokrug.

Nove takse.

Napisao dr. Slavko Kiršner, odvjetnik u Mitrovici.

Na sudu, kod svih oblasti i napose medju ljudima, koji s oblastima mnogo rade, nastala je prilična zabuna uslijed zakona »o izmjenama i dopunama u zakonima o taksama i pristojbama«, kao i uslijed pravilnika k tomu zakonu. Mnoge su tužbe opravdane.

Najprije je neprikladan sam način, kako se donesao ovaj zakon, i kako se uopće donose financijski zakoni. Treba čitav studij, dok se sredi, što se zapravo zakonom odredjuje. Ove »izmjene i dopune« sastoje često u tome, da se kaže, da se iza jedne riječi ima umetnuti ili izostaviti koji stav ili, dapače samo jedna jedina riječ. Sam se zakon poziva na tri druga, a konačno recipira sve, što je do sada važilo, u koliko se gdješto tim zakonom ne mijenja. Rezultat je taj, da je skoro nemoguće razaznati, što važi i kako ima zakon da se shvaća.

Takovim načinom zakonodavnoga. rada može da se olakšava trud jednomu činiocu t. j. samomu autoru, ali se sigurno oteščava

rad svim ostalima, a napose onima, koji treba da zakon u praksi primjenjuju. Radi toga je takav rad neracionalan i ne vodi cilju ujedinjavanja zakonodavstva. Pravilno bi bilo, da se donesao o taksama jedinstveni zakon u cijelome tekstu, pa da se kod svake pojedine stavke, ako se ona nema odnositi na cijeli teritorij države, to istaklo na vidljivi način tako, da o tome ne može biti dvojbe, te da se ne moraju glede toga ispitivati kod svakoga tarifnoga broja predjašnji zakoni. Zakonodavac morao je imati bar nekoga obzira prema ljudima, da oni u stalnom slučaju mogu kontrolirati činovnike, da li su im ovi taksu pravilno naplatili, pa je trebalo misliti i na one mnoge organe, kojih je sposobnost shvaćanja, često i pismenost dosta zaostala, i ovima se nije smjelo dopustiti i odredjivati, da rade sa ovakovim kompliciranim aparatom.

Bilo je dosta slučajeva, da se upozoravalo na ovakav nedostatak u zakonodavnom radu, koji je često ispoljavao grubo neznanje, primitivnost, a u svakom slučaju suštu empiriju. S mnogo razloga tražila se u sastavljanju zakona veća savjesnost, više truda i više znanja. Neshvatljiva je ovakova nebriga kod izvršivanja sigurno najvažnije državne funkcije.

I ovaj zakon imade tendenciju, da se na cijeli teritorij države prošire nekadašnji zakoni bivše kraljevine Srbije. U principu mi »prečani« ne možemo pristati na takav rad. Vjerojatno se danas više prilike predratne kraljevine Srbije ne poklapaju s prilikama i potrebama istoga teritorija; još manje su one slične prilikama u našim krajevima. Mi smo prije 1918. živili u sklopu države sa intenzivnijim i razvijenijim ekonomskim životom, nego je bio život predratne Srbije. Prema tomu su i naše potrebe bile kompliciranije, pa je i zakonodavstvo, koje je imalo odgovarati ovoj potrebi intenzivnijega života bilo potpunije nego zakonodavstvo predratne kraljevine Srbije. Zato se u sklopu monarhije, koja je imala i stoljetno uredjeno državno gospodarstvo, izradio tehnički potpuniji i temeljitiji fiskalni sistem, nego je to mogla doseći bivša kraljevina Srbija u ne punoj stotini godina državne samostalnosti. Taj dakle dio, ti prečanski krajevi, koji su i brojem pučanstva pretežniji, imadu pravo, da traže zakone, koji odgovaraju njihovim potrebama, pa bi bilo i lakše sprovedivo i logičnije, da se u cijeloj fiskalnoj materiji zakonodavstvo oslonilo na taj veći dio, naročito kada bi to bilo od koristi i za narod predratne Srbije.

U glavnom je ovim novim zakonom o taksama provedeno, da se zakon o taksama za bivšu kraljevinu Srbiju od g. 1911. protegnuo na cijeli teritorij. Stavke su osjetljivo povišene. Već taj zakon sâm nije bio valjano izradjen s teoretske strane, jer se kod samoga sastavljanja u njega medju takse trpalo koješta, što je zapravo porez, a ne taksa. U zakonu se predvidjaju opetovana godišnja podavanja na pr. od držanja fijakera, biljara, automobila i t. d. To su porezi na fijaker, automobil, biljare i slično, ali nisu takse. Unijela se time konfuzija u zakon o taksama, pa moramo kazati, da se takse po taksenom zakonu ne mogu obuhvatiti jednom definicijom, nego je u tom zakonu

pod imenom takse sastavljen neki popis, od česa se sve državi ima da plaća. Po znanstvenoj terminologiji naprotiv taksa je točno obilježena kao jednokratno podavanje i to kao naplata privatnika za neku činidbu sa strane države. Kada se privatnici radi svojih egoističnih, sopstvenih ciljeva obraćaju državi, pa te ciljeve saradnjom državnih organa realizuju, opravdano je, da plate taksu. U tom pojmu takse leži i mjerilo za njezinu visinu. Država svoju saradnju mora i može samo primjereno radu organa dati naplaćivati. Po samom se pojmu previsoka, pretjerana taksa osudjuje, jer u takovu slučaju država čini, što se brani privatniku,— iskorišćuje naime svoj nadmoćni položaj. U zakonodavstvu našem, kakovo je primljeno, i sada prošireno na cijeli teritorij države, izgubio se taj kriterij, pa se izgubila i svaka mjera u odredjivanju visine takse, u načinu naplaćivanja pa i u izboru objekata koji su podvrženi plaćanju takse.

Medju taksama, koje su po sebi neopravdane i kod kojih je to na prvi pogled vidljivo, imade i takovih, koje su upravo štetne, jer su antisocijalne. Ne iscrpljujući predmet, spomenut ćemo samo neke od tih suvišnih taksa. Po t. br. 112. plaća se din 500.— za rješenje, kojim se nekoj privatnoj bolnici oduzima pravo rada. Ako se to pravo oduzelo zbog prljava poslovanja ili druge kakove krivnje, umjesna je najoštrija kazna, — ali, da se neka taksa plati samo zato, jer se izgubilo jedno pravo, to je — smiješno. — T. br. 108 sadržaje antisocijalnu odredbu, da liječnici imadu, kada započnu slobodnu praksu, platiti takse od 1000, 600 ili 300 din. Država dakle od liječnika traži taksu, kada ju on najteže plaća. Za liječnika je najteže i najkritičnije vrijeme, kada počima, da radi, jer treba da uredi ordinaciju i tek razvije praksu. — Sigurno ni u bivšoj Srbiji nisu u pravilu liječnici bili toliki kapitaliste, da im početak slobodnoga rada nije zadavao brigâ. Sam liječnički studij traži velike izdatke, pa su rijetki, koji iz vlastitih sredstava mogu da izdrže taj studij. Liječnik je čovjek, kojemu u interesu socijalnom treba biti na ruku, te mu olakšavati život i rad. Da se to postigne, od njega se traži taksa! U cijelom se zakonu o taksama vidi, da se iznimno opterećuju slobodna zvanja. Takse se plaćaju u tečaju studija od svega, od dozvola za polaganje ispita odnosno samih ispita i polučenja akademskoga grada[1]), pa konačno od početka rada. Kada se te takse zbroje, dobiva se doista lijep iznos. Ovo je namet na mladež, koju bi trebalo u razvitku pomagati. Financijalni rezultati, koji se time postizavaju, su sigurno tako maleni, da se ove takse ne isplaćuju. One dakle na jednoj strani pritiskuju, a državi ne donose adekvatne koristi. — Karakterističan je u tom savezu t. br. 121.: treba platiti taksu na prijavu, da marveni liječnik liječi ljude, babica porodilje, da apotekar liječi i slično. Zašto? Kada je u javnom interesu, da takove zloupotrebe budu progonjene, da se spriječe i kazne?

[1]) To sve unatoč toga, što ustav kaže, da je školska nastava besplatna. (Dodat. uredn.).

U privatnom prometu zakon o taksama tereti svaki rad. To mogu opravdati financijalni razlozi. Ali zato se ne mora postupati kruto i bezobzirno, i takse ne smiju sprječavati razvitak ekonomske djelatnosti.

Odredba zakona, koju je ministar u pravilniku napose naglasio, da trgovci od kupovina korespondencijom imadu da plate taksu po t. br. 12, — poskupljivala bi svu robu. Trgovci već plaćaju porez od poslovnog prometa, pa ova taksa znači, da se isti porezni objekt pod vidom takse ponovno oporezuje. Rezultat bio bi, da roba mora poskupiti — u eri, kada država pobija skupoću ili čini, kao da je pobija. Provedenju ove takse moralo bi se prigovoriti, da fiskalne potrebe države ne smiju dovoditi do toga, da se korespondencija sviju privatnika podvrgava kontroli državnih organa.

Taksa od 3 posto od ugovora o kupnji nekretnina je previsoka. U normalna se vremena proračunavalo, da zemlja u racijonalnom gospodarstvu donosi 3 posto čiste koristi. Ne može biti opravdano, da se isto toliko, jednogodišnji prirod, plaća u ime takse od ugovora. U današnje vrijeme, — jer je period nestalnih vrijednosti prošao i normalno vrijeme nailazi, — ta je taksa nepodnosiva i sili ljude, da prave kupovnine disimuliraju. Zašto se naše zakonodavstvo nije radije odlučilo, da oporezuje nezasluženi plus kod kupoprodaje nekretnina? Taj bi porez teretio onoga, koji dobit realizuje, a ne kupca.

I ovoj taksi na prenos pokretnina i nepokretnina, kao uopće svim taksama, koje se od ugovora plaćaju, mora se prigovoriti, da se ne razlikuju različite vrste ugovora, da financijsko zakonodavstvo ignoriše distinkcije, koje su se prema potrebama prometa razvile i za koje privatno pravo vrlo dobro znade. Zakon o taksama znade samo za »ugovor«, a ne razlikuje, da je i pretpogodba, punktacija, uvjetna pogodba i pogodba vezana na rok — takodjer »ugovor, t. j. sporazum volje stranaka, koji se običava fiksirati na papiru. I od takovih ugovora, koji još nisu čvrsti ili kojima važnost za stranke počinje teći od kasnijega datuma, mora se platiti taksa, »jer kreditiranja od strane države nema.« Dakle već onda, kada nijedna stranka još nema egzistentnoga prava, ima država pravo na taksu, koju ona ne »kreditira«.

U predratna vremena državne su vlasti, iako nisu toliko isticale socijalnu funkciju države, znale biti obazrive prema svojim gradjanima, pa su im katkada i kreditirale koju malenkost. Kao dobri gospodari, te su vlasti za svoj poček znale naplatiti i neke kamate. Danas: — jok. Plati sve i u gotovom za 14 dana, — ili plaćaš »globu«, plaćaš trostruko. Nametati ljudima globu, a ne pitati, jesu li krivi, — to je novo, ali je pogrješno. Zaradjivati radi propusta vlastitoga državljana trostruko u ime »globe«, to je rentabilno, ali nije velikodušno.

Na maksimu, da država ne kreditira, mogli bismo, da smo malicijozni, upozoriti na sve one razne kreditne ustanove koje je država pomagala osnivati i davala im privilegija. Dakle, država zna, da njeni podanici (bolje govoriti o podanicima nego o državljanima) trebaju pomoći, kredita, — ali sama postavlja ad hoc, za takse, protivni princip.

O sudskim taksama reći ćemo samo malo. Pricipijelno u tečaju kaznenoga postupka ne bi smjelo biti nikakvih taksa. Dobra, o kojima se radi pred kaznenim sudovima, sloboda, život i gradjanska čast državljana, suviše su velika, a da se smije odrediti, da se ta dobra svim sredstvima zakona mogu braniti samo onda, ako okrivljenici imadu novaca, da plate taksu. Zakon daje pravo siromašnima, da budu oprošteni od takse. Ali mnogi može biti i u takovu položaju, da oprost ne može dobiti, jer ima nešto, a opet ne može položiti taksu. Kada postoji maksima, da se rokovi održavaju, a ti su kratki, može se desiti, da će nekomu pravo — napose pravo apelacije protiv kazne — biti poništeno, jer nije imao novaca. Mi držimo, da je to i suviše grubo, a prije svega je nepravedno. — Isto tako valja osuditi, da se prijave radi uvrede časti imadu taksirati. Na posljetku to znači i to, da svoju čast može braniti pred sudom samo onaj, koji imde u džepu 50 dinara. A ostali? Tima bi trebalo dati bar to pravo, da se, kad već nemaju novaca, razračunaju, kako znadu.

Takse za gradjanske stvari su previsoke. Madžarski zakon od g. 1915. postavio je za pristojbe na osude skalu, po kojoj postotak u ime biljegovine nikada ne dosiže visinu od 3 posto. Taj je zakon bio još i toliko moderan, da je predvidjao progresivne takse. Po novim taksama mora se plaćati za hartiju, rješenja itd. posebna taksa.

Najgore pogadja, da se taksa imade platiti u cijeloj sumi unaprijed. Ako »kreditiranja od države nema«, onda je opravdano, da se na tužbu dade taksa za »hartiju« i ništa više, jer država ne može od nas zahtijevati, da mi njoj »kreditiramo«, kad ona principijelno o tom ne će da zna . . .

Zakonodavca našeg nisu uputili dobri praktičari. Inače bi se znalo i po zakonu, da svaka tužba ne mora smjerati na to, da se neko pravo ostvari, nego imade i tužbi, kojima je — neposredno — jedini cilj, da salviraju jedno pravo od zastare. Bit će slučajeva, da će odštetna parnica zastarjeti nekomu, jer za tri godine nije smogao novaca; da plati taksu na tužbu, ili će trgovcu zastarjeti za 6 mjeseci pravo da tuži, što mu je liferovana manjkava roba, jer u tom roku nije smogao novaca za biljegovine, ili će se nekomu prodati stvar za tudji dug, jer iz istog razloga nije pravovremeno digao izlučnu tužbu i t. d.

Toliko u vrlo sumornim crtama. Ugarski zakon od g. 1915. posvetio je samo sudskim taksama jednu cijelu knjižicu i nije se činilo, da je to suvišno. Naš zakonodavac uredio je istu materiju s nekih 5 tarifnih brojeva. I to se može, — ali o temeljitosti toga rada ne treba onda govoriti.

U ovom savezu spomenut ćemo samo najgrublju i najsurovij u odredbu, koja se dade zamisliti: Ako netko ne plati na »pismeno« taksu, ili plati nedostatnu taksu, uzima se, kao da akt nije ni

podnesen i tako podneseni akt »ne utiče na rok, zakonom odredjen za podnašanje takova pismena«. Ako je netko za par dinara premalo biljegovao žalbu, on je po zakonu nije ni podnesao, dapače nije sebi salvirao ni to, da je tu žalbu pravodobno podnesao, ako bi kasnije i nadoplatio taksu. — Tko podnosi nebiljegovani ili nedostatno biljegovani podnesak, čini to iz neznanja. Ipak to imade posljedica; njegovo pravo može da se radi toga i dokine. Radi taksa država poništava pojedincu i takova prava, od kojih možda ovisi njegova egzistencija. To su »kazne«, kakove je ljudima nametao »bog osvetnik«.

Jedna praznina u agrarnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini.

Napisao dr. M. Mondšajn, odvjetnik u Gračanici.

Nesustavno donošenje zakona i uredaba, mijenjanje istih te nepoznavanje zakona uslijed silne promjenljivosti donosi zbrku u praksi sudova i upravnih vlasti. Nejednolika praksa unaša u pučanstvo nepovjerenje u vlasti te dovodi u sumnju nepristranost zvaničnika. Zvaničnik mijenja svoja rješenja, jer je nesiguran glede jurisdikcije u pojedinom slučaju. Nestašica normi ili nejasnoća ne dopušta činovniku, da jednoliko rješava svaki pojedini slučaj.

Ima novih uredaba ili zakona, koji sadrže derogativne ustanove u pogledu starih zakona. To biva izričito ili mučke time, što sadrže odredbe protivne dosadašnjim zakonima, te se ne zna pozitivno, koji zakon vrijedi, a koji je ukinut. Mnogo se toga uvodi novoga, nesustavnoga bez radnog plana, bez ikakova pregleda i bez promišljanja o praktičnoj upotrebi.

Teško osjećamo mi, koji smo do sada bili naučeni, da se zakon temeljito pretrese u obliku zakonske osnove i da se saslušaju mnijenja praktičara i teoretičara prije, nego što se konačna redakcija zakonske osnove predloži narodnoj skupštini (saboru) ili prije nego uredba dobije obaveznu snagu.

Najveći kaos zavladao je u agrarnoj jurisdikciji. Glede agrarnih stvari nema narod u vlast skoro nikakova povjerenja. Kriva su mnogo tome rješenja ministarstva za agrarnu reformu, koja su mnogo puta tako neumjesna, da ih nitko ne razumije.

Najvažnije i najdalekosežnije promjene u agraru u Bosni i Hercegovini učinila je svakako naredba o upisu vlasnosti bivših kmetova na kmetskim selištima u zemljišnim knjigama u Bosni i Hercegovini od 21. srpnja 1919. U Bosni i Hercegovini bile su naime od davnih vremena dvije kategorije stanovništva: k m e t o v i i a g e. Aga je na temelju obligatornoga ugovora davao stanovitoj porodici kmetstvo na stanovitim svojim nekretninama. Aga je ostao vlasnik takovih nekretnina, te je mogao iste založiti i otudjiti, dok je kmet odnosno njegova porodica imala istih nekretnina pravo obradjivanja

uz davanje alikvotnoga dijela priroda agi, koji je dio odredjivan ili po ugovoru ili po mjesnom običaju. U slučaju, kad bi aga prodavao te nekretnine, imao je kmet pravo prvokupa. U gruntovnim knjigama bila je u posjedovnici na čelu oznaka kmetovskoga selišta po imenu porodice i po kućnom broju, a u vlastovnici je bio kao vlasnik označen dotični aga.

Sve promjene i sve parbe izmedju kmetova i aga u pogledu kmetovskih selišta spadale su u nadležnost upravnih vlasti. Po citiranoj uredbi imali su kot. sudovi kao gruntovne vlasti dostaviti kot. uredima kao agrarnim vlastima popis kmetovskih selišta, a kotarski su uredi ili sada zvana poglavarstva srezova imali provesti izvide o sadašnjem stanju selišta, odnosno o stanju selišta, koje je bilo 25. veljače 1919., te prema tome odrediti uknjižbu brisanja oznake kmetovskoga selišta u posjedovnici ,a ujedno uknjižbu prava vlasništva u korist »bivše kmetovske porodice« uz bližu naznaku prezimena sadanjega kućnoga domaćina te porodice, kućnoga broja dotičnoga selišta i sela, gdje se ono nalazi, — i to sve u vlastovnici. Protiv gruntovne uknjižbe i te vrsti pristoji svakoj interesiranoj stranci pravo utoka i na vrhovni sud u Sarajevu, a glede ostalih povreda odredjuje čl. 7. te uredbe II. rastavak, koji glasi:

»Nakon provamoćnosti odluke o upisu upisana bivša kmetska porodica postaje vlasnikom nekretnina iz naslova razrješenja kmetstva. No protiv takovih upisa mogu i poslije toga putem redovne gradjanske parnice, kao i kod drugih upisa vlasnosti u zemljišne knjige činiti prigovore ona lica, koja se osjećaju oštećenima u kakovu drugom svojem pravu, ako ovo ne proističe iz kmetskog odnosa«.

Prema bosanskom gruntovnom zakonu mogu biti uknjiženi kao vlasnici nekretnina fizička i juristička lica, a naš gruntovni zakon ne poznaje vlasništvo obitelji kao takove. Prema tome je citirana uredba unijela u našu gruntovnu praksu jedan novum, a u smislu naših dosadašnjih ustanova jedan nonsens. Isprva se nije ni opažalo, da bi ovaj novum mogao imati kakove neugodne posljedice, ali sada se istom počinje opažati neshodnost ove uredbe.

Mi u Bosni i Hercegovini nemamo zadružnoga zakona. Kod nas nema ustanova ,koje bi normirale tko reprezentira seljačku porodicu. Mi smo sada dobili u gruntovnici kao vlasnika porodicu, a ne znamo, tko je ovlašten istu zastupati i t. d.

Prema citiranomu članu imadu putem redovne gradj. pravde tražiti zadovoljštinu ona lica, koja se nalaze oštećena u kakovu svojem pravu. Prigodom upisa bivših kmetskih porodica desile su se mnoge nepravilnosti i nepravednosti bilo zlonamjerno, bilo nehotice, učinjeno je mnogo pogrješaka iz nepažnje a i radi ogromnosti materijala, koji se trebao svladati.

To bi sve trebao korigirati sud na temelju parnice u kojoj bi kao u svakoj drugoj imali odlučiti dokazi.

Teoretski je veoma lijepo zamišljeno ali u praksi neprovedivo.

Ako se treba tužiti u konkretnom slučaju na ispravak gruntovnoga stanja, nastaje pitanje, tko će biti tuženi. Kao vlasnik uknjižena

je po uredbi »bivša kmetovska porodica« N i kućni broj. Koga ću tužiti? bivšu kmetovsku porodicu N? tko je vlasnik? Komu ću dostaviti tužbu? Tko je starješina? Najstariji, — primogenitus? vijeće svih muškaraca? Jeli i žena ovlaštena, da sudjeluje u upravi? Da li može i žena biti starješina u kmetskoj porodici? — To su sve pitanja, koja nam se nameću.

Sumnjam, dali će savjestan sudac i primiti tužbu proti bivše kmetske porodice »N. kbr.« jer ne mogu da navedem pravoga kućnoga starješinu, odnosno ne mogu da zasvjedočim, tko je pravi kućni starješina. — A ako tužim sve članove obitelji, gruntovnica mi ne će provesti nikakvu uknjižbu, jer je u gruntovnici uknjižena kao vlasnik »bivša kmetovska porodica«.

Tu stojimo pred jednom prazninom u zakonodavstvu. — Prema spomenutoj uredbi uvadja se priznanje opstojnosti pravoga lica seljačke zadruge, ali se ne ustanovljuje, tko spada u zadrugu, kakva su prava zadrugara, a što je najvažnije, tko je ovlašten zadrugu zastupati. Zadružni zakon je dakle za Bosnu i Hercegovinu najveća potreba, jer sada svakim danom izbijaju novi prijepori, koji zahtijevaju hitno rješenje.

Još o jednoj praznini u izbornom zakonu.

Piše: Dr. Veselin S e m i z, Mostar.

Ako svi znaci ne varaju, čini se, da rebus politicis sic stantibus — idemo u susret skorašnjem raspustu narodne skupštine i skorim izborima. Izbori — kao ultima ratio za riješenje parlamentarne krize, u kojoj se stalno nalazi naša država od početka sadašnje legislativne periode narodne skupštine — proponiraju se u javnosti već duže vremena i s više strana, i ako današnja narodna skupština nije navršila još niti jedne četvrtine svoje legislativne periode, predvidjene čl. 69. ustava. Stoga smatram za potrebno, da na ovom mjestu progovorim o jednoj praznini izbornog zakona, koja se pokazala kod prošlih izbora, a o kojoj, koliko je meni poznato nije do sada bilo govora.

Poznato je, da se vrijednost svakoga zakona ogleda i ocjenjuje prigodom njegove praktične primjene, i da se tek tada pokazuju dobre i loše strane nekoga zakona, i njegovi nedostaci i praznine. Naš pozitivni izborni zakon — ma da mu je od strane zakonodavnih faktora bila posvećena naročita pažnja — pokazao je prigodom prošlogodišnjih ožujskih izbora mnogo nedostataka i praznina, o kojima je bilo govora u javnosti — pa i na ovom mjestu, — neposredno prije i neposredno poslije zadnjih izbora. Tako se pokazalo, da ovaj zakon nije riješio mnogih raznih slučajeva, koji bi bezuvjetno trebali da budu predvidjeni jednom jasno formulisanom i izričitom zakonskom odredbom. Takovi nedostaci u zakonu nisu se mogli ukloniti niti kakovim širim tumačenjem odredaba izbornoga zakona, niti analogijom supsumirati pod ma kakovu normu zakona naprosto za to, jer zakon nije pružao nikakova oslona za to. — Dovoljno je istaknuti, da naš izborni zakon ne govori ništa o tome, kako bi se imali popuniti mandati svih izabranih kandidata jedne u cjelini poništene kandidatske liste. To bi mogao da bude slučaj, kada bi se prigodom verifikacije mandata jedne u cjelini izabrane kandidatske liste pokazalo, da nijedan od kandidata dotične liste nema pasivnoga izbornoga prava t. j. da nema uslova predvidjenih za to u čl. 13. izbornoga zakona i čl. 72. ustava. Isti bi slučaj mogao nastupiti, i onda, kada bi narodna skupština poništila mandate jedne cijele kandidatske liste, kojoj je bio nosialc jedan organ javne vlasti bez pasivnoga zakona, koje se istina na prvi pogled ne čine osobito važnima, pokazalo, da je kandidovanjem toga organa javne vlasti kao nosioca dotične liste povrijedjen temeljni princip izbora — sloboda izbora.[1] Ali kako bi se u tome slučaju imali popuniti mandati te u cjelini poništene liste — o tome izborni zakon ne govori ništa, nego u čl. 86. predvidja samo slučajeve upražnjenja pojedinih poslaničkih mjesta. — Poznata je dalje nejasna stilizacija i praznina čl. 85. izbornoga zakona, koji govori o broju izbornih mjesta, u kojima se jedno te isto lice može kandidirati, a ne precizira točno, što se ima razumijevati pod izbornim mjestom — izborni srezovi (koji inače po zakonu ne biraju samostalno poslanike) ili pak izborni okruzi.[2] — Pored ovih i ostalih krupnijih nedostataka i praznina izbornoga zakona, pokazale su se prigodom prošlogodišnjih izbora i druge praznine izbornoga zakona, koje se istina na prvi pogled ne čine osobito važnima, ali koje in concreto mogu poprimiti veću važnost. Da navedem ovdje prazninu čl. 52. izbornoga zakona, — o kojej je nedavno bilo govora na ovome mjestu — gdje je samo predsjednicima biračkih odbora omogućeno i dozvoljeno, da mogu glasati kod drugoga biračkoga odbora, a svi ostali glasači da imaju glasati na glasačkom mjestu svoje općine, u kojoj su po biračkom spisku uvedeni (čl. 49. izbornoga zakona). Prema tome lišen je prava glasa onaj perovodja biračkoga odbora, koji bude morao da vrši službu perovodje na glasačkom mjestu neke druge općine, a ne one, u kojoj je on u biračkom spisku uveden kao izbornik. Time je on indirektno lišen jednoga eminentno političkoga prava — aktivnoga izbornoga prava. Razumljivo je, da ova praznina zakona može da zauzme opasnije forme u srezovima, gdje ima mnogo glasačkih mjesta, a nadležne vlasti, koje dodjeljuju i imenuju perovodje za pojedina glasačka mjesta ne

[1]) O tome, kako bi se najlakše izbjeglo kandidovanju organa javne vlasti, kojima ustav i izborni zakon oduzimlju kandidatsku sposobnost u svrhu zaštite slobode izbora, te prema tome kako bi se izbjeglo poništavanju njihovih mandata i ostalih mandata s njihove liste, kojoj su oni bili nosioci, napisao je g. Slobodan Jovanović u »Arhivu« za lipanj i srpanj 1923. članak, u kome se s odličnom argumentacijom predlaže, da se sudovima dade pravo, (koje oni po sadanjem zakonu nemaju) da odbiju potvrdu one kandidatske liste, na kojoj se nalazi jedan organ javne vlasti bez pasivnoga izbornoga prava.

[2]) Vidi o tom »Izborni zakon« s predgovorom dra. L. Polića str. 18.

budu to imala u vidu, jer se je ne rijetko dogodilo, da je desetak glasova odlučilo o uspjehu jedne kandidatske liste.

Ja ću ovdje da iznesem jednu prazninu izbornoga zakona, o kojoj, koliko je meni poznato, nije bilo do sada govora u javnosti, i koja na prvi mah izgleda od manje važnosti, jer se tiče više tehničke strane provadjanja samih izbora, ali koja može, kako ćemo poslije da vidimo, da jako šteti slobodi izbora, čijemu obezbjedjenju inače služe mnogobrojne odredbe izbornog zakona. Po čl. 53. izbornoga zakona državni odbor odredjuje najdalje 35 dana od dana ukaza o izborima predsjednike biračkih odbora za svako glasačko mjesto, i to u prvom redu sudije, sudske činovnike ili svršene pravnike, a u pomanjkanju ovih i druga lica sa fakultetskom spremom, a ako ni ovih nema dovoljno, onda i lica, koja su svršila koju god stručnu školu, samo ne ona lica, koja su u policijskoj službi. Naznačujući sudije, sudske činovnike ili svršene pravnike kao u prvom redu pozvane za mjesto predsjednika biračkoga odbora, zakonodavac je očito imao u vidu važnost toga položaja za striktno provedenje izbora u smislu zakonskih odredaba, te je za tu dužnost predvidio u prvome redu one, koji ne samo poznaju zakon, nego koji su naučili, da ga štite i pravedno izvršuju, a tek u nedostatku tih pravno izobraženih lica zakon je za to mjesto predvidio ostala lica sa fakultetskom spremom, odnosno kojom stručnom školom. Ali kako je god zakonodavac tom svojom odredbom implicite priznao važnost položaja predsjednika biračkoga odbora za izbore, ipak je u cilju obezbjedjenja slobode i nepristranoga provedenja izbora trebao jasnije da precizira pitanje predsjednika biračkoga odbora, i da jednom izričitom odredbom isključi od toga položaja sva ona lica, koja bi mogla ma bilo čime da štete slobodi izbora.

Zakon je, kako gore navedosmo, isključio od toga mjesta izričito samo one, koji su u policijskoj službi. Ja ovdje namećen pitanje, ne bi li bilo korisno i svrsishodno jednom izričitom zakonskom odredbom od mjesta predsjednika biračkoga odbora za jedno glasačko mjesto isključiti kandidata dotičnog sreza ili nosioca jedne kand. liste u izb. okrugu, u kome se to glasačko mjesto nalazi. Ne bi li jedna takova izričita zakonska odredba bila ne samo korisna, nego upravo neophodno potrebna kako po slobodu izbora, tako i po pravilno i nepristrano vodjenje izbornih funkcija na glasačkim mjestima? Ako se točno uoči položaj, dužnosti i prava predsjednika biračkih odbora, koja mu podjeljuje izborni zakon, onda je jasno, da bi jedna takova izričita zakonska odredba, kojom bi se od mjesta predsjednika biračkoga odbora na izvjesnom glasačkom mjestu isključio kandidat dotičnoga sreza ili nosilac jedne kandidatske liste u dotičnom okrugu, gdje se to glasačko mjesto nalazi, bila ne samo umjesna i korisna po pravilno i zakonito izvršenje izbora na tome glasačkom mjestu, nego se pomanjkanje jedne takove zakonske odredbe može smatrati dapače i jednom praznínom u zakonu. Predsjednik biračkoga odbora na glasačkom mjestu rukovodi sa izborima na dotičnom mjestu zajedno sa ostalim članovima biračkoga odbora, stara se o održanju reda za vrijeme glasanja, pripušta glasače izbornomu aktu, pošto se prethodno uvjerio, da li su unešeni u biračke spiskove, dovodi oružanu pomoć za slučaj nereda na biralištu, stara se oko toga, da ne bi tko na biralištu agitirao, i t. d. Od čovjeka, koji je tri mjeseca strastvene izborne borbe proveo u tome srezu (odnosno okrugu), agitirajući za onu stranku, koja ga je kao svoga kandidata postavila — koji je još sve do u subotu po podne držao vatrene stranačke govore moguće baš u općinama glasačkoga mjesta, na kome će on biti predsjednik biračkoga odbora, pa još možda i u lokalu, gdje će se u nedjelju obaviti glasanje, — omalovažavajući i ponižavajući — na način, kako je to kod nas uobičajeno — sve svoje protivnike, čija će prava u nedjelju na istom mjestu kao predsjednik biračkoga odbora imati da čuva isto onako, kao i prava kandidatske liste svoje stranke, — od toga čovjeka zahtijevati, da u nedjelju u jutro stupi pred glasače i ostale članove biračkoga odbora, a naročito predstavnike lista, dostojanstveno i bez strasti, kao sudac pred zavadjene stranke, bez pokazivanja ma i najmanje naklonosti odnosno odurnosti prema ijednoj od stranaka, koje su na biralištu zastupane sa svojim kutijama — značilo bi od njega tražiti nešto nemoguće. — Veoma je u pitanju, da li će birači i ostali članovi biračkoga, a naročito politički protivnici takova predsjednika biračkoga odbora imati povjerenja u njegov rad; dolazit će nedvojbeno vrlo često s njime u konflikt radi i najmanjih sitnica, što će dakako veoma smetati urednomu provedenju glasanja na tome biralištu, pa — poznavajući vrelu krv našega naroda — vrlo lako dovesti i do kakovih neugodnih posljedica. Suvišno bi bilo isticati daljnje štetne posljedice, koje bi mogle nastupiti uslijed nekorektnoga i pristranoga držanja takova stranačkoga predsjednika biračkoga odbora — pogotovo u slučajevima, gdje su ostali članovi biračkoga odbora nepismeni ljudi, koji i bez daljega stavljaju prst na svaki izborni zapisnik, koji im na potpis podmetne predsjednik.

Kada je izborni zakon u smislu zaštite slobode izbora oduzeo mnogim osobama pasivno izborno pravo — dakle jedno par excellence političko pravo — i kada je zakonodavac u tu svrhu i u svrhu što pravilnijega i zakonitijega provedenja glasanja u zakon stavio mnogobrojne odrebe, onda se moglo jednom izričitom zakonskom odredbom od predsjedništva biračkoga odbora isključiti kandidata sreza odnosno nosioca kandidatske liste u okrugu, gdje se nalazi dotično glasačko mjesto, kada je prema gore izloženom jasno, da on u položaju predsjednika biračkoga odbora može i posredno i neposredno utjecati na birače, i time u konkretnom slučaju više povrijediti slobodu izbora, nego na pr. u § 15. izbornoga zakona navedeni organ javne vlasti, koji bi se protuzakonito kandidirao. — Ali u tome slučaju mogla bi se pojaviti jedna poteškoća. Kako je naime naprijed istaknuto, po čl. 53. izbornoga zakona državni odbor odredjuje predsjednika biračkih odbora najdalje za 35 dana od dana ukaza o izborima, a pošto se kandidatske liste po čl. 33. izbornoga zakona mogu podnositi sve do 25 dana prije dana izbora, to logično državni odbor, odredjujući predsjednike biračkih odbora za pojedina glasačka mjesta, ne može znati,

da li će za jedno glasačko mjesto odrediti možda nekoga, koji će u srezu (ili okrugu), gdje se to glasačko mjesto nalazi, biti sreski kandidat (ili nosilac) neke kandidatske liste. Ali tome bi se vrlo lako dalo pomoći. Jednostavno staviti u dužnost prvostepenim sudovima, kod kojih se kandidatske liste predavaju, i koji ih potvrdjuju, da pri potvrdjivanju kandidatskih lista paze, nije li jedan sreski kandidat (ili nosilac) koje kandidatske liste imenovan već od strane državnog odbora predsjednikom biračkoga odbora za glasačko mjesto u tome srezu (ili okrugu), gdje se kandiduje, pa da u slučaju, ako se to dogodi, odmah izvijesti o tome državni odbor, koji bi onda za dotično glasačko mjesto imao da imenuje drugoga predsjednika biračkoga odbora. Istina u čl. 53. izb. zak. je odredjeno, da su od strane državnoga odbora imenovani predsjednici bir. odbora dužni u roku od 10 dana od dana, kada je raspored državnoga odbora izišao u »Službenim Novinama«, predati molbu, da ih se razriješi te dužnosti, ako navedu uzroke, zbog kojih se ne mogu primiti te dužnosti. Ali time je prepušteno volji pojedinih predsjednika biračkoga odbora, da li će se na toj dužnosti zahvaliti, ako bi se kandidovali u srezu odnosno okrugu, u kome se nalazi glasačko mjesto, gdje će oni biti predsjednici biračkoga odbora, te je vrlo malo vjerojatno, da će to oni učiniti, jer im se pruža prilika, da na sâm dan izbora učine mnogo i sebi i kandidatskoj listi svoje stranke. S toga bi na to trebalo paziti po službenoj dužnosti i takove imenovane predsjednike biračkoga odbora sa dužnosti, na koju su postavljeni, smijeniti na vrijeme. A osim toga, ako bi dotični imenovani predsjednici biračkoga odbora i smatrali, da je njihov položaj kao kandidata sreza (ili nosilaca) izvjesne kandidatske liste inkompatibilan sa mjestom predsjednika biračkoga odbora u tome srezu (ili okrugu), gdje se kandiduje, ipak ni u tome slučaju ne bi se oni mogli po svojoj molbi te dužnosti riješiti, jer se molba za razriješenje od te dužnosti, kako je naprijed istaknuto, po čl. 53. izbornoga zakona mora predati najdulje u roku od 10 dana od dana, kada je raspored predsjednika biračkoga odbora izišao u »Službenim Novinama«, a u to vrijeme i ne znaju pojedini imenovani predsjednic biračkoga odbora, da li će kandidovati u tome srezu (ili okrugu), gdje su imenovani predsjednicima biračkoga odbora, jer se još mnogo kasnije — sve do 25 dana prije izbora mogu predavati kandidatske liste. I to mnogo govori za gore izneseno mišljenje, da bi se na to trebalo paziti po službenoj dužnosti prigodom predaje i potvrdjivanja kandidatskih lista, i odmah imenovati drugoga predsjednika biračkoga odbora, ako bi već imenovani kandidovao u jednom srezu (ili kao nosilac liste u okrugu) gdje se nalazi glasačko mjesto, za koje je kao predsjednik biračkoga odbora bio odredjen.

Da izbori budu ono, što jesu i što treba da budu, t. j. pravi izražaj narodne volje, — moraju se voditi slobodno. Jedna izričita zakonska odredba, kojom bi se kandidati sreza ili nosioci jedne kandidatske liste u izbornom okrugu isključili od mjesta predsjednika biračkoga odbora za glasačko mjesto, koje se nalazi u tome srezu odnosno okrugu, bila bi

prema gore izloženomu još jedna garancija više ne samo za pravilno i zakonito izvršenje izbora u tome srezu odnosno okrugu nego i za slobodu njihovu.

Pravosudje.

a) Gradjansko.

Za vodjenje parnica o nekretninama, s posredovanjem kojih je bilo skopčano do god. 1848. izvršivanje sudbenosti, jest kot. sud apsolutno nenadležan.

Rješidba stola sedmorice od 14. lipnja br. 1448.

U parbenom predmetu A. G. iz B., tužitelja, protiv I. N. iz B. tuženika radi priznanja prava vlastnosti i ustupa u posjed nekretnina dotično djela plemićkog dobra, s posjedovanjem kojega je bilo skopčano do god. 1848. izvršivanje sudbenosti, spp., u kojem je kotarski sud u K. odlukom od 5 svibnja 1922. br. 6407 gr. s razloga, što tužitelj tužbom potražuje priznanje prava vlasništva i ustup u posjed djela nekretnina, o kojemu se gruntovne knjige vode kod sudbenoga stola u Bjelovaru, te što je prema tome za ove nekretnine kao plemičko dobro po §. 48. sudovnika nadležan sudbeni stol, — postupak radi nenadležnosti suda dokinuo i tužitelja na nadležni sudbeni stol u Bjelovaru uputio; — a

banski stol povodom utoka tužitelja A. G. rješidbom od 26. listopada 1922. br. 19349 prvosudnu odluku ukinuo i prvostepenom sudu naložio, da uskladni zapisnik u ponovni pretres uzme i dalje po zakonu postupa; i to napose s razloga, što tuženi nije na prvom ročištu, a prije odgovora stavio prigovor nenadležnosti, već očito prekasno u drugotnici;

stol sedmorice: vidiv da se prema §-u 50. gradj. sudovnika i obzirom na §. 48 al. 2 sudovnika tužbe, kojima je predmet stvarno pravo na dobro negibivo, mogu jedino podizati kod molbe realne; — vidiv, da obzirom na §. 2 gradj. sudovnika nije odlučno, kada je stavio tuženi prigovor nenadležnosti suda, kada već iz samoga zakona proizlazi, da nadležan sud može biti samo onaj, koji vodi o nepokretnim dobrima javne knjige, a prema tomu, da je kr. kot. sud u Bjelovaru absolutno nenadležan za rješenje ovoga spora; — vidiv, da je prvostepeni sud prema stanju spisa i po zakonu ispravno izložio nadležnost sudbenoga stola u Bjelovaru; — našao je: povodom utoka ispravno previdnoga utoka tuženoga I. N. preinačiti napadnutu rješidbu banskog stola, te uspostaviti onu prve molbe. — Trošak pravnoga lijeka ima tuženi sam nositi, jer ga protustranka nije skrivila, a inače manjkaju uvjeti §-a 316 grpp.

Posjednik jedne kat. čestice, kojemu je posjed u pogledu jednog od suvlasnika pošten, stiče dosjelošću njegovo pravo suvlasništva na idealni dio te čestice.

Rješidba stola sedmorice od 20. srpnja br. 1688.

U usmeno raspravljenoj parnici St. N. iz P., tužitelja protiv A. T. i Lj. R. iz V., tuženima radi priznanja prava vlasnosti nekretnina spp., u kojoj je kotarski sud u V. osudom od 29. svibnja 1922. br. 5695/gr. sudio:

Tužitelj St. N. se odbija sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom, da su mu tuženi dužni priznati s naslova dosjelosti pravo vlasništva na katastralnu česticu br. 1418 livadu Klanac u Njivi sa 1083 čtv. hv. upisanu u grutovnom ulošku br. 228 porezne općine P., te mu izdati tabularnu ispravu sposobnu za uknjižbu toga prava odnosno trpiti, da takova osuda zamijeni; — naprotiv dužan je tužitelj tuženima naknaditi parbene sa 687 K. obredjene troškove u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; —

banski stol povodom priziva tužitelja St. N. osudom od 9. studenoga 1922. broj 14961 njegov priziv otputio, te potvrdio napadnutu osudu prvostepenoga suda; —

stol sedmorice je našao povodom izvanrednoga previda tužitelja St. N. obje suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i suditi: Tužene A. T. i Lj. R. dužne su priznati tužitelju St. N. dosjelošću stečeno pravo suvlasništva na 1/5 dijela čestice katastralni br. 1418 livade Klanac u Njivi, upisane u gruntovnom uložku br. 228. općine P., te mu izdati ispravu sposobnu za uknjižbu tog njegovog prava suvlasništva na spomenutu česticu odnosno dopustiti, da tu ispravu zamijeni ova osuda — u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe. — Nasuprot se tužitelj St. N. sa viškom svoga zahtjeva u pogledu ostalih 4/5 dijela prijeporne čestice odbija, a parbeni troškovi svih triju molba medju strankama prebijaju.

Tužitelj St. N. kao bivši sututor sadanjih tuženica tada malodobnih A. T. i Lj. R., rodjenih N. te mldb. Mare i Jule N., znao je i morao je znati, da su sve ove tadanje malodobnice suvlasnice prijeporne čestice katastralni broj 1418, te da on njihove suvlasničke djelove bez njihove privole kao i privole suda kao štitničke oblasti ne može ovlašteno uzeti u posjed, niti mu ove može njihova mati udova N. u posjed predati; po čemu se on naprama sadanjim tuženima, kao tadanjim suvlasnicima i kašnijim sljednicima M. i J. N. ne može osnovano pozivati na dosjelost u pogledu ovih suvlasničkih dijelova. — No nije prijeporno, da se tužitelj već od konca godine 1888. pa do dana podnešene tužbe prim. 12. ožujka 1919. nalazi sam u neprekidnom posjedu prijeporne čestice, dakle i 1/5 dijela bivše prije suvlasnice P. udove N., koji je dio tek temeljem darovnoga ugovora od 30. svibnja 1913. gruntovno prenesen na sadanje tužene. Tužene nisu ni ustvrdile, da su se kroz gornje vrijeme preko 30 godina ikada u posjedu ili suposjedu prijeporne čestice nalazile.

Budući da po zakonu nije isključeno stečenje vlasništva suvlasničkoga dijela pojedinog suvlasnika dosjelošću; a u pogledu 1/5 dijela čestice katastralni broj 1418, pripadajuće tad udovi N., ne može se uzeti dokazanim nepoštenje posjeda tužiteljeva, čim i same tužene dopuštaju, da mu je ova prijepornu česticu prodala, premda tužitelj po §. 1477. o. g. z. nije ni dužan dokazati svoj zakonski naslov, to se barem u pogledu ove 1/5 dijela prijeporne čestice ukazuje zahtjev tužitelja na zakonu osnovanim, pak su nižestepene osude, koje zahtjev tužbe u cijelosti odbijaju, u očitom protuslovlju sa spisima. — Valjalo je stoga po §. 335. grpp. povodom izvanrednoga previda tužitelja St. N. obje suglasne osude nižestepenih sudova preinačiti i suditi, kako je navedeno u tenoru ove vrhovne osude. Izreka o preboju parbenih troškova svih triju molba osnovana je na §. 576. grpp.

Nadopuna ostav. rasprave imade se temeljem §§. 3, 29 i 179. izvpp. povjeravati kr. javnim bilježnicima.

Rješidba stola sedmorice od 7. prosinca 1923. br. 3322.

Kot. sud u V. G. vidiv, da je odlukom njegovom od 24. prosinca 1912. br. 18.968 gr. ostavinska rasprava iza pok. T. B. iz B. kbr. 147 dovršena, vidiv da su pokojnikove pokretnine u ukupnoj vrijednosti od K 4.500.— bile nepoznate, to svojom odlukom od 20. prosinca 1921. br. 15361. gr. Os. 1912./54. taj naknadno pronadjeni imetak uručuje u vlastnost prema prvobitnoj urudžbenoj izpravi odnosnim nasljednicima, a kr. javnomu bilježniku za provedbu te nadopune dopituje pristojbu od K 152.—.

Banski stol uslijed utoka kr. javnoga bilježnika protiv dijela prvosudne odluke radi prenisko obredjene pristojbe potvrdio ju je svojim rješenjem od 14. veljače 1922. br. 20933. IV. 849/1922. otputivši utok, jer da je odnosna pristojba primjereno odmjerena, a — povrh toga — da se o naknadno pronadjenoj imovini prema ustanovi §. 179. izvpp. ne ima voditi nikakova posebna rasprava, već tek provesti posebni izvidi, koje je imao sam sud provesti, ne pak spise ustupiti kr. javnomu bilježniku, da isti raspravu nadopuni, čime se samo suvišni troškovi prouzročuju.

Stol sedmorice povodom žaobe ništovne i izvansudno previdnoga utoka kr. javnoga bilježnika svojom rješidbom od 7. prosinca 1923. br. 3322, vidiv, da ne stoji razlog pobijane rješidbe drugostepenoga suda, da se po §. 179. izvpp. o naknadno pronadjenoj imovini imadu tek provesti eventualno potrebni izvidi po samom sudu a ne po javnom bilježniku — vidiv, da § 179. izvpp. o naknadno pronadjenoj imovini imade provesti potrebito uredovanje, od kojega s obzirom na ustanove §. 3 i 29. istoga zakona nisu isključeni javni bilježnici; vidiv, da se iz toga razloga ne može po zakonu opravdati uskrata troškova zatraženih po javnom bilježniku; vidiv, da su neke stavke troškovnika, napose stavka o uredovanju obavljenom 16. studenoga 1921. te sastavljanje pokojnikova iskaza očito prenisko obredjene; obnašao je obe pobijane suglasne niže stepene odluke preinačiti i kr. javnomu bilježniku kao sudbenomu povjereniku za naknadno provedeno uredovanje glede kasnije pronadjene imovine odrediti trošak sa ukupno 58 dinara kao i trošak pravnoga lijeka sa 25 dinara i platež istih naložiti očitovanim nasljednicima za 14 dana pod prijetnjom ovrhe. Priopćio **dr. Z. Cuvaj, Vel. Gorica.**

Za zabranu na pokretnine, koje se nalaze u posjedu zabranjenikovu, nije potrebna specifikacija pokretnina.

Rješidba bans. stola od 29. rujna 1923. br. 18679.

Na molbu tt. N. D. iz G. protiv M. R., trgovca iz O. za zabranu na pokretnine, koje se nalaze u posjedu zabranjenikovu u njegovu stanu i u njegovoj trgovačkoj radnji, radi 15.036 K. spp. izašlo je rješenje sudbenog stola u G. od 17. veljače 1923. br. 549/gr., kojim se odbija moliteljica sa njenim zahtjevom iz razloga, jer moliteljica zabrane nije navela točno, koje predmete kani staviti pod zabranu, premda ih mora točno navesti u smislu zadnje alineje § 408 gpp.

Banski stol svojim rješenjem od 29. rujna 1923. br. 18679/gr. obnašao je povodom ništovne žaobe i utoka moliteljice zabrane tt. N. N. u G. napadnutu odluku ukinuti po § 342 gpp., uvaživši, da je moliteljica svojom hitnom molbom

de praes. 20. list. 1921. br. 5292/gr. zamolila zabranu na pokretnine M. R. trgovca iz O. radi dužnih 15.036 K spp., naročito na one, koje će se pronaći u njegovoj trgovačkoj radnji i u njegovu stanu u O., uvaživši, da je moliteljica pokretnine, koje se imadu uzeti pod zabranu, a koje posjeduje dužnik M. R., dosta tačno naznačila time, što je navela prostorije, u kojima se nalazi trgovačka roba i pokućtvo...

Priopćio **dr. P. Lapčević**, Gospić.

b) Kazneno.

Po intenciji §. 305 k. p. može se pod uvjetima u istom §-u naznačenim dozvoliti povratak u stanje predjašnje i za popunjenje pravodobno prijavljene žaobe ništovne, ako u prijavi nisu bili naznačeni razlozi ništavosti.

Rješidba stola sedmorice od 3. studenoga 1922. br. 2526.

Stol sedmorice kao sud kasacioni povodom molbe optuženoga S. M. za povratak u stanje prijašnje za izvedenje odnosno popunjenje prijave njegove ništovne žaobe proti osudi sudbenoga stola u Ogulinu od 12. prosinca 1921. I. 772/1921, kojom je isti optuženik proglašen krivim zločinstva ubojstva, označ. u §. 140 k. z., te radi toga osudjen po §. 142. stav. I. k. z. na kazan teške tamnice u trajanju od 5 (pet) godina, našao je po saslušanju kr. državnog nadodvjetnika optuženiku S. M. na njegovu pomenutu molbu dozvoliti povraćaj u stanje predjašnje za popunjenje prijave žaobe ništovne pa ujedno ovu žalbu po §. 282. stav. IV. sl. b) k. p. odbaciti. (Zatim slijedi rješenje o prizivu, što se ispušta.)

Razlozi.

Optuženomu Simi M. uspjelo je preslušanjem svjedoka M. Š-a dokazati, da je rok za podnešenje pravodobno na glavnoj raspravi prijavljene žalbe ništovne promašio bez krivnje vlastite i bez krivnje zastupnika, jer iz iskaza svjedoka i branitelja optuženikova M. Š-a slijedi, da je on za optuženika pravodobno izvedenu ništovnu žalbu predao nepreporučeno na poštu u Krnjaku, ali da ta žaoba poštom nije stigla sudbenomu stolu, nego se je morala na pošti izgubiti. Po intenciji §. 305 k. p. ima se pod uvjetima tamo naznačenima dozvoliti povratak u stanje predjašnje i za popunjenje pravodobno prijavljene žaobe ništovne, ako u samoj prijavi nisu naznačeni, kao u ovom slučaju, razlozi ništavosti, kako je to u §-u 281. stav. I. k. p. propisano — pak je s razloga navedenih valjalo optuženiku na njegovu molbu po §. 305 k. p. dozvoliti povratak u stanje predjašnje za popunjenje prijave ništovne žaobe.

Uslijed toga je žaoba ništovna optuženikova nakon toga u pretres uzeta. (Ostalo se ispušta.)

Po § 143. k. z. odgovara i onaj, za koga je ustanovljeno, da je prigodom tučnje odnosno zlostave nanio makar i samo lahku ozljedu.

Rješidba stola sedmorice kao suda kasacionoga od 26. listopada 1922. br. 2547.

Sudbeni stol u P. sudio je osudom od 16. svibnja 1922. I. 102—1922. M. D. krivnje: a) da je u noći od 31. prosinca 1921 na 1. siječnja 1922. u T

ako i ne u nakani usmrtbenoj, a to ipak inom neprijateljskom namišljaju tukao kolcima A. V. sa dvojicom neustanovljenih ortaka, te mu nanijeli osim lahke ozljede na lijevoj strani tjemena, teške ozljede na desnoj nadlaktici i još na desnoj strani prsiju s prelomom petoga rebra tešku i životu pogibeljnu ozljedu, usljed koje je radi nastupivše upale pluća A. V. dne 11. siječnja 1922. preminuo, a da se nije moglo ustanoviti, tko mu je ovu ozljedu nanio; — b) da je istom zgodom udario kolcem V. Š. po kosti na lijevoj sljepočici nad vrškom lijeve uške, nanio mu laku povredu tijela sa smućenjem zdravlja i nesposobnosti za izvršivanje zvanja za vrijeme ispod 20 dana;

pak je počinio činom pod a) zločinstvo teške tjelesne ozljede, označeno u §. 143. k. z., a činom pod b) prekršaj suprot sigurnosti tjelesnoj označen u §. 411. k. z. te se radi toga osudjuje po §. 143. k. z., a obzirom na §. 35. k. z. na osamnaest (18) mjeseci teške tamnice, da po §. 330. k. p. nosi troškove kaznenoga postupka i ovrhe kazni, koji se po §. 332. k. p. proglašuje utjerivima, napokon da po §. 310. k. p. plati u ime odštete i to M. udovi V. za liječenje 400 dinara, za pogreb 250 dinara, nadalje u ime odštete za gubitak supruga 500 dinara, te malodobnoj djeci pokojnoga A. V. i to: P., J., A. i A. svakomu po 500 dinara, odnosno sveukupno 3650 dinara, nadalje V. Š. za liječenje 125 dinara, dočim se M. udova V. po §. 307. k. p. sa viškom svoga odštetnoga potraživanja otpućuje na redoviti put parbe.

Stol sedmorice kao sud kasacioni našao je po saslušanju državnoga nadodvjetnika žalbu ništovnu optuženoga odbaciti, a povodom priziva njegova zbog prestrogo dosudjene mu kazni po §. 292. k. p. sniziti ovu od osamnaest mjeseci na jednu godinu teške tamnice, dok se priziv njegov zbog izreke o naknadi štete po §. 291. k. p. otpućuje i u tom dijelu potvrdjuje osuda prvostepenog suda.

Razlozi.

Optuženi M. D. pobija osudu prvostejenog suda s razloga ništovnih točke 4., 5., 9. slovo a) i 10. §. 277. k. p. Niština po točki 4. da se nalazi u tom, što je sud odbio predlog, da se presluša još jedan liječnički vještak, jer da si dva nalaza i mnijenja, koja su dana u pripremnom postupku, protuslove. Uvaži li se, da je već prvostepeni sud dovoljno obrazložio, zašto tom predlogu nije udvoljio, uvaživši, da se oba ova nalaza i mnijenja samo dopunjuju, te da je drugi nalaz i mnijenje podrobniji, što je i razumljivo, kada je ovaj donesen poslije paranja trupla i nastupile upale pluća; uvaživši, da donesenim zaključkom nisu zanemareni takovi zakoni ili takova načela postupka, na koja sud ima paziti već po bitnosti postupka, koji pruža garanciju i za kazneno gonjenje i z obranu, to se ova ustvrdjena niština ukazuje neosnovanom.

U pogledu niština po točki 5. navodi se u žalbi ovo: 1) da je zapisnik o glavnoj raspravi kratak i površan, a osobito u pogledu iskaza svjedoka V. Š., za kojega se navodi, da iskazuje suglasno sa zapisnikom dn. broj f-17.; — nadalje, da osuda nije u skladu sa raspravnim zapisnikom, kada veli, da je taj svjedok kazao, da su pokojnomu A. V. iza lake ozljede na glavi nanijela trojica teške ozljede; — 2) da je osuda u protuslovlju sa spisima, kada tvrdi, da su svjedokinje M. V. i još druge tri svjedočile, da je žalilac pokojnoga V., kada je ležao na zemlji, tukao. Uopće da nije dokazano ničim, da bi žalilac pokojnoga V. tukao, kada je ovaj pao po zadobivenoj lakoj ozljedi.

Što se tiče pod 1) navedenih okolnosti navesti je, da se iz zapisnika o glavnoj raspravi jasno razabire, da iskaz svjedoka V. Š. nije suglasan sa onim u istrazi, a prvostepeni sud je uzeo za podlogu svojoj osudi iskaz svjedoka V. Š. deponiran na glavnoj raspravi u savezu sa iskazom oštećenika A. V. danim u istrazi. Prema tome se iz samoga raspravnoga zapisnika vidi, da iskaz V. Š. nije suglasan sa onim u istraži. Istinit je navod, da se iz raspravnoga zapisnika ne vidi, da bi svjedok V. Š. iskazao, da su trojica napadača udarala po A. V. poslije toga, kako mu je zadana laka ozljeda na glavi, koju je dobio, dok je stajao, nu ta okolnost ne čini ništine po točki 5., jer ni u §. 267. K. p. nije propisano, da zapisnik ima sadržavati doslovne izjave stranaka, pa se stoga ne može tvrditi, da su navodi razloga osude neispravni lih stoga, što isti navodi nisu ubilježeni u zapisniku o glavnoj raspravi. — U ostalom taj iskaz svjedoka V. Š. nije osamljen, jer je i oštećeni A. V. u istrazi pod prisegom potvrdio, da su ga poslije udarca po glavi trojica nemilosrdno udarali kolcima, sve dok se nije onesvijestio.

Svjedok V. Š. ublažio je svoj iskaz na glavnoj raspravi u pogledu M. D. u toliko, da ne tvrdi, da je medju onom trojicom, koji su V., kada je ležao tukli, bio prisutan i M. D., nu prvostepeni je sud i unatoč toga došao do uvjerenja, da je optuženi M. D. ipak bio medju onom trojicom, koji su V. udarali i poslije zadobivene lake ozljede na glavi, te to dovoljno obrazložio. Ne stoji dakle tvrdnja žalioca, da osuda na tvrdi, da je on tukao pokojnoga V. i poslije toga, kako je pao na zemlju.

Ad 2). U osudi prvostepenog suda ne veli se, da su svjedokinje M. V. i ostale tvrdile, da je optuženi tukao pokojnog V., kada je ležao, već se nasuprot u osudi navodi, da je optuženi M. D. vikao: »sedmorica pucajte«. Prvostepeni je sud, kako iz iskaza svjedoka V. Š., tako i iz iskaza M. V. i drugova zaključio, da je optuženi M. D. bio i medju onom trojicom, koji su tukli V., makar ti svjedoci o toj okolnosti ne iskazaše, no uza sve to ne može se reći, da postoji protuslovlje izmedju navoda osude i izjava svjedoka, jer je sud crpao to uvjerenje iz njihovih iskaza i uspjeha glavne rasprave. Pošto dakle izreka suda o odlučnim činjenicama nije nerazgovjetna ili nepotpuna ili sama sa sobom u protuslovlju, pošto isto tako ne postoji znatno protuslovlje izmedju navoda rješidbenih razloga te sudbenih izjava stranaka na glavnoj raspravi, to se ne ukazuje žalba osnovana ni po točki 5.

U pogledu točke 9. slova a) i 10. navodi žalilac, da propis §. 143. k. z. ne može doći do primjene, čim se zna za opseg njegiva djelovanja. On da ne može odgovarati za tešku ozljedu, kada je zadao samo laku, a pogotovo, kada je ova laka ozljeda i vremenski odijeljena od kasnije zadanih teških i smrtonosne ozljede. Prvostepeni sud uzeo je utvrdjeno, da je žalilac u neprijateljskom namišljaju prvi započeo zlostavu udarivši V. kolcem po glavi i ozlijedivši ga lako, da je i poslije toga poviknuo: »sedmorica pucajte«, te da je na ozlijedjenog već V. navalio još sa neustavljenom dvojicom, zadavši mu tom zgodom, a da se nezna tko, osim teške tjelesne ozljede i smrtonosnu ozljedu. Takovim postupkom učinio je optuženi M. D. doista zločinstvo teške tjelesne ozljede po §. 143. k. z., jer je utvrdjeno, da je položio ruku na pokojnoga V., a ne zahtjeva se vjerojatnost ili mogućnost, da bi mu i smrtnu ozljedu zadao odnosno bar zadati mogao.

Nu kada bi se i uzelo, da je žalilac zadao pokojnom V. samo laku tjelesnu ozljedu, to bi ipak i za taj slučaj, po slovu zakona, bila osuda opravdana, jer nema sumnje, da je žalilac zlostavu započeo udarcem po glavi A. V. tako, da je ovaj na zemlju pao, te time otpornu njegovu snagu umanjio, djelovanje navale ojačao

i doprinjeo tim do uspjeha, koji je nastao, kada su se drugovi A. V. razbježali te se navala opet završila na njem, jer je uslijed starosti i ozljede zaostao, te se dobavio i novih ozljeda, a medju njima i jedne smrtonosne, a da se ne zna od koga. Nema nikakova osnova drugi napadaj na A. V. samostalno presudjivati kao posebno djelo, koje ne bi stajalo ni u kakovoj vezi sa prvim napadajem učinjenim po žalitelju. Pošto je žalilac i fizički kod zlostave sudjelovao i neposredno navalu započeo, to se je svakako imao primijeniti propis §. 143. k. z.

Valjalo je stoga žalbu ništovnu optuženog kao neosnovanu po §. 282. stavka 1V. slovo b) k. p. odbaciti. Što se tiče priziva optuženog zbog izreke o kazni, to se dosudjena kazan ukazuje prestrogo odmjerenom, pa ju je valjalo primjereno sniziti, kako je to u dispozitivnom dijelu osude ovog vrhovnog suda i učinjeno. Konačno što se tiče priziva zbog naknade štete, to je ovaj valjalo po §. 291. k. p. otputiti, jer je optuženik osudjen zbog zločinstva, a u takovu slučaju odgovaraju po §. 1302 stavka 2. ogz. svi dionici solidarno za štetu.

Sama želja ili mogućnost, da optuženik dobije manju kaznu, nisu dovoljne, da se postavi porotnicima eventualno pitanje po §-u 320. k. p.; treba, da budu ustvrdjene činjenice, po kojima bi, da su istinite, optuženikovo djelo palo pod drugi kazneni zakon, koji bi bio blaži od onoga, što ga navadja optužnica. Vanbračan otac je u silaznoj* rodnoj vezi sa svojim vanbračnim djetetom.

Rješenje stola sedmorice, odjel. B., od 20. travnja 1923. K 1. 315/22.

Stol sedmorice, odjeljenje B, rješavajući o ništovnoj žaobi optuženika M. B. protiv presude okružnoga kao porotnoga suda u Šibeniku dneva 18. studenoga 1922. posl. br. Vr. VII. 284/22-58, kojem je bio priznat krivim zločina po §§. 5 i 134. k. z. presudio je:

Ne udovoljuje se žalbi ništavosti, te je žalitelj dužan, da naknadi eventualne troškove kasacionoga postupka.

Razlozi:

Ništovna žalba navadja, da su porotnici u postupku, zavedenom po §. 327 k. p., izjavili želju, da im se za optuženika postavi jedno eventualno pitanje, izrazivši svoju misao, da bi on mogao biti kriv u toliko, što je postavši ocem djeteta, koje je nosila optuženica, prepustio spriječiti umorstvo toga djeteta, da je na to branitelj primjetio, da porotnici žele, da im se postavi pitanje u pravcu zločina §. 212. k. z. ili da svakako traže jedno pitanje, koje bi djelo optuženika privelo pod jedan kazneni zakon, koji bi bio blaži od onoga, koji je naveden u optužbi, a da predsjednik nije uvažio tu želju, davši pouku, pravno netočnu, da u ovom slučaju može biti primijenjen samo zakonski propis naveden u optužnici, ako postoji krivična odgovornost optuženika. Time, kaže ništovna žalba, povrijedjene su odredbe §. 320. i 327. k. p.; a što je još teže predsjednik je prepustio, da o toj želji porotnika raspravlja na otvorenoj sjednici, e da se o tome donese zaključak. O svemu tome nije bilo ni traga u spisima, te iako je bila dužnost branitelja, da zatraži od suda prvoga stepena, da utvrdi gornje činjenice, kada se na njima osniva

* Čini se, da bi ovdje morala stajati riječ »uzlaznoj« (§ 131. k. z.), iliti »usbodnoj« (§ 65. o. g. z.), jer je otac prema djetetu u uzlaznoj ilitu usbodnoj lozi srodstva upravne linije, dok je dijete prema ocu u silaznoj (§ 131. k. z.) iliti nisbodnoj (§ 65. o. g. z.) lozi srodstva upravne linije (Opas. uredn.).

ništovna žalba, ipak je kasacioni sud smatrao potrebnim, da u ovom pogledu zatraži obavijesti.

Okružni sud u Šibeniku izvijestio je dne 31. ožujka 1923. Vr. VII. 284/22.65, da su na poziv prvaka porotnika pošli u vijećnicu predsjednik, državni odvjetnik i oba branitelja, da su porotnici izrazili želju, da za optuženika bude postavljeno pitanje, koje odredjuje blažu kaznu, da su predsjednik, državni odvjetnik i branitelj izmijenili medjusobno o tome misli, da je nakon toga predsjednik saopćio porotnicima, da im se jedno takvo pitanje ne može dati i da su zatim izašli iz vijećnice, a da nitko od prisutnih nije postavio zahtjev, da se vrhu ovoga incidenta sastavi zapisnik, pa da se nije raspravljalo vrhu toga, jer se smatralo, da se nije obistinio slučaj 4. stavka §. 327 k. p. Pogriješilo se je obzirom na jasne odr. §. 327 k. p., što u vijeć. nije ušao takodjer zapisničar, što o dogodjajima u vijeć., a osobito o izjavi predsj. glede zatraženoga još jednoga pitanja nije bio sastavljen zapisnik i što predsj., kada su porotnici zatražili, da im se postavi još jedno pitanje, da se dakle popune pitanja, nije preotvorio sjednicu, e da sud o tome donese odluku. Ali sve te pogrješke, zbog kojih u prva dva pravca nema žalbe, ne sačinjavaju kakvu ništavost po §. 344 k. p.

No valja riješiti dva pitanja istaknuta u žaobi, naime je li povredom §. 320 k. p. bilo propušteno staviti porotnicima koje eventualno pitanje i je li im predsjednik dao u vijećnici pogrješnu pravnu poduku. U prvom slučaju ticalo bi se razloga ništavosti po §. 344 br. 6 k. p., koji se može obistiniti iako nisu stranke u tom pravcu učinile kakav predlog na raspravi, bez obzira na kakve želje porotnika i izjave predsjednika, a u drugom radilo bi se o razlogu ništavosti po §. 344 br. 8 k. p. Ništovna žalba ne navadja ove ništovne razloge po broju, ali ih ističe jasnim upućivanjem. O povredi §. 320. k. p. dotično o razlogu ništavosti po § 344 br. 6 k. p. ne može u ovom slučaju biti govora, jer da se postavi eventualno pitanje nije dosta izraziti želju, da bude postavljeno jedno pitanje, po kome optuženik može da dobije manju kaznu, nego treba u smislu §. 320. k. p. da budu utvrdjene činjenice, po kojima bi, da su istinite, djelo, upisano u grijeh optuženiku, palo pod drugi kazneni zakon, koji nije stroži od onoga, koji je naveden u optužbi. Ne može se postaviti jedno pitanje samo zato, da optuženik bude blaže kažnjen unatoč tome, da se dotična kaznena odredba ne može primijeniti na tuženo djelo. Obrana navadja doduše, da se je imalo postaviti porotnicima pitanje u pravcu zločinstva, po §. 212 k. z., ali na raspravi nije izbila kakova činjenica, koja bi opravdala postavljanje takva pitanja, a i sama obrana nije svela i nije kadra, da svede istaknuto pitanje na potrebno činjenično stanje toga zločinstva. Izjava, koju je dao predsjednik u vijećnici ne sadržaje pravnu poduku u smislu §§. 325 i 327 k. p., ali sve da se može smatrati takovom, bila bi ispravna, jer po onome, što se je gore kazalo, nisu postojale pretpostave, da se postavi kakvo eventualno pitanje.

Ništovna žaoba ističe i razlog ništavosti §. 344 br. 11 k. p., jer da se nije smio primijeniti teži kazneni stavak §. 137 k. p., budući prema optuženiku nije umoreno dijete u silaznoj srodnoj vezi, kad nije poteklo iz zakonitoga braka. Ali § 137. k. p. ne pravi razlike izmedju bračnoga i vanbračnoga srodstva, a da se i vanbračnoga oca ima smatrati u silaznoj rodnoj vezi sa svojim vanbračnim djetetom proizlazi iz §§. 65. i 756. o. g. z. 131, 153, k. z. Valjalo je stoga odbaciti ništovnu žalbu.

Obilježje »svoje koristi radi« po §. 171. k. z. sastoji već u protupravnom prisvojenju tudje stvari od vrijednosti i u raspolaganju snjom, kao da je kradljivčevo vlasništvo.

Rješenje stola sedmorice, odjel. B., od 21. pros. 1922. K 1. 225/22.

Stol sedmorice, odjeljenje B., rješavajući o ništovnoj žaobi državnoga odvjetništva protiv presude zemaljskog kao presudnoga suda u Šibeniku dneva 17. kolovoza 1922.posl. br. Vr. 25/22-51. u koliko je istom optuženik M. S. bio riješen u smislu §. 259 br. 3 k. p. od optužbe zbog zločina po §§. 171. i 174. I c k. s. nakon provedene javne rasprave, presudio je:

Udovoljuje se žalbi ništavosti državnoga odvjetništva i suviše primjenom §. 290. k. p. ukida se pobijana presuda, u koliko je optuženik bio riješen od optužbe zbog zločina kradje, predvidjenoga u §§. 171., i 174. I c k. z., i priznat krivim prestupljenja po §. 94. s. k. z., ukida se takodjer u izreci o kazni ne dirajući u ostali sadržaj presude — te se optuženik M. S. proglasuje krivim:

1. zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I c k. z., počinjenoga time, što je dne 18. siječnja 1922. na putu izmedju Starigrada i Obrovca u položaju zvanom »Knjaževac« radi svoje koristi i bez privole posjednika, vojnika Živadina P., prigodom nesreće, koja se ovome desila uslijed napadaja groznice, odnio mu pušku.

2. prestupljenja po §. 93. s. k. z. počinjenog time, što je dne 18. siječnja 1922. na putu izmedju Starigrada i Obrovca u položaju zvanom »Knjaževac« silom protivstao pograničnomu vojniku Ž. P., odredjenomu, da izvrši naredbe vlasti, pri vršenju službe.

Razlozi:

Nštovna žalba državnoga odvjetništva, pozivljući se na razlog ništavosti po §. 281. br. 9a k. z., pobija presudu prvoga stepena samo u toliko, u koliko je optuženik bio riješen od optužbe zbog zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I. c k. z. Žalba je osnovana, Pobijana presuda utvrdjuje, da je vojnika, koji je vodio optuženika, da ga preda carinarnici u Obrovcu, putem spopala groznica tako, da nije mogao ići dalje, da je tada naredio optuženiku, da stane i sjedne pokraj njega i da ga je na to optuženik udario kamenom po glavi prouzročivši mu tešku ozljedu i još veću nesvjesticu, te izvukao mu iz ruke pušku i pobjegao. Zbog ovoga djelovanja bio je optuženik optužen radi zločinstva teške tjelesne ozljedu po §§. 152. i 155a. k. z., prestupljenja po §. 94. s. k. z. i zločinstva kradje po §§. 171. i 174. I c k. z. Ali pobijana presuda osudjuje optuženika zbog prva dva krivična djela, a rješava ga od optužbe zbog zločina kradje, jer se sud nije mogao uvjeriti, da je optuženik time, što je vojniku oduzeo pušku, počinio zločinstvo kradje kao u optužnici, jer da nema dokaza niti proističe, da je on to uradio radi svoje koristi.

Odrješenje optuženika osniva se na pravno pogrješnom shvaćanju obilježja »svoje koristi radi«, predvidjenoga u §-u 171. k. z., te postoji istaknuti razlog ništavosti po §. 281. br. 9a. k. p. I ne gledajući na to, je li korist optuženika sastojala u tome, što je oduzevši vojniku pušku barem mu oteščao, da ga progoni i opet uhvati, kada se osvijesti, te tako sebi osigurao sebi bijeg, nema sumnje, da protupravno prisvojenje tudje stvari od vrijednasti — a puška ima se za cijelo takovom smatrtati — i raspolaganje s njom, kao da je njegovo vlasništvo, sačinjava korist. Što je god optuženik poslije toga učinio s puškom, koja nije bila povraćena

vojniku, pa bilo da ju je zadržao, darovao ili uništio, nema više nikakove važnosti za pojam kradje, jer bi sva ta djela bila taman izraz njegova protupravnoga prisvojenja i raspolaganja tudjom stvari kao svojom. Trajnim oduzećem puške vlasniku došao je do nje i pribavio je sebi na štetu vlasnika i imovinsku korist, njegova se imovina povećala tudjim predmetom od vrijednosti, pa bilo ovo povećanje ma kako prolazno. Postoji stoga i to obilježje, a budući je utvrdjeno, da je kradja bila učinjena, kada je okradjeni bio iznemogao od groznice i pao u još veću nesvijest uslijed udarca optuženikova, dakle prigodom nevolje, koja ga je nadesila, djelo se optuženikovo bez obzira na iznos označuje zločinstvom kradje po §§. 171. i 174. I c k. z., kojega ga je valjalo priznat krivim.

Povodom ove ništovne žaobe uvjerio se je kasacijoni sud, da je bio takodjer povrijedjen kazneni zakon i to na štetu optuženika i da postoji razlog ništavosti po §. 281. br. 10. k. p. u koliko je on bio priznat kriv strože kaznivoga prestupljenja po §. 94. s. k. z. Valjalo je stoga u smislu §. 290. k. p. tako postupati, kao da je optuženik u tom pogledu uložio ništovnu žalbu. Razlika izmedju odredbe §. 93. i one §. 94. s. k. z. sastoji u objektu, jer dok to po §. 94. s. k. z. može da bude svaki činovnik, mora po §. 93. s. k. z. da bude izvršni (egzekutivni) službenik. Prema tome je u tom pogledu odredba §. 93. s. k. z. specijalniji zakon prema onoj §. 94. s. k. z. te je ovu specialniju trebalo i primijeniti.

O odgovornosti po §. 335. k. z. u vršenju nužne obrane.

Rješenje stola sedmorice, odj. B., od 21. prosinca 1922. K 1. 269/22.

Stol sedmorice, odjeljenje B, o ništovnoj žaobi optuženika N. J. protiv presude okružnoga kao presudnoga suda u Kotoru dneva 1. kolovoza 1922. pos. br. Vr. 43/22-30, kojom je bio proglašen krivim prestupka po §. 335. k. z., presudio je:

Udovoljuje se ništovnoj žaobi optuženikovoj, ukida se pobijana presuda u cjelini te se optuženik N. J. rješava u smislu § 259. br. 3. k. p. od optužbe, da je dana 22. studenoga 1922. u Nalježiću držao čvrsto uhvativši u svrhu obrane za držalo od kosira, sa kojim ga je htio udariti po glavi S. M., koji je objeručke držao drugi kraj kosira pri oštrici, te potežući se i otimajući se o kosir zadobio je S. M. dospjevši mu na oštricu nekoliko ozljeda teške naravi na prstima desne i lijeve ruke, koje su ozljede prouzročile 40 dana nerada i da je time optuženik poduzeo djelo, za koje je po naravskim posljedicama istoga, koje svatko razabrati može, mogao uvidjeti, da može prouzrokovati odnosno povećati pogibelj za život i tjelesnu sigurnost oštećenika, koji je uslijed toga zadobio tešku tjelesnu ozljedu, — biva prestupak po §. 335. k z.

Razlozi:

Pobijana presuda utvrdjuje ovo: S. M. navalio je tri puta na optuženika kosirom, da ga udari. Optuženiku je dva puta pošlo za rukom, da mu ga iz ruke otme. Kada je treći put S. M. opet dohvatio kosir i držeći ga pri oštrici zamahnuo protiv optuženika, da će ga držalom kosira udariti po glavi, optuženik uhvati kosir za držalo, da ga ne udari po glavi. Potezali su tako kosir jedan na jednu, a drugi na drugu stranu, a kako je S. M. držao kosir za oštricu, u tom potezanju i otimanju teško se ozlijedio na prstima desne i lijeve ruke.

Presuda prvoga stepena, iako ne nahodi obilježja teške tjelesne ozljede, predvidjenoga u §§. 152., 155a i b k. z., kako je predlagala optužba, već osudjuje

optuženika zbog prestupka, zapravo prekršaja po §. 335. k. z., jer da je optuženik mogao znati, da držeći čvrsto kosir odnosno drmajući se u takovim prilikama sa oštećenikom, može ozlijediti oštećenika, kao što se je u istinu i dogodilo, i da je time poduzeo djelo, za koje je po naravskim psljedicama istoga, koje svatko može razabrati, mogao uvidjeti, da može prouzrokovati odnosno povećati pogibelj za život, zdravlje ili tjelesnu sigurnost. Ovo je mišljenje pravno pogrješno, te ga pravo pobija ništovna žalba na osnovu §. 281. br. 9a k. p. Netom je utvrdjeno, da je S. M. protupravno htio udariti po glavi optuženika kosirom, ovaj je imao pravo, da se brani. Optuženik je potezao kosir, da ga oslobodi iz ruku optuženikovih i da ga s njime udari po glavi. Optuženik je držao i potezao kosir, da spriječi oštećeniku, da ga s njime udari, jer da ga je pustio, bio bi ga udario. Optuženik je po tome bio u vršenju prava nužne obrane, koju nije prekoračio, jer najmanje što je mogao učiniti, da suzbije protupravni napad, bijaše to, da otme napadaču iz ruke orudje, kojim ga je htio udariti. Iako je optuženik takodjer uzročnik ozleda zadobivenih od oštećenika, nije krivac ovih. Oštećenik, koji nije htio pustiti kosir, sam je sebi kriv, što se je ozlijedio. Valjalo je stoga udovoljiti ništovnoj žaobi.

Razsodba je nična po točki 5 § 281 kprr., ko sodni zbor ni vpošteval vseh navedeb, s katerimi je obtoženec pobijal obtožbo. Na vojščake ni uporabna označba § 176 II b, c kz.

Rešenje stola sedmorice, od. B, od 3. maja 1921 l. Kl. 106/21.

Ničnostni pritožbi obtoženca Ivana G-a zoper razsodbo deželnega sodišča ljubljanskega od 28. decembra 1920 l. Vr VII. 2609/20, s katero je bil obsojen zbog hudodelstva tatvine iz §§ 171, 176 II b k. z., je stol sedmorice, od. B, ugodil takoj na nejavni seji po § 5 zakona od 31. decembra 1877 l. štv. 3 drž. zak. za l. 1878, ter je razveljavil izpodbijano razsodbo i odpravil kazensko stvar v ponovno razpravo in presojo na okrajno sodišče ljubljansko.

Razlogi:

Pritožbi ničnosti obtoženca, ki uveljava poleg drugega tudi ničnostni razlog §-a 281 št. 5 k. p. r. ni moč odrekati opravičnosti. Po pravici namreč pritožba očita ispodbijani razsodbi, da sodni zbor ni navedel nikakega razloga, zakaj da smatra podan obtoženčev tatinski namen. V tem oziru je obtoženec, ki je služil ob času, ko je odnesel predmetne stvari iz skladišča, kakor desetnik pri topničarjih, navedel, da je hotel 2 odeji rabiti zase, ker je imel samo eno, ostale predmete pa da je hotel porabiti v svoji vojaški službi. Sodni dvor se ni pečal s temi navedbami obtožanca, ki so le temu očividno služile v pobijanje obtožbe glede njegovega namena prilastiti si tujo stvar radi svojega dobička. So pa omenjene navedbe vsekako važne za presojo subjektivne krivde obtoženca Sodba edino navaja, da se je sodni dvor prepričal o obtoženčevem tatinskem namenu temeljem ugotovljenega dejanskoga položaja. Taka utemeljitev pa pogledom na določbo § 270 štv. 7 k. p. r. nikakor ne zadostuje in to posebno ne v danem primeru, ko dejanski položaj o tatinskem namenu ne zadržuje takih točnih in jasnih ugotovitev, da bi se iz istih moglo nujno sklepati na obtoženčev namen, vzeti navedene predmete zastran svojega dobička. Je pač ugotovljeno, da je obtoženec vzel brez nikacega dovoljenja eno odejo in večjo množino trakov in verig ter brez pravega dovoljenja dve odeji. Iz tega pa še nikakor ne sledi, da se je hotel obtoženec teh

predmetov polastiti z vsemi pravicami lastnika, ker ni že sama po sebi izključena možnost, da jih je hotel obtoženec le uporabljati, bodisi za se ali drugače, toda le z ozirom na službene potrebe. V tem pogledu nedostaja ugotovitve. Suho sklicevanje na dejanski položaj ne zadošča, zahtevi § 270 št. 7 kpr. po točni navedbi dejanskih okolnostij glede tatinskega namena in razlogov, iz katerih je sodni dvor iste smatral za dokazane, odnosno zakaj ni vpošteval dotičnih obtoženčevih prigovorov.

Da se navedenemu nedostatku odpomore, je bilo ničnostni pritožbi temeljem določke § 281 št. 5 kpr. in § 5 zak. 31/12-77, štv. 3 d. z. iz leta 1878 vstreči in odločiti ponovitev glavne rasprave.

Toda izpodbijana razsodba je nična tudi še po točki 10. § 281 k. pr. Sodni zbor je na obtoženčevo ravnanje uporabil § 176 IIb k. z. Vojaki niso ne hlapci ne domačini države; država ni njih gospodar. Storilčeva lastnost označena v § 176 IIb in c k. z. mora izvirati iz zasebnega razmerja. Državna na javnem pravu sloneča služba je ne ustanavlja. Vojaška služba ne sloni na zasebni, dobrovoljni, poljubno odpovedljivi ali razvezljivi pogodbi med gospodarjem ali delodajalcem in poslom ali delavcem; njej je temveč vsak zanjo sposoban državljan podvržen in jo mora izvrževati tudi zoper svojo voljo. Da je vojaška služba bistveno različna od razmerja v § 176 IIb, c; k. z. kaže avstr. vojni kaz. zakon, ki našteva poleg zgolj vojaških tatvin tudi še splošne tatvine, kakor jih označa občni kaz. zakon. Po vojaški službi kvalificirane tatvine označa v §§ 286 f, 464 a, b, 465 b, c.; hkratu pa našteva tudi vse druge v občnem kazenskem zakonu označene vrste tatvin in zlasti v § 466 b, c, tatvine služinčadi in domačinov, obrtnikov in dninarjev, ki so v § 176 IIb, c občnega k. z. navedene. Zato je jasno, da smatra avstr. vojaški kaz zak. službeno razmerje § 466b (§ 176 IIb občnega k. z.) različnim od razmerja, obstoječega vsled vojaške službe. Pripomniti je samo še, da prihaja v našem primeru bivši avstr. vojni kaz. zakon v poštev, ker srb. vojni zakoni so bili razširjeni šele z naredbo od 19. avgusta 1919. leta (Služb. Nov. št. 91) 19) na ozemlje Slovenije, dočim je bila uže 28. nov. 1918. leta izvršena tatvina, katere je bil obdolžen obtoženec, ter da more sedaj pristojno civilno sodišče uporabljati po 2. stav. § 4 zak. od 20. maja 1869. l. št. 78 drž. zak. in § 16 voj. k. prr. od 5. julija 1912. l. št. 130 drž. zak. občni kaz. zakon, ker je v tem pogledu milejši kakor vojni kaz. zak., ko nima določbe § 464b voj. k. z. Potemtakem je zgrešena uporaba § 176 IIb k. z. Obtožencu prišteto kaznjivo dejanje je presojati zgolj kakor prestopek tatvine po §§ 171. 460 k. z. Ugotovljeno ničnost razsodbe po toč. 10 § 281 k. pr. r. valed napačnega razlaganja zakona je moral stol sedmorice v zmislu § 290 k. pr. r. uradoma vpoštevati, čeprav je obtoženčev branitelj ni uveljavil. Zato je stol sedmorice odpravil to kazensko stvar v ponovno razpravo in razsojo na zdaj pristojno okrajno sodišče ljubljansko.

c) Trgovačko mjenbeno.

Pravo opoziva naloga isplate (akreditiva) sa strane naložitelja, ma da je treća osoba, u čiju je korist nalog izdan, o njem obavještena.

Rješidba stola sedmorice od 16. svibnja 1923. broj 1144.

U usmeno raspravljenoj parnici J. B., trgovca iz Ž. tužitelja, protiv I. hrv. š. u Z. podružnici u V., tuženoj, zbog 719 K 60 fil. spp., u kojoj je kotarski sud

u V. osudom od 24. lipnja 1922. br. 8840. gr. tužitelja odbio sa tužbom i u njoj stavljenim zahtjevom,da mu je Prva hrv. š. u Z., podružnica u V., dužna isplatiti u ispunjenju preuzetoga i tužitelju notificiranoga naloga Izvozne banke u B. kupovninu za liferovano tovarnim listom br. 8/1073, vagonom br. 174985, sijeno svotu u iznosu od 719 K 60 fil. sa 6 po sto kamatima od 16. lipnja 1914. do plateža kao i naknaditi mu parbeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe, naprotiv da imade tužitelj tuženoj naknaditi parbeni sudbeno na 339 K 80 fil. obredjeni trošak u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe;

banski stol izrekao je osudu od 14. prosinca 1922. br. 13941., kojom je žalbu ništovnu tužitelja J. B. kao neosnovanu zabacio, povodom pak njegova priziva pobijanu nižu osudu preinačio i sudio po tužbenom zahtjevu iz slijedećih razloga:

Razloga ništovnih ozn. u §. 339 grpp. nema, pa se ništovna žalba zabacuje. — Pismom A—I. od 29. svibnja 1914. obavijestila je tužena tužitelja, da će mu po nalogu Izvozne banke u B. na osnovu računa na 10 vagona sijena isplatiti 7 kruna za svakih 100 kg. netto, kad doprinese duplicate tovarnih listova o vagonskim pošiljkama za B. Tim pismom prihvatila je tužena nalog Izvozne banke u B., da će tužitelju za nju lifrovano sijeno bezuslovno isplatiti, a Izvozna banka dostavila je tuženoj u tu svrhu u cheku za P. 7000 kruna, kako to dokazuje prilog 2—II. Prema propisu §. 1019 o. g. z. stupila je dakle i tužena prema tužitelju u obvezu, da ispuni gore navedeno, čim ga je o tome obavijestila, te ostala obvezana tako dugo, dok tužitelj o opozivu gornjega naloga Izvozne banke u B. nije obaviješten bio. Tužitelju pako slobodno je svoju tražbinu tužbom potjerati proti Izvoznoj banki u B., kao punovlastiteljici ili proti tuženoj kao punovlasnici, pa ne stoji navod tužene, da je tužitelj promašio pasivnu legitimaciju.

Pošto je tužitelj duplikatom tovarnoga lista B—I. dokazao, da je sedmi vagon sijena odpravio dne 16. lipnja 1914, a tužena priznala, da je tužitelja istom pismom od 20. lipnja 1914. obavijestila o tome, da je od Izvozne banke dobila nalog, da dalje isplaćivati ne smije, dakle već nakon toga što je tužitelj rečeni vagon sijena nabavio i na odpravak predao, to je tužena obvezana utuženu tražbinu, koja je medju strankama neprijeporna, isplatiti. — Povodom priziva tužitelja valjalo je obzirom na gore navedeno prvomolbenu napadnutu osudu preinačiti te suditi po tužbenom zahtjevu a i po §. 573 grpp. tuženu osuditi na naknadu parbenoga troška tužitelju.

Stol sedmorice pako našao je povodom previda tužene I. hrv. š. u Z. p. u V. osudu banskoga stola preinačiti, te uspostaviti osudu prvostepenoga suda. Ujedno je tužitelj J. B. dužan naknaditi tuženici I. hrv. š. u V. trošak previda sa 66 din. za 14 dana pod prijetnjom ovrhe iz ovih razloga: Tužena je primila nalog Izvozne banke u B., da isplati iz poslanog joj pologa od 7.000 K tužitelju na predočene duplikate tovarnih listova o vagonskim pošiljkama sijena 7 K po 100 kilograma. Obavijestivši o tom nalogu tužitelja, nije tuženica stupila sa tužiteljem ni u kakav obvezni odnošaj, već samo kao posrednik Izvozne banke preuzela od ove dužnost iz novca položenoga po posljednjoj isplaćivati tužitelju otposlano sijeno.

Sa položenim novcem kod tuženice mogla je raspolagati samo Izvozna banka pa i obustaviti isplatu, jer je samo ona sa tužiteljem stajala u obveznom odnošaju i ona odgovara tužitelju za platež kupljenoga i primljenoga sijena. Tužena je dobila

od Izvozne banke opoziv dalje isplate tužitelju listom od 13 lipnja 1914. Sijeno posljednjega vagona predano je željeznici 16. lipnja 1914. a predočenje tovarnog lista uslijedilo je poslije 16. lipnja, dakle nakon opoziva isplate, pak je stoga tužiteljica opravdano u vršenju naloga Izvozne banke bez ikakovih obveza prema tužitelju uskratila isplatu sijena na predočbu tovarnoga lista. Prema tomu ukazuje se osuda banskoga stola neopravdanom, dok je osuda prvostepenoga suda prema stanju stvari i po zakonu opravdana, pa je uvažen tuženičin previd, te uspostavljena osuda prvostepenoga suda. — Platež troška previda temelji se na ust. §-a 573 grbp.

Državne željeznice kraljevine SHS mogu se tužiti kod suda, gdje imade nastan prometna uprava rečenih željeznica.

Rješidba stola sedmorice od 16. svibnja 1923. br. 818.

U usmeno raspravljenoj parnici t. t. J. Š. i K. iz Dr., tužiteljice, protiv državne željeznice kraljevine SHS po ravnateljstvu erarnih pravnih posala, tuženoj radi K 1300 spp., u kojoj je kotarski sud u Koprivnici osudom od 8. ožujka 1922. br. 2478/gr. radi nenadležnosti suda tužiteljicu odbio sa tužbom i presudio na naknadu parbenoga troška od 286 K u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe; a

banski stol povodom ništovne žalbe i priziva tužiteljice rješidbom od 6. prosinca 1922. br. 17993 prvosudnu osudu kao ništetnu ukinuo i prvom sudu naložio, da ovu parnicu prenese iz registra P. u registar T. i po zakonu od 3. listopada 1876. o sudbenosti trgovačko-mjenbenoj i postupku pred trgovačko-mjenbenim sudovima te trgovačkom zakonu dalje postupa;

stol sedmorice: vidiv, da je prema §-u 42. gradj. sudovnika posebna podsudnost suda ugovora samo tada osnovana, ako mjesto, gdje treba da se što plati ili da se ispuni druga koja obveza, bude izrično ustanovljeno u ugovoru; — vidiv, da tužitelj u svojoj tužbi ni ne tvrdi, da bi sa tuženim glede mjesta plateža izrično pogodio se, a da tečajem parnice samo navadja, da je njegovu zamjeniku Z. T. rekao tuženičin inženjer S., neka dodje po kupovninu u inženjerski ured u Koprivnici; — vidiv, da ova okolnost, ako bi bila i dokazana, još ne bi zadovoljavala propisu §-a 42. gradj. sudovnika, kao što nije dostatno ni to, što se je po ugovoru dobava 5 komada betonskih cijevi imala preuzeti na onom mjestu, koje je bilo po sporazumu sa inženjerom S. odredjeno; — vidiv, da je obzirom na to zastupnik tuženika opravdano stavio prigovor nenadležnosti posebnoj podsudnosti i pozvao se na sud, koji mu je prema §§-ima 14. i 23. gradj. sudovnika zvan općenito suditi; a osim toga valja u obzir uzeti, da tužene željeznice imadu u Zagrebu svoju prometnu upravu, što po §§. 16. i 26. sud. uvjetuju nadležnost sudbenog stola u Z. (§§. 13. i 14. sl. b) sudov.); vidiv, da je prvostepeni sud izrekao svoju nenadležnost usuprot propisa §. 47 grpp. osudom, a banski stol ukidajući tu osudu izjavio prvi sud ipak nadležnim, uslijed kojih propusta počinjene su ništine §-a 339. toč. 3. grpp; — našao je povodom ništovne žalbe i previdnoga utoka tuženika državnoga željezničkog erara kraljevine SHS napadnute rješidbe nižih sudova ukinuti i tužitelja t. t. J. Š. i K. sa zahtjevom njihove tužbe pr. 22. prosinca 1920. br. 14998/gr. radi nenadležnosti postupajućega suda odbiti. Ujedno se temeljem §§. 573. i 577. grpp. nalaže t. t. J. Š. i K., da naknadi tuženiku državnim željeznicama kraljevine SHS parbeni trošak od 286 K ili 71 D 50 p. te trošak pravnoga lijeka od 39 D i 10 p. to sve u roku od 14 dana pod prijetnjom ovrhe.

Društvene vijesti.

Franjo Orban, vijećnik kr. sudbenog stola u Zagrebu, umro je dne 24. siječnja o. g. u 44-toj godini života. Jedan od rijetkih sudaca, koji je u tome zvanju ustrajao do smrti, a bio bi do nje ustrajao i onda, da je ona — kamo sreće! — i kasnije nastupila. Tako se bio uživio u svoje zvanje, toliko bio svijestan svojih dužnosti. Tiha i skromna bila je djelatnost tog uzor-suca, ali zato ogromna i svestrana. I u normalnim prilikama značila bi njegova smrt veliki gubitak, koji se pogotovu povećaje danas, kad svaki sposoban sudac predstavlja jednu dragocjenost. Veliko učešće općinstva na sprovodu bilo je dokazom pokojnikove popularnosti i priznanja, koje mu je javnost iskazala. Kao mali dokaz priznanja služila je i ona svota, sabrana od prinosa danih upravo od srca po svakome, na koga se sabiratelji u ime Pravničkoga društva obratiše. Ta je svota predana udovici pokojnika, da joj bar u materijalnom pogledu bude lakše snašati tešku sudbinu, koja je nju i dvoje joj dječice zadesila. Na požrtvovno djelo sabiranja dadoše se naši članovi i odvjetnici gg. dr. Vladimir Horvat i dr. Matija Mintas, pa im i ovim putem društvo srdačno zahvaljuje. Na našega višegodišnjega člana bila trajna spomen! Bila lahka zemlja Franji Orbanu!

Pravničko društvo u Zagrebu imat će svoju redovitu glavnu skupštinu u nedjelju, dne 30. ožujka 1924. u 10 sati prije podne u ispitnoj dvorani na sveučilištu. Dnevni red je ovaj: 1. Govor predsjednika. 2. Izvješće tajnika odnosno upravnoga odbora. 3. Izvješće blagajnika i pregledatelja računa. 4. Izbor dvojice pregledatelja računa i njihovih zamjenika. 5. Eventualni predlozi, koji dolaze samo onda na dnevni red skupštine, ako budu upravnom odboru podneseni bar 8 dana prije glavne skupštine. Tiču li se ti predlozi promjene pravila, imaju osim po predlagatelju biti potpisani još po petorici članova. — Upravni odbor.

Literatura.

Juliusberger, Steuerstrafrecht u. Steuerstrafverfahren, B. I. Steuerstrafrecht, Berlin, Spaeth & Linde, 1921.

Kuhn, Das Einkommensteuergesetz, v. 29. März 1920. u. 24. März 1921. Erläuterte Handausgabe, Berlin, Heymann.

Kemmerer, High Prices and Deflation. With an introduction by F. A. Vanderlip. London, Princeton University Press, 1920.

Liechtenecker, Die einmalige grosse Vermögensabgabe s. Durchführungsver. u. Nachträgen z. P. St. N. v. J. 1920. 3. Aufl. Wien, Perles, 1921.

Lassar, Der Erstattungsanspruch im Verwaltungs- u. Finanzrecht (Oeffentlichrechtl. Abhandlungen herausg. v. Triepel, Kaufmann, Smend, H. 2.), Berlin. Liebmann, 1921.

Loria, Le peripezie monetarie della guerra. (Biblioteca di scienze economiche N. 4.) 2. ed., Milano, Fratelli Treves, 1920.

Liefmann, Beteiligungs- u. Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Effektenkapitalismus in Deutschland, den Vereinigten Staaten, der Schweiz, England, Frankreich und Belgien, 3. neubearbeitete Aufl. Jena, Fischer. 1921.

Smith, Eine Untersuchung über Natur u. Wesen des Volkswohlstandes. Unter Zugrundlegung der Übersetzung. Max Stirners, aus dem engl. Original ins Deutsche übertr. v. Dr. E. Grünfeld (Sammlung soziawissenschaftlicher Meister, herausg. v. Prof. Dr. H. Waeting, B. 11/12); — B. 1, II. Aufl. 1920; — B. 2, 1920; — B. 3 u pripravi. (Jena, Gustav Fischer.)

Schmoller, Grundriss der allgemeinen Volkswirtschaftslehre. 2. Teil, erg. u. vermehrt. 11.—12. bzw. 7.—12. Tausend. München—Leipzig, Duncker & Humblot, 1919. (Ocj. Weltwirtschaftl. Archiv, 1921, 17/1, str. 90.)

Stier-Somlo, Rechtsfragen zur Monopolisierung des Versicherungswesens. (Probleme u. Ergebnisse politischer Kämpfe. Eine Sammlung von Schriften über Fragen d. öffentl. Rechtslebens, 1/2.) Berlin—Stuttgart—Leipzig, Kohlhammer, 1920. — (Ocj. Weltwirtsch. Archiv, 1921, 17/1, str. 139.)

Šećerov, Economic Phenomena before and after War. A statistical theory of modern wars. (Studies in Economics and Political Science, N. 53.) — London, Routlodge & Sons, 1919.

Telbar, Proletariat u. Reichtum. Ein Aufruf an d. Proletariat. Wien, Manz, 1921.

Tasić, Problem opravdanja države. Doktorska teza. Beograd 1920. (Ćir.) (Ocj. beogr. Arhiv, XI/II, II. knj., br. 3. 1921, str. 226.)

—, Žensko pravo glasa i demokratija. Beograd, 1921. (Ćir.)

Uredba o stanovima i zakupima zgrada u opšte. (Zbirka zakona, prir. G. Niketić, sv. 16.) Beograd, 1921. (Ćir.)

Uredbe o suzbijanju skupoće i nesavremene spekulacije. (Zbirka zakona, prir. G. Niketić, sv. 39, ćir.) Beograd, Kon, 1921.

Verfassungs- und Wahlgesetze Die. (češko-slov. rep.) Reichenberg, Gebr. Stiepel. 1920.

Ispravi! U prošlome broju (dvobroju 11—12) »Mesečnika« uvukla se u ocjeni dra. A. Mihalića o knjizi dra. Beloševića »Uvod u studij narodnoga gospodarstva«, te je ime poznatog pisca Leroy-Beaulieu krivo naštampao sa Lewy-Beaulieu. Molimo da se to ispravi.

Članovi, pravnici, vršite svoje članske dužnosti!

Članarina za javne činovnike i odvjetničke perovodje iznosi dinara 2.50 mjesečno. — Članarina za pripadnike slobodnih zvanja, dakle nečinovnike (odvjetnike itd.), iznosi din. 10.— mjesečno. — Upisnina jednaka je jednomjesečnoj članarini. — Svaki član osim prava, ustanovljenih pravilima, uživa još besplatno i »Mjesečnik«.

Nečlanovi plaćaju za »Mjesečnik« pretplatu od din. 120.— godišnje. Djaci plaćaju četvrtinu redovite pretplate. — Članarina i pretplata šalje se ili na račun društva kod I. hrvatske štedionice u Zagrebu ili blagajniku g. Franji Podgajskomu Boškovićeva ulica 2, prizemno, a za zagrebačke članove i pretplatnike prima novac takodjer odbornik g. dr. Slavko Hirc kod kot. suda I. u Zagrebu.

Ujedno se gg. članovi umoljavaju, da izvole zaostalu članarinu za prošle g[odine] što prije podmiriti, u koliko to dosada nisu učinili.

Rukopisi neka se šalju osobno na urednika ili na uredništvo — Jurjevska ulica 51.

PRVA HRVATSKA ŠTEDIONICA
U ZAGREBU.

Osnovana godine 1845. Osnovana godine 1845.

Dionička glavnica 120,000.000 kruna.
Pričuve . . . 70,000.000 kruna.
Ulošci preko . 1.000,000.000 kruna.

BRZOJAVNI NASLOV: PRAŠTEDIONA, ZAGREB.

PODRUŽNICE: Beograd, Bjelovar, Brod na Savi, Celje, Crikvenica, Čakovac, Daruvar, Delnice, Djakovo, Gjurgjevac, Ilok, Karlovac, Kraljevica, Križevci, Nova Gradiška, Mitrovica, Ogulin, Osijek, Požega, Rijeka, Senj, Sisak, Sušak, Sv. Ivan Zelina, Subotica, Varaždin, Velika Gorica, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Zemun. ISPOSTAVE: Osijek d. g., Vinica.

Mjenjačnica u Zagrebu u vlastitoj palači.

Prima uloške na uložne knjižice i na tekući račun. Eskomptira mjenice i devize. — Prima na inkaso tu- i inozemne mjenice. — Izdaje 4½% založnice i 4½% komunalne obveznice, koje imadu oprost od poreza, pupilarnu sigurnost i jamčevnu sposobnost. — Kupuje i prodaje valute i devize. — Izdaje čekove i kreditna pisma, te obavlja isplate na temelju akreditiva na sva tu- i inozemna mjesta. — Podijeljuje hipotekarne zajmove na kuće i nekretnine. — Obavlja burzovne naloge savjesno i kulantno. — Posreduje kod predoznaka iz Amerike u tuzemstvo.

Tisak „Tipografija", grafičko-nakladni zavod d. d., Zagreb.